B 373/5

V—K

A M. KIR. TANÁRKÉPZŐ-INTÉZETI GYAKORLÓ-FŐGIMNÁZIUM ÉRTESITŐJE

B 373/5
13589

AZ 1915—1916. ISKOLAI ÉVRŐL

SZERKESZTETTE

Dr. PRUZSINSZKY JÁNOS

KIRÁLYI IGAZGATÓ

8/6

BUDAPEST

1916

VÁROSI KÖNYVTÁR
BUDAPEST KÖZPONT
B 373/I

KÜLÖN GYŰJTEMÉNY
CSAK KÜLÖN ENGEDÉLYLYEL ADHATÓ KI

Tanári Kápt. Főgimnázium.
1915/16

BUDAPEST SZÉKES-FŐVÁROS

BUDAPEST
SZÉKES-
FŐVÁROS

LELTÁROZVA 1963

A M. KIR. TANÁRKÉPZŐ-INTÉZETI GYAKORLÓ-FŐGIMNÁZIUM ÉRTESITŐJE

AZ 1915–1916. ISKOLAI ÉVRŐL

SZERKESZTETTE

Dr. PRUZSINSZKY JÁNOS

KIRÁLYI IGAZGATÓ

BUDAPEST

1916

1976
1885

B 373/5
13589

FŐVÁROSI NYILVÁNOS KÖNYVTÁR BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

KÁRMÁN MÓR EMLÉKEZETE.

Méltóságos Elnök Úr! Tekintetes Tanári Kar!

Mélyen Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Földi pályáját befejezte és nemzetére hagyta lelkének kincseit. E gazdag örökséget megbecsülni, a benne élő eszméket ismertetni, fejleszteni, az életbe átvinni lesz hivatása tudós társaságoknak, pedagógus köröknek, közoktatásunk vezérférfiainak. De midőn ma iskolánk születése napján összejöttünk, hogy nemrég elhúnyt mesterünk, Kármán Mór emlékezetét üljük, úgy érzem, nemcsak e szellemi kincsekről kell szólanom. Mi közelebb állottunk hozzá, mint mások; személye itt alakult ki igazán személyiséggé, melynek varázsa ellenállhatatlanul vont bennünket bűvös szavának meghallgatására. Gyakorlati tanításának megfigyelése oly nemes hatással volt reánk, hogy e falak közt először emlékezve róla ünnepi gyülekezetben, nemcsak személyiségéről, hanem személyéről is meg kell emlékeznünk. Mert ebben az iskolában hozta ajándékul tanításában és olvasókönyveiben a kis diákoknak a nemzeti géniusz naiv alkotásait, a magyar népmeséket és krónikákat. Ő tanította először Arany Toldijával párhuzamosan már a negyedik osztályban Homéroszt eredeti görög nyelven. Ő alakította át nemcsak a mathematikai, hanem a latin nyelvi órákat is

* A tanárképző-intézeti gyakorló-főgimnáziumnak és a gyakorló-főgimnáziumi egyesületnek f. é. május hó 16-án rendezett ünnepi összejövetelén, Petz Gedeonnak, a tanárképző-intézet igazgatójának elnöklete alatt megtartott előadás.

kezdettől fogva tárgyi tanítássá, s az ő vezetése alatt építette fel huszonöt éven át minden kis diákunk a maga grammatikáját. A poétikában félredobta az elméletet és világirodalmi fejlődésükben mutatta be a műfajokat. Még vannak tanárok, kik emlékeznek arra, mily egyszerű és ép ezért mily művészi módon emelte magához a nagy diákokat filozófiai óráin, mily megható családi ethikát tárt fel Goethe kis eposzának, Hermann és Dorotheának olvasása közben; viszont e költő Iphigeniájában az emberiességnek ragyogását mily fenségesen mutatta be. Mellőzöm itt tanulmányainak, elmélkedéseinek és iskolai tapasztalatainak az egész országra jelentős külső gyümölcseit s ismét csak iskolánk életére gondolok. Lelki szemem elé idézem a theoretikumokat, a konferenciákat, az egyes óraközöket és szabad órákat, melyekben a serkentő gondolatokat, a nemes eszméket oly gazdagon szórta, hogy nemcsak az illető tanév jelöltjei tolongtak körülötte, hanem külföldi tanulmányúton járó volt kandidátusok is tudakozódtak leveleikben: mely kérdések kerülnek szóba a tanárszobában. Hány fiatal jelölt jött ide inséges éveibe belefáradva, olykor cinikusan, hogy néhány fogást eltanulva keresse meg mindennapi kenyerét, s Kármán óráin csakhamar egészen más emberek lettek. Megtanulták, hogy az iskola templom, a gyermek lelke szentség, melyhez durva kézzel vagy készületlen elmével hozzányúlni szentségtörés. Minderről, valamint Kármánnak nemzeti közműveltségünk érdekében kifejtett egyéb működéséről kimerítő képet adott az az Emlékkönyv,* mely huszonötéves tanári munkásságának megünneplésekor jelent meg, s melyet a munkatársak nevében Beöthy Zsolt adott át neki. Gyönyörű üdvözletét avval a kívánsággal fejezte be: «vajha erényeid magyar erényekké válnának.» Valóban mély értelmű szavak, melyeket talán csak most értek meg igazán, hogy Kármán emlékezetének szószólója vagyok.

* Szerkesztették Volf György és Waldapfel János (Budapest, 1897. Eggenberger).

De a kapcsolat közte és iskolánk közt később sem szünt meg. Legszembetűnőbb volt ez gyakorló-főgimnáziumi egyesületünk körében. *Tizennyolcszor* állt ebben a teremben az előadó asztalhoz, hogy régi társaihoz és tanítványaihoz a legfontosabb műveltségi kérdésekben intézze szavait, s ha testi ereje megengedte volna, örömest adott volna elő még többször. Utoljára, ép ma hat éve, Bartal Antalnak, igazgatójának és igaz barátjának működését méltatta. Természetesen a legodaadóbb érdeklődéssel kísérte iskolánk életét is ; örült sikereinek, s fájt neki is, ami minket bántott. S így talán nem vétek igazi kegyeletünk ellen, ha ezúttal személyiségét nem a maga teljességében világítom meg. Érzem e tekintetben erőm gyengeségét, másfelől most harmadéve, Kármán hetvenéves jubileuma alkalmából Alexander Bernát egy mélyreható tanulmányban domborította ki jelentőségét közműveltségünkben, s e tanulmány mindnyájunk élénk emlékezetében van.* Lényének megértéséhez én talán inkább úgy járulok hozzá, ha arról szólok, hogy iskolánktól betegsége miatt elszakadva miképen töltötte el azt a 18 esztendőt, mely neki az isteni Gondviseléstől még élnie adatott.

E 18 évi időszak első harmadával (1897—1903) röviden végezhetek, mert csak egyetlen jelentős eseménye van, de ez igazán csoda is volt, az t. i., hogy Kármán súlyos betegségéből kigyógyult. Huszonöt évi szakadatlan munka, küzdelem és izgalom, mellette a legkínzóbb hemikrania kíméletlenül pontos látogatásai s a magának soha pihenést és szórakozást nem engedő munkásság oly erővel sújtottak mesterünk agyára, hogy teljes négy évig tanácstalanul állottak mellette az orvosok. Hasonló eseteket megfigyelhettek gyakorlatukban, de pontosan megállapítani a betegséget nem tudták. Négy év után lassanként gyarapodott a beteg ereje; óhajai támadtak, könyveket kért, végre 1902-ben visszatérhetett családja körébe, mely a zajosabb pesti oldalról Budára költözve,

* Megjelent a Budapesti Szemle 1914. január havi füzetében.

a Rózsadomb üde levegőjében rendezett be új otthont. A test és lélek itt aránylag hamar összeszedte erejét, úgy, hogy 1903 nyarán felgyógyult mesterünk szellemi energiájának teljes birtokában újra felajánlta szolgálatát a közoktatásügyi minisztériumnak és reaktiválását kérte.

Ő maga nem igen gondolhatott másra, mint hogy ismét iskolánkba fog visszatérni, de várakozása ellenére másként történt a dolog. Egy tapasztalt emberismerő és Kármán igaz jóakarója, Molnár Viktor államtitkár, úgy intézkedett, hogy berendelte maga mellé az elnöki osztályba és itt elméleti kérdések előadójává tette. Mesterünk kelletlenül ugyan, de belenyugodott ebbe az intézkedésbe, s bár iskolánk vele nagy kárt szenvedett, úgy látom, ez volt a leghelyesebb megoldás. Új embereket talált volna közöttünk, kik nagy tisztelettel, de kevesebb odaadással viseltettek volna iránta, s így nem találta volna meg régi bizalmas körét. Két tanártársa azóta más helyre került, s amit legjobban megérzett volna: hiányzott egyik legrégibb és legigazabb híve, iskolánk második igazgatója, Volf György, kit már 1897-ben oly váratlanul elragadott a halál. Azonkívül a 60 éves ember nem is bírta volna oly erővel végezni feladatát, amint azt régebben tette. Bizonyára mélyebben érintette lelkét az iskolai munka, személyes erkölcsösségének kialakulására sokkal áldásosabb volt hatása, mint amennyit új munkaköre eredményeitől talán jogosan várhatott. Régibb tapasztalataiból azonban egyet oda is átvitt, azt, hogy kicsinyben is, apróbb részletekben hűnek lenni az elvekhez, lelkiismeretesnek lenni: a kötelességteljesítésnek egyedül helyes módja.*

Ebben a nemes lelkületi hangulatban ült be kicsiny hivatali szobájába. Hogy új működési körét elsősorban külsőségében jellemezzem pár szóval, megemlítem, hogy a magasabb tisztviselők természetesen igaz becsüléssel voltak iránta ; az ifjabbak közül a legtöbb még mint

* L. Kármán Mór: Közoktatási Tanulmányok I. kötetének előszavát. (Budapest, 1906. Franklin.)

egyetemi hallgató ismerte, s egy részük hű ragaszkodással csatlakozott hozzá. Fölkeresték, tanácsot kértek tőle, hisz minden kérdésben élő pedagógiai enciklopédia állott velök szemben; ő meg szívesen adott útbaigazítást, beszédes ajakkal utalva a kérdések elvi oldalára és gazdag külföldi irodalmára. De azért korántsem érezte ott olyan jól magát, mint az iskolában. Tizenkét év alatt hat miniszter állott az ügyek élén; már ez a körülmény is mily hátráltató közoktatásügyünk tudatos, egységes fejlesztésében; a politika káros befolyása majdnem minden fontos kérdésben bizony sokszor elkeserítette, s midőn egyszer tréfás vigasztalással azt a lehetőséget fejtegettem előtte, hogy visszahelyeztethetné magát hozzánk és szűkebbre vont munkaprogrammal újra átvehetné a pedagógiai vezetést, arcza szinte átszellemült és elrévedezett: ha ő még egyszer kis diákokat taníthatna, ha még egyszer ápolhatná fiatal kandidátusokban a nemes ideálokat...

És mégis jelentős eredményeket érlelt az új működési kör. Kármán utolsó évei az emberi élet gyümölcshozó őszének bizonyultak más területen is, a mint később lesz alkalmam érinteni, de oktatásügyi szervezeti kérdésekben is. Ismerjük mindnyájan megbecsülhetetlen tantervi munkálatait s tudjuk azt is, hogy Kármán minden kérdést szeretett végiggondolni, egész egyetemességében feldolgozni. Még megvannak jegyzeteim egy 1880-ban tartott egyetemi kollégiumából, melyben Európa államainak közoktatásügyi szervezeteit fejtegette. A hivatalos kiadványok rengeteg irodalma és statisztikai adatai alapján adott nekünk képet a nagy kultúrállamok iskolaügyi fejlődéséről, bennök a nemzeti vonások érvényesüléséről, s fejtegette azt is, miként lehetne és kellene egy magyar studiorum universitas alapjait megvetni és részeiben egységesen, a régibb nemzeti hagyományok tekintetbevételével modern alapon részleteiben is kidolgozni. Mint igazi ethikus mindig az életre való reformok embere volt, s így most is fiatal tűzzel merült a készülő népiskolai törvény előmunkálataiba. Széles alapokra fektetett tanulmányokban fejtegette már 1904-ben a felekezeti oktatást

és az állam részvétét a népiskola szervezésében, majd később népoktatásunk szervezését és a rávonatkozó újabb törvényhozást. E tanulmányok a Budapesti Szemle 1904. és 1906. évfolyamának hat füzetében, később könyvalakban jelentek meg, s már itt említem, hogy Gyulai Pál folyóiratában még tíz tanulmánya látott napvilágot, a gyümölcshozó ősznek érett terméseként. Kármán mint szorgalmas író valóban új jelenség volt tudományos irodalmunkban; nemes otiumnak látszó helyzetében a negotium volt ifjító gyógyszere.

De a szervezeti kérdések fejtegetései között nem nyomhatta el magában az élő szó emberét, mert elevenen élt benne a tudat, mily kevéssé fejlődtek ki egyrészt a különböző alsó-, közép- és felsőiskolák mint típusok, másrészt mily kevéssé simultak egymáshoz, hogy egységes, időt és erőt energikusan kihasználó szervezetté válhassanak. Ez volt hitem szerint legfőbb vágya, ennek megalkotása a legfenségesebb cél, mert csak ebben látta megalapozva, megerősítve és naggyá fejleszthetőnek a magyar önálló kultúrát. Meggyőződése szerint intézmények nevelik az embereket, s ha azok áldatlan viszonyok között meg nem valósíthatók, legalább alapvető gondolatokat kívánt nyujtani, hogy a közoktatás egységére vonatkozólag teendőinket kijelölje. Az 1903. év telén gyakorló-iskolai egyesületünk két felolvasó ülésének ő adta meg a fényét, midőn e nemes eszméket nagy figyelem között fejtegette. A régóta hallgató Kármán élőszóbeli megnyilatkozása szintén új jelenség volt, de azután nemcsak körünkben, hanem a Pedagógiai Társaságban és a Középiskolai Tanáregyesületben is sokszor tartott mélyen szántó előadásokat.

Érdekes megemlíteni, hogy majdnem új jelenség volt Kármán az egyetemen is, midőn 1904-ben visszakapta a venia legendi-t. Ethikai kollégiumára, mely régebben mindig oly sok száz jog- és bölcselet-hallgató lelkébe vetette a történeti fejlődés belátásán alapuló nemes életfelfogás magvait, alig ötven hallgató jelentkezett. De csakhamar elterjedt ismét előadásainak híre.

Humorral hasonlította össze magát a nagy német filozófus professzorral, Lotze Hermannal, ki meglepődve látta összezsugorodni tanítványainak számát, midőn tanárvizsgálóbizottsági tagságáról lemondott. Kármán ifjabb éveiben sem szerette a cenzúra tisztét, utóbb meg nem is volt tagja a tanárvizsgáló bizottságnak és örömmel láthatta, hogy pedagógiai, de főleg ethikai előadásain ismét nagy hallgatóság előtt fejtegetheti gondolatait.* Mindig szorgalmasan készült előadásaira; hatalmas könyvtárában folyton újabb polcokra volt szükség, amint feje is mindegyre nagyobbodó és rendezett könyvtár értékével bírt. Ritka ember érezte úgy az egyes természeti és történeti jelenségek kapcsolatát az egységesen kisugárzó világegyetemmel, mint ő ; nagy esze felismerte minden résznek viszonyát az egészhez és az egészét az egyes részekhez. Ezért érezte oly jól magát a kathedrán s ezért ragaszkodott hozzá mindvégig. Ha olykor gyengélkedett, emlegette, hogy 70 éves korában megválik az egyetemtől, de oly becsesnek tartotta a kathedrából kiáramló impulzust, hogy mindvégig hű maradt hozzá.

Filozófiai elmélkedéseinek és kiváló történelmi tudásának két érdekes termékéről is érdemes megemlékeznem. Az 1905. évben jelent meg Madách «Ember Tragédiájá»-ról szóló tanulmánya. Vele indult meg egyesületünk kis folyóiratának első száma, s benne nagy költőnk fenséges alkotásának az eddigiektől elütő magyarázatát adta. Szerinte a dráma az isteni gondviselésnek igazolása ama vádakkal szemben, melyekkel az emberi történet tapasztalatai alapján illetni szokták. Kármán fennköltt történeti felfogását látjuk kisugározni magyarázataiból, midőn az egyes történeti képekben az emberiség erkölcsi valójának megnyilatkozását veszi észre. Ez az erkölcsiség minden egyes korszakban csak fogyatékosan bontakoz-

* Már 1905 nyarán 206 hallgató iratkozott az ethikai, és 92 hallgató a pedagógiai kollégiumra; 1906-ban 525, 1908-ban 850, 1909-ben 798, 1913-ban 857, utoljára 1915-ben, a háborús esztendőben, 270 hallgatója volt az ethikai előadásoknak. Pedagógiai kollégiumának legnagyobb hallgatósága 1913-ban volt: 112. (A számok mindig csak *egy* szemeszter hallgatóságát jelzik.)

hatott ki; innen ered minden egyes korszak egyoldalú küzdelme és egyúttal rendszerint bukása is. De Isten intézi az egésznek fejlődését, az erkölcsi tökéletesedés mind harmonikusabb alakulását. A dráma alapeszméjének e felfogásától sokan eltérnek, Gyulai Pál sem fogadta el, de mindnyájan elismerték a kísérlet jogosultságát és vele a Madách-irodalom igen becses gyarapodását. Nincs itt a helye, hogy másik tanulmányáról, mely «Egy kis történetfilozófia» címen jelent meg,* bővebben szóljak. Csak kidolgozásának külső körülményeit érintem. Kármán arra a felfedezésre jutott, hogy a világtörténeti kronológia minden öt nemzedék, tehát 150 évnyi időköz után újabb erkölcsi ideákat vet felszínre vagy azok hanyatlását tünteti fel. Felfedezése annyira izgatta, hogy 1907 tavaszán nagy történeti apparátussal hat előadást tartott egyesületünkben az újkori népek fejlődésének törvényszerűségéről. Nagy kár, hogy ezeket az előadásokat nem rögzítettük meg gyorsírói feljegyzésekkel. Az a mély intuició, mely az egyes korok legkiválóbb erkölcsi személyiségeit oly elevenen állította szemünk elé, megérdemelte volna, hogy egész könyv fejtegesse a történetfilozófiai gondolatokat s necsak vázlatos tanulmány.

Ez az 1907. esztendő mesterünknek különben is nevezetes éve volt, amelyben eleven tevékenységet fejtett ki. Különösen három mozzanatot akarok belőle kiemelni.

Még előzőleg azt a megtisztelő megbízást kapta a kormánytól, hogy Frigyes főhercegnek, világtusáját vívó vitéz hadseregünk jelenlegi fővezérének egyetlen fia, Albrecht főherceg középfokú oktatására vonatkozólag tervezetet dolgozzon ki. A fejedelmi nevelés nagy problémáját Kármán az első memorandumában elméletileg fejtegette és azoknak a nagy gondolkodóknak sorába lépett, kik e kérdésben igazán alapvetők. Aristoteles és Seneca, Alcuin és Beauvais, Vittorino da Feltre és Aeneas Silvius, Bossuet és Fénélon szép sorozatának lép a nyomába

* A Budapesti Szemle 1908. júliusi füzetében.

és modern szociális szempontok alapján okolja meg a fejedelmi sarj magántanításának módját, meg is szabja menetét. Ennek a memorandumnak az alapján állította össze egy bizottság (mert e kérdésbe az osztrák kormánynak is volt beleszólási joga) a tantervet, melyet Kármán megbírált, és végül az ő nyomós érvei alapján egybeállított tervezetet fogadták el. Szükségtelen hangsúlyoznom, hogy a tanítás a Habsburg-főhercegek magyar közjogi helyzetének megfelelő menet alapján indult meg. A kis főherceg a gimnázium első osztályából 1907 nyarán tette le a mosonmegyei féltoronyi kastélyban a vizsgálatot. Magyar részről Kármán volt a vizsgálat vezetője; mi tudjuk, miként tudta ő kérdezni a kis diákokat, s így nem csodáljuk, hogy Izabella főhercegnő, az édesanya, el volt ragadtatva a vizsgálat módjától. Eddig csak egy főhercegi család domborítja ki családi életében a magyar jelleget; de talán a nagy világháború után a többi főhercegi családok sarjainak fejedelmi nevelésében is érvényesülni fognak a Kármántól oly bölcsen alkalmazott magyar nemzeti szempontok.

Nem volt ily nyugodtan bölcs, hanem a kérdés fontossága miatt éles, kemény és kíméletlen abban az előadásban, melyet a Magyar Pedagógiai Társaság 1907. május havi ülésén a magyar egyetemekről tartott. A fiatal, heves csatákat vívó Kármánt hallottuk újra 64 éves korában, ki felháborodott, hogy az alapítandó új egyetemek szervezetében a régi két egyetemét egyszerűen át akarják venni, mikor másutt mindenütt a modern lüktető élet friss levegője lengedez. «Bátran merem mondani — kiáltott fel élesen — : nekünk még egy olyan egyetemre, mint aminő itt Magyarországon most kettő van, egyáltalában semmi szükségünk sincs. De tudományra és a tudomány ápolására szánt több intézetre, másra, mint aminő van, talán egy népnek sincs nagyobb szüksége, mint a magyarnak.» «Hisz mindenki tudja: — s itt minden személyi kérdéstől eltekintve, a budapesti egyetemre csak mint szervezetre céloz — ránk szakadt valami módon, nem is egy német egyetem, hanem egy

sajátságos alkudozó, korával egyet nem értő, abszolut kormánynak korcs alkotása. Ez ránk maradt úgy, amint akkor valamiképen itt sajátságos körülmények közt kialakult, mint valaminek az alja, olyas valaminek, amit ekként e hazában senki sem kívánt. Ott a maga hazájában már egyetlen egy intézkedése sem áll fenn annak a régibb osztrák egyetemi szervezetnek, Magyarországon pedig megkövülten megvan.» Tényekkel világította meg tételeit, majd ezt az ostorozó hangot felváltotta egy gyönyörű szervezetnek a bemutatása, amilyennek ő képzel egy modern magyar egyetemet, mely tanuló ifjaival mindvégig törődik, munkásságát vezeti, tudományt ápol és tudós nemzedéket fejleszt. Nagyon szeretett volna vitát indítani és előadására az összes professzorokat meghívta, de az elnökön kívül csak egy jelent meg, Thán Károly, ki ép akkor szintén szervezeti kérdésekkel foglalkozott. Nagy figyelemmel hallgatta végig az előadást, de azután szótlanul távozott. Annál szívesebben fogadta az előadás kéziratát az éles vitákat kedvelő Gyulai Pál s folyóiratának egyik füzetében első helyen nyomatta ki.

Sokkal harmonikusabb, de ép oly lelkes hangot ütött meg Kármán 1907 júliusában a szünidei tanári kurzuson, melynek vezetésére őt és engem kért fel a közoktatási kormány középiskolai ügyosztálya. A latin nyelvi tanítás volt kitűzve tárgyul, s a munkát úgy osztottuk meg, hogy az elméleti kérdéseket ő fejtegette, viszont én mutattam be az alsófokú latin tanítás technikáját. Természetesen magam is ott ültem előadásain kartársaim között és gyönyörködtem nemcsak gondolatai gazdagságában, hanem arcában is. Tíz év óta ismét volt alkalma figyelmes tanárok előtt theoretikumokat tartani. Mintha egy művész tíz év óta nem juthatott volna hangszeréhez s ime most kedvére való dallamokat varázsolhatott belőle ki, oly otthonosan és jól érezte magát ebben a feladatában. Nagy apparátussal készült e kurzusra, tanulságos kis könyvtárt állított össze a kartársak számára külföldi tankönyvekből, s minden órájának volt bizonyos ünnepi mozzanata. Mindjárt az elején, mint-

hogy filológusokhoz beszélt, a tárgyalás alaphangjaként megszólaltatta a nagy filológusnak és nagy iskolaszervezőnek, Wolf Frigyes Ágostnak három tanácsát. Az első: «Légy okos» (Habe Geist), vagyis legyenek sokoldalú szakismereteid, érts a gondolkodás művészetéhez, de a legalaposabb légy abban, ami az ember és tudós alapműveltségéhez tartozik. A másik tanács: «Fejleszd ki magadban a művészetet, hogy a magad szellemét másokkal közvetítsed.» A harmadik pedig: «Viseltessél *okos* szeretettel szaktárgyad iránt, de viseltessél *igaz* szeretettel tanítványod iránt is, s ha a két szeretet közt kollizió támadna, az elsőség tanítványodat illesse», vagyis úgy intézd eljárásodat, hogy az ifjú nevelésében kárt ne tégy. A maga részéről még egy negyedik tanácsot adott: «Légy bátor!» Vagyis jogunkban van, hogy az európai nagy közösségben magyar iskolaügyet teremtsünk. Nemcsak azt kell nézni, mit tettek vagy tesznek mások, hanem a mai tudomány és a mai belátás segítségével a magunk módján kell a tanítás anyagát, módját meghatározni s hozzá az eszközöket megteremteni. A nagy európai közösségben minden nemzet minden téren más nemzetek nyomdokain emelkedett; nemcsak az iskolaügy terén, hanem a gazdasági és politikai életben, irodalmában is mindegyik tanult a másiktól, de végre kikerült ebből az iskolából és volt bátorsága maga is lenni valami.

Előadásaiban a nyelvkincs tanításáról, a nyelvtantanításról és az irodalmi olvasmányokról szólott, mindenütt feltüntetve a szükséges kapcsolatot a magyar és latin tanítás között. Mindenütt voltak elmemozdító megjegyzései, amelyek közül csak egyet akarok említeni. A nyelvkincs tanításánál szóba kerültek a közmondások. Ezeket sok tanár a nyelvtan kedvéért ismerteti meg a fiúkkal, pedig azok az iskolának tárgyi és nem formális feladatai közé tartoznak. Közmondások ismertetésével a gyermeket a nép erkölcsi szellemébe akarjuk bevezetni. Ilyen szempontból készített gyűjteményre van tehát szükségünk, hogy adandó alkalommal, midőn a tárgyalt

író valamely erkölcsi eszmét fejtegetett, korollariumként ily közmondásokkal is megvilágítsuk. Így ezek a lírai költemény hatásával lesznek a lélekre, és nem fitogtatás végett fogják alkalmazni. Csakhogy (fejtegette Kármán tovább) habent sua fata — proverbia; némelykor az ilyen fatum az illető közmondásra nézve igazán végzetessé válik és teljesen kiforgatja eredeti jelentéséből. Íme két példa a nevelés köréből. «Non scholæ, sed vitæ discimus.» Ezt rendszerint úgy magyarázzák, hogy az iskola elpártolt az élettől, nem veszi figyelembe a gyakorlati hasznosságot. Pedig ez Seneca mondása.* Nála a *vita* nem gyakorlati pályát, hanem erkölcsi életet jelent. Mikor ő az iskolát bírálja, azt mondja, hogy oly dolgokat tanítanak benne, melyeknek az erkölcsi életre nincsen fontosságuk, melyek az életnek igazi kérdéseit nem érintik, mert azok a tanulmányok nem vezetnek az igazi lelki megnyugváshoz, a boldogsághoz. Ha tehát ezt a mondást úgy ismertetjük, amint most szokás használni, akkor téves felfogással visszük bele a gyermek lelkébe; igazi értelme szerint kell tehát tárgyalni. Herbart ép ellenkezőleg mondta a dolgot; szerinte helyes, ha non vitae, sed scholæ discimus, mert ő schola alatt erkölcsi szempontokat értett. Pedig a gondolat ugyanaz, s így ugyanazt az álláspontot ő csak máskép fejezi ki. A másik közmondás: «mens sana in corpore sano». Locke pedagógiai munkájának ezt a bevezető jelmondatát felkapták a tornatanárok s azt mondták, hogy beteg testben nem lehet egészséges lélek. Csakhogy akkor nem volna szabad a beteg gyermekeket tanítani. Viszont elmeorvosok azt mondták, hogy a világ minden nagy embere elmebeteg volt. Az emberi történet másra törekszik, mint hogy mindnyájan erős és fajfenntartásra szolgáló egyének legyünk. Abban a nagy történeti feladatban azok is segítenek, akik testileg szenvednek. A szellemi munkában mindenki rongálja a testet, mely útjában áll a szellemi munkának. Juvenalisnál így van ez a mondás**: «Oran-

* L. Sen. Epist. 106.
** Sat. 10. 356.

dum est, ut sit mens sana in corpore sano». Tehát nemcsak arra legyenek tekintettel az emberek, hogy egészséges legyen a testük, hanem, hogyha már egészséges a test, legyen ép, egészséges a lélek is, mert ez fontosabb, mint a test. Ez az igazi értelme a mondásnak. A buzgó, a lelkes ember, ki a hazáját és az emberiséget szolgálja, mondhatja, hogy nem törődik testével, hisz eszmékért olykor életünket is fel kell áldoznunk. Bizonyára iparkodni kell, hogy egészséges maradjon a test, de mint általános elv nem igaz, hogy csak egészséges testben van egészséges lélek.

Nagy szerencsének tartom ránk nézve és istenáldás volt mesterünkre vonatkozólag is, hogy megtehette 1909-ben azt, amit elmélkedő és gyakorlati élete összefoglalásának nevezhetnék. Megengedte neki a Gondviselés, hogy mint az igazi pedagógus, — ki minden évet, sőt minden egyes tanító órát haszontalannak tart, ha eredményeit áttekinthető képben, illetőleg pár súlyos szóban egybe nem foglalja — hogy, mondom, élte alkonyán összefoglalhatta hosszú évtizedek munkájának gazdag eredményeit: rendszeres egybeállításban összegyűjtött pedagógiai dolgozatait.* Sohasem írt az elmélet kedvéért, mindig gyakorlati nagy célok érdekében használta tollát, s a különböző, sokszor nagy időközökben keletkezett tanulmányok mégis egy teljesen kialakult, egységes alapon álló filozófiai és pedagógiai gondolkodást tüntetnek fel. Két legtekintélyesebb testületünk hajtotta meg előtte zászlaját, a budapesti egyetem még 1909-ben, a Magyar Tudományos Akadémia három évvel később, s csak azért szólok az utóbbiról most mindjárt, mert vele alkalmasabb kapcsolatban illeszthetem előadásomba a pedagógiai dolgozatok értékelését, míg az előbbihez más természetű megjegyzéseket kívánok fűzni.

Többen méltatták már e gyűjteményes munkát, de nem rájuk hivatkozom; nem a jóbarátok és tanítványok esetleg elfogult véleményét akarom megszólal-

* Megjelentek két kötetben (Budapest, 1909. Eggenberger).

tatni, hanem egy teljesen eltérő utakon fejlődött tudósnak, akkor még kolozsvári, most már budapesti egyetemünkön a filozófia ny. r. tanárának, Pauler Ákosnak, objektive mérlegelő jelentéséből kívánom bemutatni mesterünk tudományos érdemeinek rendkívül találó képét. E jelentés alapján jutott Kármánnak osztályrészéül a Marczibányi-féle jutalom; legsúlyosabb tartalmú és tömör szakaszai a következők:*

«Egy hosszú, a tudomány és a magyar közművelődés szolgálatában töltött élet javatermését tartalmazza e mű. Bár egymástól független tanulmányokból áll, melyek különböző időpontban jelentek meg, mégis szerves egészet alkotnak, amennyiben egy jól átgondolt, mélyen megalapozott és sok tekintetben eredeti filozófiai és pedagógiai álláspontot tárnak fel előttünk. Az elméleti irányú tanulmányok («A pedagógia helye a tudományok sorában», «A pedagógia alapvetése», «A történeti fejlődés útja», «A nevelés feladatai») a pedagógia filozófiai megalapozását célozzák s ennek érdekében javarészt értékes ethikai fejtegetésekbe bocsátkoznak, míg a gyakorlati irányú munkálatok («Iskolaügyi fejtegetések», «Adalékok a gimnáziumi oktatás elméletéhez», «Népoktatásunk szervezése és az újabb törvényhozás szüksége», «A tanárképzés és az egyetemi oktatás») az elméleti belátásokból fakadó kultúrbölcselet szempontjából tárgyalják problémáikat.»

«A közvélemény megszokta Kármánban [illegible]orban Herbart követőjét látni. Pedig ez úgy pedagógiai [illegible]int filozófiai álláspontjára nézve csak annyiban áll, hogy nagyjában Herbart módszerét követi, de annak tanításait több ponton szervesen továbbfejleszti. Így pl. nagyrészt új tartalmat ad a tanítás formális fokozatai elméletének, s a nevelés munkájában foglalt funkciók tanában is eltér Herbarttól. Ez utóbbi pedagógiáját azonban az elvi alapvetés szempontjából is mélyíti, ami különösen *két* irányban történik: egyrészt az ethikai alapok

* L. Akadémiai Értesitő 1912. évf. 274. sk. l.

módosítása, másrészt a pedagógia feladatainak kultúrbölcseleti megvilágítása által.»

«Kármán az ethikától az ember egyéni élete eszményének tisztázását várja. E feladat megoldását éppen úgy, mint Herbart, az ethikai alapértékeléseket kifejező *erkölcsi alapeszmék* kinyomozásától teszi függővé, de magukat az alapeszméket másképen állítja össze, mint a német bölcselő. Ez utóbbi ismeretes öt «praktische Idee»-je helyett négy ethikai alapeszmét vesz fel: a tökéletesség, a jóság, a személyiség és a szentség alapideáit, melyek mindegyikében több fokozatot különböztet meg. Azáltal, hogy Kármán ethikai kutatásait mindenekelőtt a pedagógiai érdeklődés dominálja, különösen súlyt helyez az ethikai alapeszmék történeti kifejlődésének megállapítására, ami azután őt a társadalmi fejlődés menetére nézve történetbölcseleti elméletre vezeti. Szerinte ugyanis minden társadalom fejlődésében három tipuson megy keresztül, melyeket a törzsi, rendi és a nemzeti szervezet jellemez. A történeti élet e különböző fokai mindegyikének megvan a maga jellegzetes erkölcsisége, melyet Kármán finom történeti érzékkel iparkodik megállapítani. Épp a történetbölcseleti vizsgálódás nyomán lép előtérbe pedagógiai álláspontjában is a szociális és a históriai szempont, amelynek érvényesítése vezeti őt a herbartianusok álláspontján túl a pedagógiai munkásság elméletének kultúrbölcseleti megalapozására.»

«Míg ugyanis Herbartnál a nevelés munkáját csak egy[illegible]es és elvont emberi célok vezetik, míg pl. Zillernél a históriai élet figyelembevétele úgyszólván csak a világtörténeti kultúrfokok ismeretes elmélete által történik, — addig Kármán az egész pedagógiát elsősorban a *közművelődés tudományának* fogja fel. A műveltségről megállapítja, hogy az mindig *történeti jellegű*, s miután 'valóságos fejlődő szellemi élet más nincs, mint határozott nemzeti jellemű', — a pedagógus azért, ki az erkölcsi haladás munkásává kívánja nevelni növendékét, a *nemzeti szellem* tartalmában keresse eszközeit és a nemzeti fejlődés útjain eljárása módjának irányelveit.»

[illegible] KÖNYVTÁR

«Minden műveltség *történeti és nemzeti* jellegű, — ez a tétel fejezi ki talán legjobban Kármán pedagógiai álláspontjának specifikumát s egyúttal ama szempontot, ahonnan gyakorlati pedagógiai hatása is legjobban megítélhető és méltatható. Maga a műveltség nem egyéb, mint az embernek azon sajátsága, 'hogy tudatával bír munkásságának, hogy szándékosan végzi történeti életét, hogy nemcsak cselekszik, hanem egyúttal értelmes belátással oldja meg azon feladatokat, melyeket maga elé állít.' *Ezt* a készséget elérni az egyetemes nevelési cél: az ethikus élet keretén belül — ez az az eszmény, mely Kármánt a közművelődésünk érdekében kifejtett gyakorlati munkásságban is mindenkor vezette.»

A másik nagy kitüntetés, mely mesterünket pedagógiai dolgozatainak megjelenésével kapcsolatban érte, mint előbb említettem, az volt, hogy Ő Felsége az egyetemi nyilvános rendes tanári címmel ruházta fel, ami természetesen csak az egyetem bölcsészetkarának javaslatára történhetett. Újabb időben e cím a kitüntetettnek nálunk nem adja meg a jogot, hogy a kari értekezleteken is széke legyen, s így nem adta meg Kármánnak a módot, hogy egyetemi reformeszméinek ösvényt törjön. Ezért is, meg természetesen nagy érdemei miatt egyáltalán, sokan vitatták a dolgot, hogy miért nem kapott Kármán már előbb önálló kathedrát, vagy ha ilyen üresedésben nem volt, részére külön kellett volna egyet szervezni. Bizonyára nagy tisztességnek tekintette volna a professzori állást, bár én azt hiszem, hogy az ő személyisége nem volt professzori, s kedvezőbb közéleti és tudományos viszonyok között neki másutt és másnemű állás megfelelőbb lett volna. Mesterünk egyszer így nyilatkozott e falak között: «Én magamat nem tekintettem tudósnak és nem is viselkedtem sohasem úgy, mintha tudós volnék. Nekem a tudományos foglalkozás kora ifjúságomtól fogva nem arra szolgált, hogy a tudósok körében helyet foglaljak, hanem mindenkoron eszköznek tünt fel előttem, eszköznek arra, hogy ami feladatot nekem majd juttat az isteni Gondviselés e hazában, azt teljes tudatossággal tölthessem be.

Nekem a tudomány a tudatos, az eszméletes munkásságnak az eszköze. Olyasmi, hogy : a tudományt a tudományért magáért kellene becsülni, előttem még gyermekkoromban sem volt értelmes beszéd.»* E szavak is jelzik, hogy Kármán elsősorban a szó legmélyebb és legszebb értelmében *reformer-lélek* volt, s mint pedagógusnak nem volt kisebb vágya, mint az egész közoktatást modern és egységes alapon újra szervezni. Kedvezőbb viszonyok között nagy reformok keresztülvitelére vállalkozó miniszter olyan különleges állást adhatott volna neki, amilyent pl. Poroszországban Althoff Frigyes kapott, ki a minisztériumban majdnem az összes iskolafajok igazgatását tartotta kezében. Kármán jól tudta, hogy ez mai viszonyaink között lehetetlenség. De legalább megtett annyit, hogy reformeszméit egy 120 lapos könyvben lenyomatta**; talán magvető szerepe lesz s gondolta : valeat, quantum valere potest. Erős a hitem, hogy e könyv eszméi, ha talán sok idő mulva is, de életre fognak kelni. Már az a körülmény, hogy a jelenleg folyó középiskolai reformtanácskozások nemcsak a gimnáziumra és a reáliskolára, hanem más középfokú iskolákra is kiterjednek, mutatja az egységes szervezetre való törekvés életrevalóságát és szükségét.

Ez iskolai kérdésekkel kapcsolatban jelezhetem talán legalkalmasabban e helyen álláspontját a mi iskolánknak nyolc osztályú teljes gimnáziummá való kiegészítésére vonatkozólag is. Oly kíméletlen akaraterő, az iskola céljának oly félreértése támadta meg kultúrintézményeink ez eredeti fiatal hajtását, mikor a kiegészítést 1907-ben elrendelték, hogy mesterünk nem tehetett ellene semmit. Pedig a gyakorló-főgimnáziumot nem azért szervezte, hogy az országos tantervet és utasításokat valósítsák meg itt a legjobban ; ennek az iskolának az a hivatása is megvan, hogy *jövendőbeli* tantervnek és utasításoknak

* Bartal Antal emlékezete. (A Gyakorló-főgimnázium Értesítője. 1910. 16—17. lap.)

** A közoktatás egysége és a tanulmányok szervezete. Alkalmi fejtegetések. (Budapest, 1911. Eggenberger.)

készítse elő útjait, hogy nemzeti művelődésünk folytonos fejlődésének álljon szolgálatában. Minden pedagógus tudja, hogy csak kis iskola nevelhet igazán, csak kisebb számú tanári kar ápolhat egységes szellemet. Mire való volt a gyakorló főgimnázium igazgatóját is úgy lekötni egy nagy iskola ügyvezetésének bajaival, hogy a tanítás lehetőségétől és gyönyörétől megfosszák. Mennyire meg volt könnyítve minden reformkísérlet, mikor a tanár tudta, hogy a következő tanévben nem lép az illető osztály helyébe mindjárt egy másik, s a kísérlet fölött nyugodtan gondolkozhatik, egy év mulva esetleg újra próbát tehet vele. Fájt mesterünknek a kiegészítés; tudta ugyan, hogy él még a régi szellem, de korántsem a maga tisztaságában. Mindazáltal buzdított bennünket, hogy küzdjünk meg a változott helyzet nehézségeivel s ápoljuk tovább is az iskola nemes hagyományait, hogy a közös nagy cél szolgálata a megszaporodott tanári karban minden egyéni különbség hatását kiegyenlítse, és ápoljuk főleg azt a hagyományt, mely szoros kapcsolatban a tudományok haladásával közműveltségünk érdekében folytonos munkára ösztönöz.

Kármánnak párját ritkító szellemi energiáját mi sem tünteti fel szemléletesebben, mint az, hogy élete utolsó éveiben is új jelenség gyanánt tűnt fel, nem ugyan hazánkban, hanem mint hazánk képviselője a filozófiai és morál-pedagógiai nemzetközi kongresszusokon. Tarsolyában mindig gazdag kincset vitt magával, mely tiszteletet vívott ki a magyar névnek. Az 1908-i heidelbergi filozófiai kongresszuson két művét terjesztette elő, a tudományok klasszifikációját és az ethikai principiumok dialektikáját.* Fellépésének tudatossága, gondolkodásának önállósága már első ízben oly tekintélyt szerzett neki, hogy a kongresszus igazgatóságának tagjai közé választották. Ugyanez évnek szeptemberében elment Londonba is az első morál-pedagógiai kongresszusra, hol az erkölcsi

* Mind a két előadás az «Ungarische Rundschau»-ban jelent meg; az előbbi 1912-ben, az utóbbi 1914-ben.

nevelés feladatairól tartott előadást.* Itt látta színről-színre azt a szerencsés szigetországi társadalmat, valamint intézményeit, melyeknek a leghosszabb önálló és természetes fejlődése volt, s melyeket leírásokból kitünően ismert. Az 1911-i bolognai filozófiai kongresszuson az ethikai osztálynak elnökévé választották, s itt nemcsak megnyitó beszédet mondott, hanem az erkölcsi eszmék rendszeréről és az erkölcsiség fejlődéséről is értekezett; hozzászólt továbbá a híres matematikusnak, Henri Poincaré-nak «L'évolution des lois» és Dürckheimnek ismeretelméleti előadásához. A kongresszus összesülésén mint a budapesti egyetem képviselője az olasz-magyar vonatkozások fejtegetésével adta elő üdvözletét; igazgatósági ülésén pedig maga is szívesen pártolta azt az indítványt, hogy az 1915-i filozófiai kongresszusnak London legyen a székhelye. Felhasználta most az alkalmat és meglátogatta még családjával, mely minden útjában vigyázott reá, Firenzét, Sienát, Pisát, Rómát és Velenczét, hogy leányát képzőművészeti tanulmányaiban támogassa. Az 1912-i hágai morál-pedagógiai kongresszuson a tanterv elméletének ethikai és históriai szempontjairól adott elő** s ez alkalommal Hollandia összes egyetemi városait meglátogatta. Oly meglepő hatást tett rá e kis állam műveltsége és szorgalmas, vidámlelkületű lakossága, hogy a következő 1913. év nyarán, meglátogatván előbb a lipcsei könyvkiállítást és hosszabb pihenőt tartván Göttingában, hol egyetemi professzorok és fiatal docensek élvezték eszmékben gazdag társalgását, a hollandiai Nordwyck tengeri fürdőben töltött egynéhány hetet. Kirándult innen Leydenbe, Haarlembe, alaposan tanulmányozta Hollandia közép- és népiskolai szervezetét, s az iskolai kiadványoknak nagy csomagával tért haza. Élvezettel mutogatta és magyarázgatta jóembereinek e kis állam oktatásügyének okos és egészséges szervezetét, iskoláinak

* Megjelent a Rein Vilmostól szerkesztett «Zeitschrift für Philosophie und Pædagogik» 1909. évfolyamában.

** Ethisch-historische Gesichtspunkte zur Theorie des Lehrplans. Megjelent a «Zeitschrift für Philosophie und Pædagogik» 1912. évfolyamában.

mintaszerű berendezését, hol 22 gyermeknél több sohasem tanul egy osztályban, és melegen ajánlotta minisztériumunk figyelmébe ennek a rendelkezésére bocsátott anyagnak módszeres feldolgoztatását.

Ő maga e kongresszusi években csak egy nagyobb irodalmi művet dolgozott ki. Rein Vilmos, a jénai egyetem pedagógus professzora, azzal a kéréssel fordult hozzá, hogy nagy pedagógiai enciklopédiájának második kiadásában írja meg Magyarország közoktatásának fejlődését. Kármán már tett hasonló szívességet 1896-ban Baumeisternek s az ő gyűjteményes munkájában 53 lapon ismertette gimnáziumaink és reáliskoláink szervezetét.* Minthogy ezúttal régi jóbarátja szólította fel, nem tagadhatta meg a kérést, bár koránál fogva nem nagy kedvvel fogott e sok utánjárást követelő munkához. Előkerültek a régi könyvek, az újabb forrásművek, lassanként belemelegedett, s nem törődve mással, mint már a most izgató kultúrkérdésekkel, egybefoglaló cikk helyett egy 272 lapra terjedő könyvben megírta közoktatásunk multját az Árpádok korától 1848-ig. Rein persze ily terjedelemben nem adhatta közzé a munkát s maga gondoskodott bő kivonatáról; Kármán pedig könyvét lefordíttatta és előbb magyarul adta ki**; de mivel érdekünkben áll, hogy kultúránk régi eredetéről és fejlődéséről a külföld is alapos tájékozásra találhasson, Jankovich Béla miniszter rendeletére az egyetemi nyomda kiadásában a mult év őszén németül is megjelent.*** Azt hiszem, kevés könyve van az egyetemes pedagógiai irodalomnak, mely az európai kultúreszmék fejlődésének alapos ismeretét, a nemzeti történettel való kapcsolatát oly mélyreható fejtegetésekkel mutatná be, mint mesterünk ez utolsó könyve. Mi főleg a harmadik

* Die Organisation des höheren Unterrichts in Ungarn. Dr. A. Baumeister's «Handbuch der Erziehungs- und Unterrichtslehre für höhere Schulen». I. Band, II. Abteilung (München, 1896. Beck).

** Közoktatásügyi Tanulmányok. II. Közoktatásunk multja. (Budapest, 1911. Franklin.)

*** Ungarisches Bildungswesen. Geschichtlicher Rückblick bis zum Jahre 1848.

résznek olvasásából meríthetünk megszívlelő tanulságokat. Az 1790-től szabadságharcunkig terjedő korszak liberális, nemzeti kultúrtörekvései megkapó mozzanatokat jeleznek iskolaügyünk történetében. E korszak becsületes munkájára mutat rá Kármán, mint a legnemesebb magyar hagyományra ; ehhez kellene fűződniök jelen törekvéseinknek. Szinte komor szavakkal (melyek azonban a német kiadásból kimaradtak) fejezi be művét : «A múltnak tanúságai majdnem minden irányban komoly magunkbaszállásra intenek, magát a történetírást azonban nem érheti gáncs, ha visszapillantó számadásának világában jelenünk visszatetsző disharmonia színében mutatkozik.»

Sokkal kedvesebb hangulat, majdnem zavartalan harmonia uralkodott azonban mesterünk lelkén rózsadombi otthonában. Körülbelül 68 éves koráig sokszor bejárt még délutánonként is a városba, egyesületi gyűlésekbe, könyvkereskedésbe, látogatóba is, de azontúl testének kímélése érdekében csak délelőtt távozott hazulról a minisztériumba vagy az egyetemre, s mivel nagyon szeretett emberekkel lenni, sokratesi beszédes ajkával kitárni gondolatait, nagyon örült, ha meglátogatták. Volt néhány hű barátja, jóembere, rokonai, régi tanítványai ; mindenkit szívesen támogatott, ha hozzá fordultak tanácsért ; nem kellett thémával felkeresni : gazdagon buzgott lelkéből az, ami ép foglalkoztatta, s valamint Scipio és Laelius társasága, úgy az övé is szellemileg gyarapodott, mikor eltávozott tőle. Az öregségről jól mondják, hogy vagy mereven megcsontosodik vagy átszellemül. Az utóbbi áldás font Kármán homloka köré valami különös varázst. Most már nem volt heves, kíméletlen és félelmes, mint régi vitáiban és csatáiban : megbocsátott azoknak, kik megbántották, és akik tőle bántva érezték magukat, azokkal is elsimította dolgát. Mindvégig sokat tanult és olvasott, azzal a ritka olvasó technikával, mely rögtön eligazodik a könyv szerkezetén és megtalálja a lényeges pontokat, azzal az éles tekintettel, melynek sohasem kellett szemüveg. A szellemi és

szociális világ óriási területét kísérte figyelemmel, de szórakozó óráiban a nagy összefoglalókkal, mint pl. Ciceróval és Aristotelesszel, főleg a bibliával szeretett foglalkozni. A vallástörténeti tudomány legújabb kutatásai és meglepő eredményei rendkívüli módon érdekelték.

Az 1912. év vége felé először támadta meg keményebben lappangva fejlődő baja, az arteriosklerosis, s bár a gondos ápolás helyreállította, észre lehetett venni, hogy olykor hallgatag. Sohasem panaszkodott; kelletlenül tűrte az aggódó gondoskodást, s mivel neje és leánya sohasem hagyták egyedül, tréfásan emlegette, hogy rendőri felügyelet alatt él. Még 1914 tavaszán bizton hitte, hogy a tervbe vett londoni filozófiai kongresszus igazgatói teendőiből ki fogja venni a maga részét, pár hónapig fog ott tartózkodni, hogy Anglia intézményeivel behatóbban megismerkedhessék, amidőn júniusban ismét keményebben támadott rá a baja. Erős akarata sokban hozzájárult, hogy visszanyerje erejét; de a világháború kitörése is nagyon bántotta; az angolokat illetőleg nagy csalódást érzett; három fia a háború kezdete óta teljesít a hadseregben szolgálatot. Az izgalmak első két hónapjában nagy földrajzi atlaszon kísérte figyelemmel a hadi jelentéseket; később egyetemi előadásain kívül főleg fiainak sorai meg a háborús irodalom legkomolyabb termékei érdekelték. Azon töprengett leginkább, hogy mit is akarhatnak a nagyhatalmak, miképp fog alakulni a világ, s hogy mi lesz ezután a magyar nemzet teendője.

Ebben a hangulatában kezdte meg a mult év szeptemberének vége felé egyetemi előadásait, melyek oly hirtelen megszakadtak. Sem maga, sem orvosa, sem családja nem sejtette a bajt. Még az utolsóelőtti napon vásárolta meg A. Meinong: Über Möglichkeit und Wahrscheinlichkeit és E. Tröltsch: Die Sociallehren der christlichen Kirche c. művét. Utolsó előadásának tárgya pedagógiai kollégiumában (okt. 9.) a szociális környezet hatása az erkölcsi nevelésben, ethikai kollégiumában (okt. 12.) pedig — s itt ismét feltűnik lelki szemem előtt

az elhúnyt homloka körül az átszellemülés varázsa — Sokrates volt. *Ennek* a dicső mártirnak eszméit fejtegetve búcsuzni a kathedrától; nyugodtan hazatérve, tudós könyvekkel társalogni; a bajnak utolsó csapását úgy fogadni, hogy a szenvedés látványa a szerető környezetet csak néhány percig kínozza, mert rögtön felváltotta a pótolhatatlan veszteségnek a tudata: ez valóban a Gondviseléstől juttatott euthanasiának mondható.

De az élete is szép volt, mert az írás szavai szerint tele volt küzdelemmel és munkával. Boldog ember volt Goethe értelmében, mert személyiség volt, de boldog volt Aristoteles értelmében is, mert mindvégig tudatos tevékenységben töltötte életét. Érczszavakkal jellemzi őt Négyesy László, e falak közt hat évig munkatársa*: «Más hivatali testületekben vannak nagyobb állású s állásuknál fogva kiemelkedőbb személyek, de ő mint egyszerű tanár, az állás külső dísze nélkül, tisztán egyéni értékével, rendkívüli elméjével és jellemével egyike volt a nemzeti élet nagy alakjainak.» «Kultúrával váltani meg a nemzetet, erkölcsös kultúrával emelni egy kis nemzetet a nagyok közé; az iskolát ép oly fontos, ép oly elsőrendű intézménnyé emelni, aminők a templomok és a várak; filozófiai alapon építeni fel a köznevelés rendszerét; minden ismeretet, minden tudományt a köznevelés szempontjából aknázni ki s az egész köznevelést a nemzeti gondolat szolgálatába állítani, erős hittel a nemzeti képesség és nagyság iránt, szent lelkesedéssel, prófétai hevülettel hirdetni és terjeszteni eszméit, gyakran összeütközésbe keveredve, olykor talán kíméletlenné válva, de mindenkor a magasztos célra tekintve s hatalmas szellemi munka után szegényül halva meg... nem eszményien szép magyar tanári sors-e?»

Egy másik volt tanártársa, ki tizenkét évig dolgozott vele, Csengeri János, hozzám írt levelében

* Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny 1915. november 1. 66. lap.

horatiusi idézettel jelzi mesterünk önzetlen igazságosságát, becsületét és őszinteségét :

. . . Cui Pudor et Iustitiæ soror,
Incorrupta Fides, nudaque Veritas
Quando ullum inveniet parem ?

És én, mint ma iskolánk szószólója, csak folytathatom a költővel :

Multis ille bonis flebilis occidit,
Nulli flebilior, quam *mihi* . . .

Ide hoztunk, e falak közé, dicső Mesterünk, hogy itt, a Te iskoládban állítsanak fel Neked díszes ravatalt, hogy *itt* rója le Előtted a magyar kultúra képviselőivel együtt iskolád is a hála adóját. Elkísértünk utolsó utadon Téged, ki, mint a nagy norvég a maga drámáiban, mindig *vallomást* tettél professzori kathedrádon, ki istenáldotta tanító voltál nálunk és mindenütt, kinek nevelő eszméi, mint a Széchenyiéi, a haza és vele az emberiség javára irányultak. Ha majd sírkövet állítanak Neked, vessék rá annak a nagyszívű költőnek, annak az igazán nemzeti miniszternek a versét, aki Téged is elárasztott jóságával, aki Tereád is hatott nagy gondolataival, s ép ezért hálából az Ő emlékének ajánltad utolsó könyvedet, írják rá azt, aminél szebbre Vele együtt Te sem vágytál soha :

Eszméim győzedelme legyen emlékjelem.

Geréb József.

ADALÉKOK PARASPONDYLOS ZOTIKOS ÉLETVISZONYAIHOZ S A VÁRNAI CSATÁRÓL SZÓLÓ KÖLTEMÉNYÉHEZ.

Magyar historikusaink számára évekkel ezelőtt könnyen hozzáférhetővé tett Pecz Vilmos egy költői qualitasokban szegény, de tartalmilag hazai történetírásunk részéről értékesíthető vulgaris görög írót, Paraspondylos Zotikost, ezekben a közleményeiben: «Paraspondylos Zotikos költeménye a várnai csatáról». Budapest, Magy. Tud. Akadémia, 1894. Értek. a ny. és széptud. kör. XVI. k. 4. ért. és Századok 28. köt. (1894) 315. s k. lk. s Ungarische Revue 14 (1894) 85. s k. lk. Pecz dolgozatai tartalmazzák eddig a legtüzetesebb megjegyzéseket ez író művéhez és életviszonyaihoz egyaránt. Különösen elismerésre méltó az a szerencsés gondolata, amellyel következtetései alapjává vette a költemény bőbeszédű címét, s míg az első kiadó, E. Legrand az író biografiájára vonatkozó adatokért csak a költemény egyes helyeire utalt,[1] addig ő az összes helyeken[2] «annak főcímére» is.[3] E főcímről P. azon véleményen van, hogy Várnának a megnevezése benne az író születése helyére, a hó és nap nevét (utóbbinak számát is) tartalmazó datum pedig születése idejére vonatkozik, — miközben persze magának is meg kellett állapítania azt a feltünő tényt, hogy épen az évszám hiányzik belőle.[4] Krumbacher Byzant. Zeit-

[1] Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue néo-hellénique. Nouvelle Série No. 5, 57. l.

[2] Akad. értek. 5., Századok i. k. 316. s Ung. Rev. i. h. 86. l.

[3] Pecz szerint: Διήγησις [γραμμ]ένη παρ' ἐμοῦ φιλοσόφου, Παρασπονδυλὸς Ζωτικός, ὃς γέγονε γὰρ ἐν τόπῳ Βάρνας μηνὸς νοεμβρίου ιγ' ἡμέρα τετράδη.

[4] Ezt azonban nem volt szükséges lemondással tudomásul venni. Az évszámot t. i., Paraspondylos születési évét így is sejthetnők;

schrift 4 (1894) 178. és 330. lk.-beli referátumában megjegyzés nélkül hagyja Pecz ezen új adalékát, sőt irodalomtörténetében is csak így nyilatkozik Paraspondylosról: ein gänzlich unbekannter Mann.[1] Nem lelem nyomát annak, hogy a kiegyenlítetlen nézetek mellett végleg állást foglalt vagy rajtok egyáltalán valami változtatást tett volna azóta a tudomány, azért az alábbiakban közreadom azt a kevés újat, amit nekem sikerült találnom hozzájuk.

1. A költemény főcíme a kéziratban, Legrand után, ki azonban ezt, megjegyzendő, csak apparátusában közli, ez: Διήγησις [γραμμ]ένη παρ' ἐμοῦ φιλοσόφου Παρασπονδυλὸς ζοτικῶς. ὠγέγωνε γὰρ ἐν τόπω βάρνας μηνὸς νοευρίου ιγ' ἡμέρα τετράδη. ταῦτα γὰρ γέγωναν ἐν τόπω βάρνας. Pecz az orthographiát javítva ὠγέγωνε helyett ὃς γέγονε-t írt s a szöveget így alakította: Διήγησις [γραμμ]ένη παρ' ἐμοῦ φιλοσόφου Παρασπονδυλὸς Ζωτικός, ὃς γέγονε γὰρ ἐν τόπῳ Βάρνας μηνὸς νοευρίου ιγ' ἡμέρα τετράδη (= ἡμέραν τετράδην). Ταῦτα γὰρ γέγοναν ἐν τόπῳ Βάρνας.[2] Az itt található datum, mint említettem, szerinte Paraspondylos Zotikos születését közli, noha — mint maga is kénytelen hozzátenni — igen meglepő módon, t. i. a legfontosabb adalék, az évszám elhallgatásával. Ezen állítás alapján s a 27. l. 4. j. közölt számítás segítségül vételével az író személyére boruló homály némileg csakugyan eloszolhatott volna, — ha ez a feltevés olyan volna, amely minden

csak föl kell állítani azt a kérdést: mely években esett november 13.-a szerdai napra 1444 előtt. Világos, hogy olyan években, a melyekben 10.-e vasárnap volt. Ed. Brinckmeier: Praktisches Handbuch der historischen Chronologie aller Zeiten und Völker, bsd. des Mittelalters . . . 2. Aufl. Berlin, 1882, 101. és 148—149. lk. táblázatai szerint ezek azon évek, a melyekre a vasárnapi betű F s a napcirkulusok: I, VII, XVIII és XXIV, azaz u. o. 142—143. lk. nyomán 1444—1371-ig visszamenőleg ezek: 1443 (napcirk. XXIV), 1437 (XVIII), 1426 (VII), 1420 (I), 1415 (XXIV), 1409 (XVIII), 1398 (VII), 1392 (I), 1387 (XXIV), 1381 (XVIII). Ime a válogatás bő lehetősége.

[1] Geschichte der byzant. Literatur. 2. Aufl. München, 1897, 838. l.

[2] A kritikus hely fordítása: «. . . Par. Zot., ki ugyanis született Várna helyén november hó 13.-án, szerda napján.» Akad. értek. és Századok id. lk.

kételyt kizár. Ezt azonban nem lehet elmondani; részemről igen erős ellenvetéseket tudok fölhozni, sőt tüzetesebb vizsgálat után állíthatom, hogy végképen el kell ejtenünk összes következményeivel együtt. Ez a hely nem alkalmas arra, hogy Paraspondylos születése helyét és idejét állapítsuk meg belőle; egészen másra vonatkozik.[1]

Nézetem szerint az ὃς γέγονε javítás, a föltevés alapja, nem szükséges. Nagy súlyt fektetek arra, hogy az ὠγέγωνε γὰρ ἐν τόπῳ Βάρνας és ταῦτα γὰρ γέγοναν ἐν τόπῳ Βάρνας kifejezések tökéletesen egyeznek. Ha az utóbbi értelme (kétségtelenül helyesen) ez: «ezek történtek ugyanis Várna helyén», nehéz megérteni, miért kellene az elsőnek ezt jelentenie: «született Várna helyén», azaz: a tökéletesen azonos mondatokban γέγονε miért egyszer «történt», másszor meg «született».[2] Azt tartom: a két mondatnak *egyező alakjuk*

[1] Pecz Vilmosnak így is megmarad azonban az az érdeme, hogy ezt a néhány sort, amelyet Legrand teljesen figyelmen kívül hagyott, bevonta a fölhasználható adalékok körébe. A szöveg constitutióban különösképen ő is teljesen mellőzi még. [Magánbeszélgetéseinkből tudom, hogy Pecz V. az ő egykori javításához nemcsak nem ragaszkodik, hanem teljességgel elejti s azt készült is mindig megirni. Ezt a tényt a legnagyobb készséggel közlöm e helyen, nézeteink viszonyának a tisztázása végett is. Az én itt kifejtendő álláspontomat ő maga régen megtalálta már s az enyém független az övétől.]

[2] Azt, hogy születése helyét így jelölte volna-e meg Paraspondylos: ἐν τόπῳ Βάρνας, nem vizsgálnám, — valószínűnek semmiesetre sem tartom —, csupán a γέγονε—γέγοναν perfectum-alakokra szorítkozom. Γίγνεται, vulg. γίνεται—γένεται igének olykor előfordul ugyan «született» értelme is, pl. Apoll. Tyr. 8. s., W. Wagner: Carmina græca medii ævi. Lipsiæ, 1874, 248. l.: ἐγένετο ἀπὸ θανὴ τῆς ἑαυτοῦ μητέρος, — azonban nem a perfectumban, melynek, mint egyébként a többi alaknak is, inkább «volt, lett» az értelme; v. ö. pl. Βίος Ἀλεξάνδρου 22. s., W. Wagner: Trois poèmes grecs du moyen-âge. Berlin, 1881, 56. l.: οὐδεὶς γὰρ τούτου γέγονε παρόμοιος ἐν κόσμῳ; Apoll. Tyr. 9. s. i. h.: αὐτὴ δὲ ὡς ἐγένετο εἰς νόμου ἡλικίαν; Διήγησις Ἀχιλλέως 79. s., Wagner Trois poèmes . . . 3. l.: Τετραετὴς ἐγένετο ὁ παῖς τοῦ βασιλέως s számtalan egyéb helyen. Ez az ἐγένετο (γενέσθαι) egyébként sem annyira élő alak a középgörögben; már a hellenistikus kor óta versenyezett vele az ἐγεννήθη (γεννηθῆναι), v. ö. Hatzidakis: Einleitung 194. és 287. lk.; a «születik» jelentés pedig mindjobban az újtestamentumból ismert γεννᾶ-ra ment

miatt nyugodtan tulajdoníthatunk *egyező értelmet* is s föltehetjük, hogy az első (folytatásával, a datummal) szorosan kapcsolódik mint hozzátartozó részlet Διήγησις (γραμμένη)-hez s vele lezáródik a tulajdonképeni fölírás vagy főcím; míg a második, mint átvezető formula, a közbevetett datum után már végleg az eseményekre hivja fel a figyelmet. Azt mondtam: az első mondat a Διήγησις-hez fűződik. Igen, nem pedig a Παρασπονδυλὸς Ζωτικός-hoz; a szövegben t. i. ὠγέγωνε áll s ennek az ὠ-ja nem vonatkozhatik személyre. Ezzel a főkérdésnél vagyunk: kell-e ezt az ὠ-t ὃς-ra javítanunk vagy sem. Határozottan megállapíthatjuk: nem. A kézirat interpunctiója szerint ugyanis nyilvánvalóan vonatkozó névmás; ebben az esetben pedig a γέγονε (= történt) állítmány mellett semmi más, mint ὅ. A hagyományhoz való ezen ragaszkodással a kolon (melyet egyelőre Pecz szerint fogok görögül is írni és fordítani) helyes formát és értelmet nyer: ὃ γέγονε γὰρ ἐν τόπῳ Βάρνας μηνὸς νοεμρίου ιγ' ἡμέρα τετράδῃ, azaz: «ami tudniillik történt Várna helyén november hó 13.-án, szerda napján«. Az előző kolonnal összefüggés nem egészen finom stilisztikai szempontból, az már igaz; jó görögségben t. i. ilyesmit így kaptunk volna: Διήγησις . . . ὧν γέγονε . . ., azaz egy kifogástalan attractiót vagy legalább τοῦ ὅ (vagy ὅ τι)-t; Zotikostól azonban sok volna ilyesmit várni, egy írótól, aki közvetlenül ez előtt követi el azt a pongyola appositio-szerkesztést is: παρ' ἐμοῦ φιλοσόφου, Παρασπονδυλὸς Ζωτικός, . . .[1] A kérdéses cím tehát, egyelőre az eddigi ki-

át; «született» = γεννήθηκε—ἐγεννήθη. A γέγονε—γέγοναν használata Paraspondylosnál minden bizonnyal az igen elterjedt γεγονὸς participiumra megy vissza, melynek jelentéséből (= esemény) önként folyik a «történt, történtek» jelentés erre a két hajlított alakra.

[1] Ezt a két szerkesztésmódot szükségesnek tartom egy-egy hasonlóval megvilágítani. Az utóbbit W. Wagner Trois poèmes . . . c. id. műve 1. l.-ról a Διήγησις τοῦ Ἀχιλλέως 19. és 20. sora közötti részből: . . .τοῦ Ἀχιλλέως, τοῦ . . . θαυμασιωτάτου, — ἀνδρειωμένος, φρόνιμος, εὐγενικὸς παντοίως, ὁ Μυρμιδόνων βασιλεὺς καὶ τῆς Ἐφθίας δεσπότης —, μεγάλου Ἀχιλλέως. Hasonló az anonym Belisar-költemény 316. s.: τὸν μέγαν Βελισάριον, Χριστιανῶν ἡ δόξα, W. Wagner Carmina græca . . . c. id. műve 314. l. Egy fokkal értelmesebb az Emm. Georgillas-féle Belisar-költ. 2—4. sk.: ἐπὶ τῆς βασιλείας δὲ μεγάλου βασιλέως, | —Ἰουστινιανὸς ἐλέγετο

adók fogalmazásában, ez: Διήγησις (γραμμ)ένη παρ' ἐμοῦ φιλοσόφου, Παρασπονδυλὸς Ζωτικός, ὃ γέγονε γὰρ ἐν τόπῳ Βάρνας, μηνὸς νοεμρίου ιγ', ἡμέρα τετράδη. Ταῦτα γὰρ γέγοναν ἐν τόπῳ Βάρνας.

Ha ebben a kettős címben a hagyományt megtartjuk, sem alakilag, sem tartalmilag nincs benne semmi kivetni való. Az első részben elég szerénységgel, tárgyilagossággal és rövidséggel el van mondva minden szükséges tudnivaló: elsősorban jelezve a költemény neme (διήγησις), utána az, ki írta (γραμμένη παρ' ἐμοῦ φιλοσόφου, Π. Z.) s végül az, hogy miről szól az elbeszélés (ὃ γέγονε . . . stb., az esemény helye és ideje jelzésével); a második rész viszont erre azonnal az események felé vezeti az olvasót. Ezzel szemben az eddigi magyarázat szerint az első magáról az íróról szólna s csak a második jelezné, akkor is általánosságban, az eseményt. Már egy rövid összehasonlítás is rokonfajú művekkel meggyőzhet e nézet tarthatatlanságáról.

A mennyiben módomban áll megállapítani, a legváltozatosabb tartalmú vulgaris görög költemények közül egyetlen egynek a címében sem foglaltatik az író saját életéről annyira részletbe vágó adat, mint Paraspondylosnál volna, ha ez rövid pár sorában állítólag születése helyét és idejét közölné. Ilyesfélére általános eljárás szerint csak a prologusban vagy a végszavakban s a zárórészletekben kerül szó s a szerző ilyenkor is többnyire a tárgyához való viszonyát fejtegeti.[1] Az erősen részletező tartalmú címeknek határo-

καὶ μέγας αὐτοκράτωρ | καὶ τῆς μεγάλης ἐκκλησιᾶς, ἁγιᾶς Σοφιᾶς δομήτωρ, W. Wagner Carmina gr. 322. l. Ugyanezen költemény kezdetét viszont a Διήγησις . . . ὃ mentségére hoznám fel, mint olyan helyet, amelyben egy attractió révén majdnem olyan kisiklás történt, mint Parasp.-nál: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΠΕΡΙ ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΥ. τὸν ὃν ἡ τύχη ὕψωσεν . . . stb. Parasp. e kifogásolható átmete Διήγησις-ről ὃ-ra nyilvánvalóan az ilyen διήγησις, ἐξήγησις, ἀφήγησις etc. τοῦ, περὶ τοῦ vagy hasonló *főnévi* s διηγοῦμαι, ἀφηγοῦμαι, θέλω νὰ ἀφηγηθῶ etc. τὸ vagy ὃ s hasonló *igei szerkezetek összevegyítése!*

[1] Csak a sablonnak tesz tehát eleget Parasp. is, midőn költeménye végén a 427. s köv. sorokban magáról beszél, arról a dermesztő hatásról, melyet a szörnyű vérengző csata tett reá, úgyszintén midőn a prologusban mentegeti magát fogyatkozásaiért és tudatlanságáért. Ezek közhelyek a vulgaris irodalomban.

zott sablonja létezett, amelynek elemei között ily aprólékos személyi détail nem foglalt helyet. Főelemei tárgyiak voltak: a költemény neme meghatározása, tartalma jelzése (a legtöbbször nagy részletességgel); a személyiekben csupán a szerző nevére ha szorítkoztak (a legkevésbbé sem tartották fontosnak, mit a nagyszámú anonym hagyományozás mutat), ennél szinte fontosabb volt a hallgatósággal vagy olvasóközönséggel vagy azon személlyel foglalkozás, akihez a költemény intézve volt. Ennek a sablonnak vannak tökéletesebb és hiányosabb változatai, elemeik azonban közös traditióhoz ragaszkodásra vallanak. Ilyenhez tartja magát a Paraspondylos-féle is, amelynek elemeit már fönt kimutattam ezekben: a mű meghatározása, a szerző neve közlése s a tárgy jelzése. Míg a szerző személyéről aprólékos közlések ki vannak zárva, viszont, amennyire eddig látom a dolgokat, határozott szabály, hogy a tárgy megjelölése sohasem maradhat el (nem tudok egyetlen esetet sem említeni, a hol ez hiányoznék).[1] Ime a vulgaris görög

[1] Szolgáljon a mondottak megvilágításául nehány parallel a teljesebb fogalmazású (verses) címekből. A (már átdolgozott) Spaneas címe W. Wagner, Carm. gr. med. ævi 1. l., ez:

Στίχοι, γραφὴ καὶ διδαχὴ καὶ παραινέσεως λόγοι	(a költ. neme és tárgya)
ἐξ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ τοῦ μακαριωτάτου	(szerző)
πρὸς τὸν τοῦ πρίγκιπος υἱὸν Καίσαρος Βρυεννίου	(kihez intézve)
εἰς φρόνησιν καὶ παίδευσιν, εἰς λόγων εὐκοσμίαν.	(cél)

Több hasonlósággal bir a mi esetünkhöz, amennyiben a tárgygyal részletesebben foglalkozik, a Βίος Ἀλεξάνδρου első 4 sora, W. Wagner Trois poèmes . . . i. m. 56. l.:

Ἐξήγησις ἱστορικὴ κατὰ λεπτὸν ἑλοῦσα	(a költ. neme)
τὴν γέννησιν, ἀνατροφὴν καὶ πράξεις Ἀλεξάνδρου,	(tárgya)
μέγιστα κατορθώματα καὶ τελευτὴν τὴν τούτου,	
παρ' Αἰγυπτίων ἔκπαλαι καλῶς παραδοθεῖσα.	(a tárgy eredete)

(Wagner posthumus művében ez a 4 sor, természete félreismerése miatt, nem cím, hanem a költemény kezdete.) A Georgillas-féle Belisar-költemény címe:

Ἐμμανουὴλ Γεωργιλλᾶ.	(szerző)
Ἱστορικὴ ἐξήγησις περὶ Βελισαρίου,	(a költ. neme és tárgya)
τὸν ὃν ἡ τύχη ὕψωσεν καὶ τύφλανεν ὁ φθόνος	
ἐπὶ τῆς βασιλείας δὲ μεγάλου βασιλέως	(az esemény időpontja)
— Ἰουστινιανὸς ἐλέγετο καὶ μέγας αὐτοκράτωρ	
καὶ τῆς μεγάλης ἐκκλησιᾶς, ἁγιᾶς Σοφιᾶς δομήτωρ.	

irodalom technikájából nyert ezen kettős okból lehetetlen a cím ὃ γέγονε . . . stb. részletét a szerzőre vonatkoztatni: egyrészt az író nem beszélhet magáról a címnek mondható tájékoztatóban oly részletesen, legföljebb a nevét közölheti, másrészt azonban tárgyát meg kell jelölnie. A régi felfogás e kettős követelménynek egyenesen ellenmond, míg az általam adott magyarázat teljesen eleget tesz neki. Végül nem kevésbbé fontos az, hogy a Ταῦτα γὰρ γέγοναν ἐν τόπῳ Βάρνας mondat a vulgaris költemények technikájában szintén jól ismert formula utánzása: ilyesféle szerkezetű rövidebb-hosszabb, olykor versben, gyakran, mint itt, prózában irott sorok szoktak átvezetni elbeszélő költeményekben egyszer a címről, másszor a prologusról az elbeszélésre, sőt állanak benn a költemény folyamán is minden jelentékenyebb részlet előtt előkészítésül. Maga a Paraspondylos-féle költemény tele van ilyen figyelemkeltő sorokkal s közülök épen ez a legelső, prózában ez is, mint a többi. Gyakori eset, hogy az ilyen sor a címben vagy prologusban már előfordult kifejezéseket ismétli, olykor szóról-szóra, másszor csekély változtatással. Ez történt itt is, t. i. a címbeli ὃ γέγονε ἐν τόπῳ Βάρνας ismétlődik az átmeneti sor ταῦτα γὰρ γέγοναν ἐν τόπῳ Βάρνας-ában.[1]

[1] A leggyakoribb formula ἀρχή, ἄρχω, ἀρχίζω s hasonló szavakkal kezdődik s a legkülönbözőbb fogalmazásban és terjedelemben s, mint említettem, a legkülönbözőbb elhelyezésben található. Csak például, korántsem teljes összeállításul, szolgáljanak ezen utalások: Imberios és Margarona rímtelen változata 15. s., Lambros, Collection 240. l.; Lybistros és Rhodamne 25. s., Wagner, Trois poèmes 242. l.; a Moreai krónika második nagy részletének prologusa 1356. s., ed. J. Schmitt 92. l.; Λόγος . . . περὶ δυστυχίας 22. s., Lambros, Collection 290. l.; a többször id. Belisar-költemény 46—48. sk., Wagner, Carmina 322. l.; Βίος . . . γέροντος 29. 30. sk., u. o. 278. l.; Θρῆνος τῆς Κ/πόλεως 44—45. sk., Ellissen, Analekten III. 112. l.; öntudatosan a Petritzes-féle Digenes-fogalmazványban, Lambros, Collection passim: az énekek ὑπόθεσις-e után Ἀρχὴ τοῦ (τάδε καὶ τάδε) λόγου. Ebből a csoportból a mi esetünkhöz a legtöbb hasonlatosságot a már id. Διήγησις τοῦ Ἀχιλλέως költ. (Wagner, Trois poèmes i. h.) e sora mutatja: Ἀρχὴ τοῦ πανθαυμασιωτάτου καὶ μεγάλου Ἀχιλλέως, amennyiben a cím és prologus között áll; hasonlóan a megbeszélt 19. és 20. sk. közötti részlet. Ilynemű átmeneti sorok zárják a Theodoros Prodromos-féle költemények pro-

Miután így a cím formai mibenlétét tisztába hoztam, rátérek azon eléggé jelentékeny eredmények ismertetésére, amelyek eddigi megállapításomból a cím tartalmára vonatkozólag folynak.

Egyelőre még visszanyúlok azon előbbi nézetre, amely e címben Paraspondylos születése datumát látta, s kérdezem: föltételezhető-e egyáltalán, akár Zotikosról is, oly hanyagság, hogy a saját születési datumánál kifelejti az évszámot. Semmiesetre se, azt hiszem. De még az sem igen valószinű, hogy másolás közben maradt volna ki. Ha az eredetiben ott lett volna az évszám mint az író születési datuma, azt ugyan egy másoló sem mellőzte volna. Egyébként ezek felesleges gondok mindjárt kezdetben adott fejtegetéseim után. Ha ugyanis, mint hiszem, végleg eldőlt, hogy ὃ γέγονε ἐν τόπῳ Βάρνας = «ami történt Várna helyén», akkor a következő datum nem is lehet más, mint a várnai csata idejének a meghatározása. Ezzel azonban e rövid rész nyújtotta legsérelmesebb akadályhoz értünk, nemcsak a szöveg, de azon kérdés szempontjából is, amelyre az eddigi kiadók minden továbbiak nélkül «igen»-nel feleltek: értem

logusait is (E. Legrand: Biblioth. gr. vulg. I. köt.). Bizonyos felszólításokat tartalmaznak viszont pl. a Belthandros és Chrysantza 22—23. sk., Ellissen, Analekten V. 34. l.; Sachlikis 50—51. sk., Wagner, Carmina 64. l. (nyilvánvaló, hogy e két sor után az A. fejezet következik, mit Wagner ismét félreismert); Περὶ γέροντος . . . 19—20. sk., Wagner u. o. 106. l. Már előfordult kifejezések ismétlésére szolgáljanak például ezek:

Λόγος . . . περὶ δυστυχίας, i. h., 15—16. sk.:

δεῦτε σμιγῆτε σήμερον, ἐλθατε μετ' ἐμέναν
καὶ νὰ σᾶς ἀφηγήσωμαι τῆς δυστυχίας τοὺς πόνους.

~ u. o. 22.:

Ἄρχομαι νὰ ἀφηγηθῶ τῆς δυστυχίας τοὺς πόνους.

Θρῆνος τῆς Κ πόλεως, i. h., 27—28. sk.:

Ἐδὰ λοιπὸν ἀκούσετε τὴν σύνθεσιν τοῦ λόγου,
ἀκρουασθῆτε τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τοῦ λόγου.

~ u. o. 44.:

Λοιπὸν ἀρχίζω τὴν ἀρχὴν τὴν πρὸς τὸν βασιλέα, . . .

a Paraspondylos szemtanúságát. Paraspondylos tudvalevőleg azt állítja, hogy ő a csatát, egy erdőben rejtőzködve, saját szemeivel nézte végig. Habár az utóbbi körülmény nekem igen különösnek tűnik fel, mégis egyelőre hajlandó vagyok tőle legalább annyit elfogadni, hogy a csata szinhelyéhez közel tartózkodhatott s a véres küzdelem mély hatást tett rá, akár annyira, hogy, mint ezt már Pecz jelezte,[1] az eseményt még ugyanazon évben megénekelte. Ebben az esetben azonban rejtély előttem, hogy honnan az a hihetetlen pontatlanság mindössze pár szóból álló («nov. 13., szerda») datálásában. Itt először is hiányzik az évszám, — de ez hagyján; másodszor: minden adat hibás benne! A várnai csata napja tudniillik 1444 november 10,[2] ezen nap pedig kedd volt.[3] Már az maga nagy baj, hogy Paraspondylos

[1] Akad. értek. 6. l. és Századok i. k. 317. l.

[2] A főforrások mind nov. 9.-ének jelzik a Várna alá érkezés napját, következőleg 10.-ének a csatáét. Így Andreas del Palatio (Dr. Ant. Prochaska: List Andrzeja de Palatio o klesce Warnenskiej. Andreæ de Palatio litteræ de clade Varnensi ad Ludovicum cardinalem datæ. Lwów, 1882, 28. és 29. lk.), a kit Długos (számomra Katona: Hist. crit. regum Hung. stirpis mixtæ. Tom. VI., ord. XIII., pars II. 347. l. hozzáférhető) «in vigilia S. Martini»-val egészit ki a csata napja jelzésekor. Szt. Márton napja nov. 11.-ére esik, vigiliája tehát nov. 10. Egyébként ezekkel egyezik a Beheim-költemény is, L. Köhler: Die Schlachten von Nicopoli und Varna. Breslau, 1882, 43. l. 4. j. s Bleyer Jakab, Századok 36 (1902) 358. l. szerint. A források adataiból a modern történetírás végképen nov. 10.-e mellett döntött, mire nézve Köhler i. m. 47., 48. s 59. lk. mellett v. ö. Rónai Horváth Jenő, Hadtört. Közl. 1 (1888) 139. l. és 1. j., 142. és 298. lk. is. Zinkeisen: Geschichte des osmanischen Reiches in Europa. I. köt. Hamburg, 1840, 703. l. és u. o. 1. j. hasonló értelemben nyilatkozik, — téved azonban, ha a napot Szt. Márton ünnepnapjának mondja (v. ö. a fent Długosból vett idézetet). A bizánczi tanulmányok kedvéért jegyzem meg csupán, hogy Ed. de Muralt: Essai de chronographie byzantine. II. (1057—1453). St.-Pétersbourg, 1873, 858—9. lk. megállapítása használhatatlan: csupa másodrangú forrás alapján nov. 11.-ére datálja az eseményt, a török forrásokból visszakövetkeztetett «Heg. 849, 10 nov.»-t pedig kérdőjellel közli.

[3] Ed. Brinckmeier id. h. tabellái szerint 1444 novemberében 1., 8., 15., 22. és 29.-e voltak a vasárnapok, következőleg 10.-e keddre esett.

hagyományozott dátuma: [1444] «november 13., szerda» nem vág össze az igazival (1444 nov. 10., kedd), még nagyobb azonban az, hogy magában is hamis; 1444 novemberében ugyanis 13.-a péntekre esett, szerdai napok pedig ugyanakkor ezek voltak: 4., 11., 18. és 25.-e.[1]

Részemről ezzel a zavarral tanácstalanul állanék szemben, ha nem volna okom föltenni s igen valószinűen bizonyítani, hogy ebben a néhány sornyi szövegben alapos rontással van dolgunk, amelynek lényegét abban adhatom, hogy két, az eredetiben különálló szót egy fogalomnak olvasott egy másoló s aztán megtoldotta egy szóval, a τετράδη- (esetleg τετράδι)-val. A mondottak érzékeltetésére szolgáljon a szövegnek következő alakítása:

Διήγησις ⟨γεγραμμ⟩ένη παρ' ἐμοῦ φιλοσόφου, Παρασπόνδυλος

[1] Ed. Brinckmeier id. h. tabelláiból. Különös, hogy pontatlan a Phrantzes dátuma is II 19, ed. Bonn. p. 197_{20}.: καὶ τῷ αὐτῷ μηνὶ (t. i. nov.) ἑνδεκάτῃ ὁ ῥὴξ τῆς Οὐγγαρίας ἀπεκτάνθη παρὰ τοῦ ἀμηρᾶ εἰς τὴν Βάρναν. Persze puszta véletlen, hogy a nála hagyományozott 11.-e szerdának felel meg, mint az egyik adat Paraspondylosnál. Egyébként G. Destunis Phrantzes-életrajzából (az orosz közoktatásügyi ministerium kiadványában: Journal ministerstva narodnova prosvješčenija, 1893 május, St. Pétersbourg, 468. l. 3. j.) látom, hogy Phrantzes szövegét a cod. Karafeodori jegyzetében «10. νοεμβρίου 1444»-re javítja s Pontanus «die decimo»-val fordítja. E körülmények Destunist annak a föltevésére indították, hogy talán magánál Phrantzesnél is δεκάτῃ állott s nem ἑνδεκάτῃ, — nézetem szerint igazán feleslegesen, mivel az általa fölvett támasztékok magukban nem elégségesek, másfelől pedig, mint ezt más helyen lesz alkalmam bővebben megmutatni, Phr. datálásai eléggé pontatlanok ahhoz, hogy ily tévedést föltegyünk róla, annyival is inkább, mivel mindössze 1 napot téved, ami forrásaink egy jó részének közös hibája (v. ö. Muralt jegyzékét i. h.), — noha kétségtelen, hogy Phr.-nak is módban állott volna pontosat tudnia, mivel Destunis megállapítása szerint épen 1444 nov. elején Konstantinápolyba jött. Ismételten kiemelhetem, hogy egészen más az állítólag szemtanú Paraspondylos esete. Ha ő az eseményt 13.-ára teszi s ezt a napot «szerdá»-nak mondja, ekkora súlyos tévedései fölött nem lehet oly könnyen napirendre térni, mint, teszem azt, Phrantzes s a többiek 1 napos botlásai fölött.

Ζωτικός, ὃ γέγονε γὰρ ἐν τόπῳ Βάρνας, μηνὸς Νοεβρίου δεκάτῃ, τρίτῃ ἡμέρᾳ [τετράδῃ].[1]

A punctum saliens ezen kifejezés: δεκάτῃ, τρίτῃ, amely a kéziratban így áll: ιγ', azaz 13, tehát mint egységes számfogalom. Erről tartom azt, hogy lehetetlen hagyományozott formájában s állítom, hogy egy helyes eredeti romlása a fent már jelzett módon. Az eredetiben ez volt a szöveg: δεκάτῃ τρίτῃ ἡμέρα, szóval kiírva s így értve: *(μηνὸς Νοεβρίου) δεκάτῃ, τρίτῃ ἡμέρᾳ*, azaz: *november hó 10.-én, keddi napon. Ezen időmeghatározás a várnai csata kifogástalan pontos datuma.* Ezen egyszerű s a szövegből természetesen vehető föltevéssel a datum kérdése a szerzőre nézve szerencsésen s a legnagyobb megelégedésre meg van oldva. Az eredeti helyes datummal, mondom, a másolásban az a kettős hiba történt, hogy először δεκάτῃ τρίτῃ-t összeolvasták és ιγ'-nak írták, majd a Νοεβρίου δεκάτῃ τρίτῃ ἡμέρᾳ-hoz nagyobb pontosság okáért hozzátették ezt: τετράδῃ (szerdán). Kérdés azonban: hogyan és miért szerdát, mikor tudjuk, hogy ez 1444-re nem áll. A felelet előtt ismételten emlékeztetnem kell azon föltevésre, hogy a költemény még a csata évében, 1444-ben kelt. Ezt hihető ténynek tekintem s támogatnám a címbeli datum természetével. Amilyen lehetetlen t. i. az, hogy elmaradt volna az évszám azon esetben, ha Parasp. saját születése datumát akarta volna adni, épen olyan valószínű, hogy elhagyta az 1444-et, mert költeményét még azon évben összeállította, amelyben a megénekelt esemény történt, — ilyen 465 vers komponálására elég lehetett az idő neki is nov. 10.-étől fogva. Egy kis korlátoltság vádja mindenesetre rajta marad, hanyagsága azonban végre is megérthető. De bármint álljon is a dolog, egyszerűen tény, hogy az évszám hiányzik, — s én épen ebben kere-

[1] Az ιγ'-t δεκάτῃ τρίτῃ-nek oldom föl s ezt, valamint ἡμέρᾳ τετράδῃ-t is dativusban irom az eddigi accusativusok helyett. Az első fontos lépésre épen az ἡμέρα τετράδη szerkesztése nyújtott alapot, a dativusokat pedig az ugyanitt kétszer előforduló τόπῳ támogatja. Végül ένη-t természetesen ⟨γεγραμμ⟩ένη-re egészítem ki s Krumbacherrel Παρασπόνδυλος-nak irom szerzőnk nevét.

sem és, hiszem, találom a τετράδη toldalék eredetét, tekintettel azon másik fontos körülményre, amelyet a 26. l. áthozott j. tartalmaz, hogy t. i. az 1444-et megelőző évekből a közvetlenül előtte levő, *1443 az, amelyben november 13.-a szerdára esett.* A másoló, ki az eseménnyel eléggé ismerős volt (ilyen költemény leírására csak közelebbi érdeklődés vezethette), anélkül azonban, hogy azért pontosan tudta volna a datumokat, miután δεκάτη τρίτη ἡμέρα-t olvasott s δεκάτη τρίτη-t 13.-ának vette, a napot nevén is meg akarta nevezni, talán mert érezte, hogy a Νοεβρίου hónapnévhez elég maga a számnév is s az ἡμέρα szinte kihívja a megnevezését. Az évszám hiánya azonban megnehezítette dolgát. A szöveg ilyen állapota szerint kétségtelen, hogy az évszámban elszámítás történt; aki ezt a datumot leírta, az 1443-at tartotta a csata évének.[1]

[1] A kérdés ezzel körülbelül maradék nélkül meg volna oldva, csupán az volna ellenvethető, hogy a másoló talán inkább a feltünő évszámhiányt pótolta volna. Azonban észszerűségről ezen embereknél nem igen lehet a priori beszélni, másrészt viszont oly biztonsággal írt «nov. 13.-a, szerdá»-t, hogy egy perczig sem tarthatta szükségesnek odairni azon évszámot, amelyet ő annak tartott, t. i. 1443-at. Hadd fűzzem még az eddigiekhez azt, hogy egy ideig erős tőkét reméltem kovácsolni abból, hogy e pár sor 3 versus politicus, ilyen formában: Διήγησις ⟨γεγραμμ⟩ένη παρ' ἐμοῦ φιλοσόφου, | Παρασπόνδυλος Ζωτικός, ὃ γέγονε [γὰρ] ἐν τόπῳ | Βάρνας μηνὸς Νοεβρίου δεκάτῃ, τρίτῃ ἡμέρᾳ. Ezzel csattanós bizonyítékot nyertünk volna a τετράδη későbbi eredetére, minthogy a versbe nem fér. Ettől a föltevésemtől azonban el kellett állanom, mivel az első versfélben második utolsó szótagon álló hangsúlyt, mint itt az 1. és 3. sk.-ban, Parasp. 465 verse közül egyben se leltem, olyan elválasztást sem: τόπῳ | Βάρνας. Zavaró a 2. s.-i γὰρ vagy annak eltávolítása után a γέγονε ἐν hiatus, nem annyira magáért, mint inkább a 3. s.-i ellentétéért: a τρίτῃ ἡμέρᾳ synizesisért. Annak, hogy e tényt itt szóvá teszem, inkább methodikus oka van: régtől fogva tudott ugyanis, hogy középgörög vulgaris görög költemények címeit metrikusan is szerkesztették (így jelzi pl. John Schmitt: Die Chronik von Morea. Inaug.-diss. München, 1889, 28. l. 1. j. s ugyanő The Chronicle of Morea. London, 1904. kiadása 90. l. jegyz.), a gyakorlat azonban nem egy esetet mutat föl, a hol ezt a tényt kiadók félreismerték, a másolók azon eljárása miatt, hogy ezek a verseket folyamatosan irták (amiről részletesebben szól Sp. P. Lambros: Collection de romans grecs . . . Paris, 1880, Introd. VI. fej., XL. s k. lk.).

Én ugyan csupán azt kívántam bizonyítani, hogy a mai alakjában minden szóért kifogásolható datum egy eredetileg helyesnek az elrontása, mégis szükséges, hogy befejezésül kiterjeszkedjem más lehetőségek megbeszélésére is. Az, azt hiszem, szóba is alig jöhet, hogy későbbi koholmány. Ily címek megfelelnek a vulgaris görög irodalom igényeinek és követelményeinek, tehát semmi okunk kétségbevonni, hogy a szerzőtől ered. Valószínűbbnek látszanék azon föltevés, hogy az egész, még pedig előttünk levő formájában, tehát a hibás datummal, Paraspondylostól származik; ennek az elfogadása azonban szerintem szintén legyőzhetetlen nehézségekbe ütközik. A hibát t. i. csak két lehetőséggel lehetne megmagyarázni: vagy azzal, hogy a költemény jóval az esemény után készült, vagy pedig, hogy csupán a nagyobb szavahihetőség igazolására ügyetlenül és tudatlanul koholt datum, — ez pedig mindegyik tarthatatlan. Az első mellett még szólhatna azon emberileg érthető tény, hogy idővel csak megközelítőleg emlékezik az ember adatokra, de viszont ellene szól a tévedés oly teljes mértéke, amilyet itt látunk s főleg az évszám hiánya: ez utóbbi körülmény t. i. teljesen érthetetlen volna az 1444-en jóval túli szerkesztés esetén, az előbbi pedig nagyon feltünő egy egyébként nem minden értelem hiján levő embernél; alig hinném, hogy ennyire nem talált emlékezetében sem a napnak

Néhány példa meggyőzhet bárkit is állításomról. A 31. l. áthozott j. úgy áll a Georgillas-féle Belisar-költemény címe, ahogy Wagner kiadta, holott világos, hogy csakis azon alakjában helyes, ahogy a 32. l. 1. j. tartalmazza: az egész egy huzamban olvasandó, a sorok nem szakithatók széjjel. Az ugyancsak a 31. l. id. j. a Διήγησις τοῦ Ἀχιλλέως-ből közölt, a 19. és 20. sorok közötti rész sem próza, mint Wagner irta, hanem vers: Ἀρχὴ καὶ πρώτη διδαχὴ μεγάλου τοῦ ἔρωτος | τοῦ παναρίστου καὶ ἰσχυροῦ μεγάλου τοῦ Ἀχιλλέως, | τοῦ δυνατοῦ καὶ θράκοντος καὶ θαυμασιωτάτου, | —ἀνδρειωμένος, φρόνιμος, εὐγενικὸς παντοίως, | ὁ Μυρμιδόνων βασιλεὺς καὶ τῆς Ἐφθίας δεσπότης, — | μεγάλου Ἀχιλλέως. (Hogy e fél sor nem toldalék-e, nyilt kérdés maradhat; az átalakításnak egyáltalán semmi akadálya egy sorban se, legföljebb az első sor accentus-hibája tünhet föl.) Ily természetű hiba Wagner azon másik eljárása is, hogy a Βίος Ἀλεξάνδρου első négy sorát (l. fönt 32. l. 1. j.) a szövegbe tette, pedig az a versbe foglalt cím.

neve a hétben, sem a száma a hónapban, alig azt, hogy ő, a szemtanú, oly tudatlanságot mutasson, mint másodrangú forrásaink sem. Az ügyetlen és tudatlan koholás vádja egyszersmind azt is jelentené, hogy Parasp. az eseményekkel semmi kapcsolatban sem állott; erről azonban komolyan szó sem lehet. Hogy őt az események megkapták, még pedig nem tanulmány, hanem valami közelebbi viszony folytán, pl. Várnában lakott s egyes mozzanatoknak talán szemtanuja is volt (az erdőben szándékos rejtőzése felőli kétségemről fentebb szólottam), szintén nincs okunk, miért tagadni. Egyáltalán miért kellett volna neki koholnia? Még az volna, ismétlem, a legegyszerűbb föltevés, hogy maga Parasp. tette később jóhiszeműen 1443-ra a csata évét s így írta ezt: «nov. 13.-án, szerdán», de ennek élét veszi egyfelől az évszám hiánya, másfelől pedig az, hogy a késői szerkesztés (ép úgy, mint az eseményektől személyileg teljes függetlensége), nincs bebizonyítva.[1]

Én ezen meggondolások után alkottam meg kifejtett nézetemet, azon kettős föltevésre támaszkodva, hogy Parasp. a csata évében írta költeményét (ezért hiányzik az évszám) s birt annyi gondossággal és értelmességgel, hogy megjegyezte azon esemény pontos datumát, amely igen nagy hatást tett rá. Ezek alapján fölállítottam a helyes datálás postulátumát. Ennek helyességét további eljárásom egyszerűsége támogatja. A szöveg legcsekélyebb változtatása nélkül állíthattam ugyanis helyre a föltételezett eredetit, mindössze azt a szabadságot véve, hogy ιγ'-t δεκάτη τρίτη-nek oldjam föl. A τετράδη-t pedig egy évszámelnézésen (1443-nek 1444 h. vételén) alapuló hibával az előbbi rövidítést végrehajtó másolónak tulajdonítottam, 1443 fölvételét két mozzanatra alapítva: az évszám elmaradására s a «nov. 13.-a, szerda» oly biztonsággal írására.

[1] Miskolczi Gyulának a tárgyra vonatkozó fejtegetéseit Hunyadi János török hadjáratai c. tanulmányában, Hadtört. Közl. 14 (1913) 561 sk. lk., sajnos, e dolgozat készítése közben már nem használhattam föl. A kérdés tisztázására, úgy látszik, vissza kell még térnünk.

2. Míg eddigi fejtegetéseim Paraspondylos művéhez címe közvetítésével némi positivumot hoztak, egyidejüleg lerontottak eddig fennállott nézeteket személyére és életviszonyaira vonatkozólag. Jelenleg ismét ott vagyunk, hogy alig tudunk róla valamit, alig többet, mint azt, hogy ő φιλόσοφος, azaz szerzetes, a mit különben kép- és phrasiskészletéből magunk is következtethettünk volna. Amit azonban azon vesztettünk, hogy ezentúl sejtenünk sem lehet születése évét és helyét, megtérül azon eredményeken, amelyek egy eddig figyelem nélkül maradt adat segítségével nyerhetők, s amelyek, úgy hiszem, ha nem is az író személyére, családjára legalább világot fognak vetni.

Ennek az írónak mind a két neve igen ritka, amennyire ellenőrizni tudom, alig használt bármelyik is; ezért, azt hiszem, joggal állíthatom, hogy az a hely, amelyen a kettőt igen meglepően együtt találtam, egy Miklosich—Müller: Acta et diplomata græca medii ævi sacra et profana. I. köt. 540—541. lk. 291. sz. a. közölt, Philotheos második patriarchasága alatt 1371 márczius 21.-én kelt oklevél, az ő családjának egy tagjára, esetleg talán atyjára vagy nagyatyjára vonatkozik.[1]

Az oklevél tartalmi ösmertetését rövidre foghatom. Tárgya (címe): Ἡ κατάργησις τοῦ Παρασπονδήλου. Egy Joannes Paraspondēlos nevű papot kötelességének legdurvább elhanyagolásával, sőt egyenesen szentségtöréssel vádolnak: érintetlen, borral telt szent poharat leltek utána áldozás végeztével, sőt földre dobált szentelt kenyérdarabokat is az Úrasztala mögött; mindezért a synodus a patriarcha elnöksége alatt a tanuvallomások folytán, minden tagadása, illetve kimagyarázása ellenére, arra itéli: καθηρημένον εἶναι αὐτὸν τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ ἀποτετμημένον τοῦ χοροῦ τῶν ἱερέων. δυσσέβεια γὰρ ἐλογίσθη τοῦτο τῇ ἱερᾷ συνόδῳ. A Paraspondēlos és Paraspondylos név egyezése alapján semmi okunk sincs eleve elzárkózni azon lehetőség elől, hogy a két személy egy-

[1] Csupán Ed. de Muralt regisztrálja Essai II. 693. l.: (1371.) Mars. 21. C. P. Un prêtre Jean Paraspondèle est condamné pour avoir profané les objets consacrés.

azon család leszármazottja.[1] A kronologia természetesen nem is jöhet ezen kérdésnél még szóba, fontos lesz azonban a következő tény miatt. Ez a Joannes Paraspondylos nevű pap «... ἐν τῷ ναῷ τοῦ ὁσίου καὶ δικαίου Ζωτικοῦ ... εὑρίσκετο ... λειτουργῶν ἱερατικῶς ...» Ilyen összetalálkozás már aligha lesz csupán a véletlen műve; alig hihető, hogy egy Paraspondylos Zotikos nevű szerzetesnek semmi köze se legyen egy Szent Zotikosnak szentelt templomban szolgáló szintén Paraspondylos nevű paphoz. Kérdés azonban, mily viszony lehet közöttük. Kronologiailag világos, hogy Joannes pap idősebb a családban Zotikosnál; előbbi ugyanis 1371-ben már bizonyos idejű egyházi szolgálat (hirtelen) végén áll, míg emez egy 1444-beli eseménnyel egykorú. Ennél többet csak a legnagyobb tartózkodással merek következtetni, hiszen Zotikos Joannesnek épúgy lehet valamely oldalági rokona, mint egyenes leszármazottja. Hajlani azonban mégis inkább az utóbbihoz hajlanám, anélkül azonban, hogy be tudnám és akarnám bizonyítani azt a további lépést, hogy fia-e vagy unokája neki. Ha Zotikost 1444-ben már javakorabeli vagy élemedett embernek képzelhetnők, akkor még talán lehetséges lenne, hogy ő annak az 1371-ben tisztétől megfosztott

[1] Az orthographia ugyan nem egyezik a két helyen, a mennyiben az oklevél Παρασπόνδηλος-t ír, a költeménybeli cím meg Παρασπονδυλός-t (Krumbacher helyesen: Παρασπόνδυλος), ennek azonban nem lehet különösebb fontosságot tulajdonítani. A név igazi formája valószínűleg az utóbbi: Παρασπόνδυλος, amelyet testi hibája miatt kaphatott a család valamely tagja, akinek a σπόνδυλος-ok, a csigolyacsontok a nyakán *félre* voltak nőve («nyakó» volt). Ez esetben a szó ugyanolyan képzésű, mint pl. παραβλώψ: kancsal; παράγλουτος (a mely szóban Pape szerint soványság, azonban nyilván inkább ferdeség van kifejezve); παράγυιος: nyomorék; παραπλόκαμος: oldalt fürtös; παρατράχηλος Tzetzesnél: fejét féloldalt lógató; παρουάτιος (κύων): oldalt csüngős fülű (kutya) s ez az ige: παραυχενίζει: féloldalt tartja a nyakát. Tehát «ragadványnév», nem pedig egy σπόνδη—παρασπόνδη—παράσπονδος—παρασπονδητής-csoporthoz tartozó ujonképzett szó, amelynek bizánczi földön alig lehetett volna sok értelme, különösen mikor a klasszikus nyelvhasználatban is alig vannak példák e csoportnak nevekben jelentkezésére, mindössze Σπένδιος—Σπένδων—Σπόνδη Pape tulajdonnévszótárában. A Παρασπόνδυλος-t támogatja a Σπονδύλης is, VIII. Konstantinos egy kegyencének a neve (Gelzer említi Krumbacher[2] 998. l.).

papnak a fia, azonban az 1371—1444 terjedő időköz igen hosszúnak tűnik föl két nemzedék számára s inkább az unokaviszony mellett szól. De ez, mondom, mellékes, megelégedhetünk a rokoni viszony egyszerű megállapításával, ezt legalább is valószinűvé lehet tenni, még pedig abból, hogy az ifjabb Paraspondylos az oly ritka Zotikos nevet viseli.

E néven két szentet tisztel az orthodox egyház. Egyik, kinek az ünnepe dec. 31.-én van, eléggé nevezetes s kétségtelen, hogy épen ez az, akinek a templomában szolgált Konstantinápolyban Joannes Paraspondylos.[1] A másik egy okt. 21.-én többekkel együtt tisztelt szent, kinek saját templomáról nem tudunk.[2] Ez a Zotikos név, az előbbi szent minden tiszteletreméltósága mellett is eléggé ritka ahhoz, hogy használata ne tételezne föl mélyebb okot, főleg az ismert viszonyok alapján. Hogy jutott volna a mi irónk ennek a névnek a viseléséhez, legyen bár az neki a keresztségben kapott világi vagy (valószinűbben) szerzetesi fölvett neve, ha nem családjában élő traditió folytán, ha nem azért, mert olyan papi családból származott, a melynek egy tagja egykor ennek a szentnek volt (méltatlan) szolgája? Az, hogy talán bizonyos expiálás tényét is lehetne kiérezni épen e név viseléséből, vagy legalább kegyeletet családjának előtte élt pap tagja iránt, maradhat föltevés; annyi mellett, amennyit határozottsággal állíthatok s állítottam, hogy t. i. Paraspondylos Zotikost Paraspondylos Joannesszel egyazon család tagjának s a kettőt egymáshoz a leszármazás rendjén nagyon közelállónak kell gondolnunk, azt hiszem, nagyon

[1] Az oklevél egy kifejezése s a menologion jegyzete közötti értelmi egyezésből kitűnik, hogy a patriarchai oklevél ezen szentet érti: ὅσιος καὶ δικαῖος-nak ugyanis (mint az oklevélben) csak szerzetesből lett szent mondható s a menaion valóban így emlékezik meg Zotikosról decz. 31.-én: Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. Μνήμη τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος καὶ Πρεσβυτέρου, Ζωτικοῦ τοῦ ὀρφανοτρόφου. (L. a Függeléket a 44. lapon.)

[2] A menaion okt. 21.-éhez: Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. Μνήμη τῶν Ἁγίων Μαρτύρων Δασίου, Γαΐου καὶ Ζωτικοῦ. Martyrologiumuk, mely az Acta Sanctorum megfelelő helyén még hiányzik, ujabban közzé van már téve Anal. Bolland. 20 (1901) 246. s k. lk.

sok szól. Egyet azonban mint biztos tényt konstatálhatunk, azt t. i., hogy a Paraspondylos-család 1371 előtt és táján a fővárosban lakott, miután a Szent Zotikos nevéről elnevezett intézmények Konstantinápolyban voltak s itt volt az a temploma is, amelyhez az oklevélben előadottak fűződnek; más város legalább nincs megnevezve, így magától értetődik a főváros. Hogy a család később is ott volt-e, vagy máshová került, hogy Zotikos ott született-e vagy sem, valamint, hogy mi módon került ő Várnára s lett szemtanuja a csatának, oly kérdések, amelyekre támaszpontok hiján feleletet adni nem is vállalkozom, azt azonban megállapíthatom, hogy régebbi nézetekhez «várnai születés»-ről az én fejtegetéseim után nem lehet többé ragaszkodnunk.

Kitűzött célomnak megfeleltem, midőn kimutattam, hogy ennek az írónak a születése datumát ugyan nincs szerencsénk megállapíthatni, kárpótlásul azonban némi kis fényt vethetünk reá és családjára abból a kevés tényből, amit családja egy más tagjáról, minden valószinüség szerint egyenes ágon való őséről tudunk. Ezzel Paraspondylos Zotikos, ha nem is sokkal, de valamivel mégis több számunkra, mint «ein gänzlich unbekannter Mann.»

FÜGGELÉK.

A 43. lapon érintettek miatt rendkívül fontossá válik a patriarchai oklevél Szent Zotikos kultuszának a helye szempontjából. Belőle ugyanis kitűnik, hogy a XIV. század végén Konstantinápolyban külön templom állott fönn tiszteletére, ami az előző századokban nem volt így, sőt épen az ellenkezőjéről van tudomásunk. Már Du Fresne—Du Cange: Constantinopolis Christiana. Lib. IV., cap. V., § XVI. (Historia byzantina duplici commentario illustrata. Venetiis, 1729, 78. l.) utal a synaxarionokra (decz. 31.-én kívül jún. 29. és jan. 14.-ére Szent Theodulosnál), amelyek szerint Zotikost a Szent Pálról nevezett árvaház (ὀρφανοτροφεῖον) templomában ünnepelték. Azt tartom, hogy e két tény egymás mellett megállhat s teljes hitelt adhatunk a synaxarionok állításának is a XIV. századot megelőző viszonyokat illetőleg, — nevezetesen azért is, mert ezzel megszűnik egy aporia e szent körül, akit az egyház hivatalos jegyzékében ὀρφανοτρόφος-nak nevez, míg martyriuma λωβοτροφεῖον alapítójának mond, amely eset-

ben inkább λωβοτρόφος volna helyén. Pontos tudomásunk van ugyanis arról, hogy e Szent Pálról nevezett árvaház mikor létesült, s a kísérő körülményekből, nézetem szerint, sok valószinűséggel biró következtetés vonható le Zotikos kultuszának ezen intézményhez csatoltatására vonatkozólag. Két Pseudo-Kodinos-hely is közli, hogy a Szent Pálról nevezett árvaházat II. Justinos császár és Sophia császárné emelte s erősen feltünő, hogy a császári pár alapitotta intézmények felsorolásában állandóan együtt szerepel az ἅγιος Παῦλος τὸ ὀρφανοτροφεῖον mellett egy ὅσιος <Ζωτικὸς> is (ami a hagyományt illeti, az utóbbi név, igaz, mindannyiszor csupán a kézirati hagyomány egyes helyein, — így III 47, ed. Preger, Origines C/politanæ p. 235_3-ban pl. csak az egyetlen E = Paris. 1788 etc. adja ezt: Ζωτικὸν τὸν Δεύτερον; III 164, u. o. p. 26_8-ban is H=Paris. gr. 854, sæc. XIV helytelen ὅσιος ζωστήρ-je mellett az egyetlen B = Vatic. gr. 162 sæc. XVI tartalmazza a helyeset: Ζωτικόν —, de mégis kétségtelenül). Míg az utóbbi hely, III 164, csak egyszerűen felsorolja építkezéseiket: ἡ Χρυσοκέραμος, τὸ ὀρφανοτροφεῖον ὁ ἅγιος Παῦλος, ὁ ὅσιος Ζωτικός, τὰ Σοφίας τὰ λιμένα, αἱ Σοφιαναί, III 47 ily részletekkel megtoldva adja elő őket: Τὸν δὲ ἅγιον Παῦλον τὸ ὀρφανοτροφεῖον ἀνήγειρεν Ἰουστῖνος καὶ Σοφία· ὡσαύτως καὶ τὸν ὅσιον [Ζωτικὸν τὸ Δεύτερον]· καὶ ἐτύπωσεν ἀναπαύεσθαι τοὺς λωβοὺς ἐκεῖ καὶ σιτηρεσία λαμβάνειν. Mielőtt e hely interpretálására s kiaknázására térnék, azt hiszem, föl lehet tennem, hogy a menaionok ὀρφανοτρόφος jelzése az egyház hiteles meghatározását adja Szent Zotikos mivoltának, mit Du Cange i. h. Leo és Anthemiosból támogat, kik azt tanítják e szentről, hogy ő vo't az első ὀρφανοτρόφος; ha pedig ez így áll, akkor sok szól eleve is a mellett, hogy ily szerepének megfelelő intézmény létezett valaha tőle. Hogy azonban ez nemcsak puszta feltevés, azt hiszem, sikerülni fog bizonyítanom épen ez utóbbi Pseudo-Kodinos-hellyel, ahol még előbb egy részletet kell tisztáznom, az ὅσιος Ζωτικὸς τὸ Δεύτερον-t. Preger a τὸ Δεύτερον-t indexében helynévnek fogja föl; nézetem szerint azonban Du Cange i. h. helyesebben járt el, midőn τὸ δεύτερον-nak fogva föl úgy magyarázta a helyet, hogy Justinos másodszor (τὸ δεύτερον) építtette föl a Szent Zotikostól Konstantios alatt emelt s azóta megrongálódott vagy épen tönkrement épületet. Du Cange interpretatióját helyességét s az én fönti föltevésemet azon magyarázat interpretálásával bizonyítom, amelyet forrásunk a τὸ Δεύτερον után ad: καὶ ἐτύπωσεν ἀναπαύεσθαι τοὺς λωβοὺς ἐκεῖ καὶ σιτηρεσία λαμβάνειν. Ha hitelt adhatnánk a martyrologiumnak, amely Szent Zotikost leprás betegek otthona (λωβοτροφεῖον) alapítójának tartja, különösnek kellene vélnünk, hogy Pseudo-Kod. azon elbeszélésében, hogy az ὅσιος Ζωτικὸς nevét viselő intézményt újra fölállítva Justinos azt a leprások intézetévé rendelte (ἐτύπωσεν), nyoma sincs annak, hogy az már azelőtt is azon célra szolgált; azaz a dolog úgy tünik föl, mintha a császári pár kezdeményezésére történt volna ez a rendeltetése. Ha ezt eddig mint föltevést adtam elő, támogathatom az igazságát egy ténnyel: Pseudo-Kod. III 164

a császárnét egyenesen így nevezi: *Σοφία ἡ Δωβή*. Ezt a jelzőt bizonyára azért nyerte a császárné, mivel a leprások sorsát a szivén viselte s a Zotikos nevét viselő alapítványt az ő szándékának megfelelően szentelték e szerencsétlenek otthonává. Joggal kérdezhetjük tehát, hogy csakugyan oly bizonyos és valószinű-e, hogy Szent Zotikos első alapítványa is leprás betegek részére szólott, ismétlem, azon szenté, aki az első ὀρφανοτρόφος nevet viseli! Nem haboznám tagadó választ adni erre a kérdésre s a mi ezzel egyértelmű, azt állítani, hogy a menaionban foglalt martyrion értesítése épen e Justinos-féle építkezések után keletkezett elbeszélés, melynek egyik kiinduló pontja azon tisztára esetleges és külsőleges dolog, hogy a λωβοτροφεῖον az ὅσιος Ζωτικὸς nevét viselte, a másik pedig nagy valószinűséggel azon tény, amelyet Pseudo-Kod. III 47 utolsó szakasza tartott fönn számunkra, hogy t. i. a Justinos-féle építkezésekben egy Zotikos nevű előkelő udvari tisztviselő is részt vett (παρίστατο δὲ Ζωτικὸς ὁ πρωτοβεστιάριος αὐτοῦ τοῖς κτίσμασιν, — minek folytán, mellesleg megjegyezve, e férfiú volna az első példája annak, aminek később a mi Paraspondylosunk, hogy t. i. e ritka nevet viselő egyéneknek valami szorosabb közük van a szenthez; ez a πρωτοβεστιάριος pl. ugyanoly irányú jótékonyságot gyakorol, mint szent elődje). Különösen feltünő, hogy magát a szentet is πατρίκιος καὶ πρωτοβεστιάριος-nak nevezi az a III 48, ed. Preger p. 235.-i részlet, melyet csupán a H tartalmaz, úgyszintén, hogy a martyrium is előkelő származásúnak tartja. E mese kiszinezéséhez szükséges összes kellékeket a Justinos-féle építkezések teremtették meg! Döntő mozzanat azonban a synaxarionok egyhangú adata arról, hogy a Szent Pálról nevezett árvaház templomában tartották Zotikos, az első ὀρφανοτρόφος emlékünnepét. Ezen intézkedésnek mélyebb alapjának kell lennie s azt hiszem, szoros összefüggésben állnia a Justinos-féle kettős alapítvánnyal: a Szent Pálról nevezett árvaház s a Szent Zotikosról nevezett leprások otthona együttes építésével, illetve előbbinek ujonnan, utóbbinak ujraemelésével. Az összefüggést és magyarázatot abban látnám, hogy a Zotikostól magától eredetileg emelt épület ὀρφανοτροφεῖον volt s midőn a császár az árvák és leprások fölsegítésére alapításokat akart eszközölni, ezen utóbbiak otthonává a Zotikos egykori alapítványát restaurálttatta, meghagyva neki régi nevét is (ὅσιος Ζωτικός), az új árvaházat pedig Szent Pálról nevezte el, az intézet templomában azonban helyet adott az árvák fölötti őrködéstől megfosztott Zotikos kultuszának. Ezen tényből, hogy t. i. szükségesnek tartották ὀρφανοτροφεῖον-ban megületni az ὀρφανοτρόφος szent ünnepét, egyenesen következnék, hogy azelőtt is olyanban ülték s ezzel támogatható volna egy eredetileg Zotikos nevéhez fűződött egykori ὀρφανοτροφεῖον létezésének a valószinűsége. A Szent Zotikos-kultusz hármas fázisa mindenesetre akként körvonalazható, hogy a Justinos-féle Szent Pálról nevezett árvaház létesítéséig (VI. sz.) magában, mint fejtegetéseimben valószinűvé igyekeztem tenni, egy nevéről szóló

árvaházban részesült tiszteletben; II. Justinos korától kezdve viszont, mint ezt a synaxarionok adatai tükrözik, a Szent Pálról nevezett árvaház templomában, valószinűleg mindaddig, míg ez intézet fennállott; végül, valószinűleg ennek a megszünte után, az általam tárgyalt oklevél idején, a XIV. század második felében mindenesetre, saját templommal birt mint ὅσιος καὶ δικαῖος Ζωτικός.

Czebe Gyula.

A M. KIR. KÖZÉPISKOLAI TANÁRKÉPZŐINTÉZET GYAKORLÓ-FŐGIMNÁZIUMÁNAK TANÁRI SZEMÉLYZETE AZ 1915–16. ISKOLAI ÉV VÉGÉN.

A) A tanári testület rendes tagjai.

Dr. Pruzsinszky János igazgató, a M. T. Akadémia klasszika-filológiai bizottságának segédtagja, az Országos Közegészségi Egyesület, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság s a Budapesti Philologiai Társaság választmányi tagja.

Dr. Balázs István rendes tanár, m. kir. szk. honvéd-huszárfőhadnagy. Jelenleg a második évben katonai kötelezettségének tesz eleget.

Bielek Dezső rendes tanár, a Tanárok Özvegyeit és Árváit Segítő Országos Egyesület számvizsgálója.

Bokor László rendes tanár, a Magyar Rajztanárok Orsz. Egyesületének választmányi tagja. Tartalékos hadnagy, mint hadifogoly Omskban, majd Semipalatinskban, jelenleg Krasnojarskban internálva.

Dr. Császár Elemér rendes tanár, egyetemi magántanár, a M. Tud. Akadémia lev. s a Kisfaludy-Társaság r. tagja, a Budapesti Philologiai Társaságnak és a Magyar Irodalomtörténeti Társ.-nak választmányi, a Magyar Történelmi Társulatnak igazg.-választmányi és az Erzsébet Népakadémiának előadó tagja, az Országos Tanárvizsgáló-bizottság tagja.

Dr. Császár Ernő rendes tanár, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság választmányi és az Erzsébet Népakadémia előadó tagja.

Dr. Cserép József rendes tanár, egyetemi c. nyilv. rendkívüli tanár, a M. Tud. Akadémia klassz.-filol. bizottságának segédtagja, a Budapesti Philol. Társaság választmányi, az Orsz. Középiskolai Tanáregyesület és a Turáni Társaság r., az aradi főgimn. «Bódogh-Gyorsírókör»-ének tiszteleti tagja.

Dr. Czebe Gyula rendes tanár, a M. Tud. Akadémia klasszika-filológiai bizottságának segéd-, a Budapesti Philologiai Társaságnak választmányi, az Erzsébet Népakadémiának előadó s az athéni Görög Néprajzi Társaságnak rendes tagja.

Dr. Fest Sándor rendes tanár, az angol nyelv tanára.

Dr. Geréb József középiskolai igazgató, rendes tanár, a M. Tud. Akadémia klasszika-filológiai bizottságának segédtagja, az Erzsébet-Népakadémiának előadó tagja, a művészettörténet tanára.

Juvancz Iréneusz rendes tanár.

Kármán Ferenc rendes tanár. Tartalékos tüzérfőhadnagy, jelenleg is katonai kötelezettségének tesz eleget.

Pályi Sándor rendes tanár, az Orsz. Szabadoktatási Tanács titkára, a Szabad Lyceum alelnöke, az Orsz. Gyorsírói Tanács rendes tagja, a gyorsírás rendkívüli tanára.

Dr. Staud János rendes tanár.

Dr. Szabó Dezső rendes tanár, egyetemi magántanár, az egyetem Történelmi Seminariumának adiunctusa, a Magyar Történelmi Társulatnak igazg.-választmányi tagja.

Szijártó Miklós középiskolai igazgató, rendes tanár, az Orsz. Pædagogiai Könyvtár és Tanszermúzeum tanácsának rendes tagja.

Ujházy László rendes tanár, a Szt.-István-Társulat igazgatóválasztmányának s a Szent István Akadémiának rendes tagja, az Orsz. Pædagogiai Könyvtár és Tanszermúzeum tanácsának alelnöke, a Kath. Tanáregyesület igazgatóságának előadó tanácsosa.

Dr. Vértesy Dezső rendes tanár, a M. T. Akadémia klasszika-filológiai bizottságának segédtagja, a Budapesti Philologiai Társaság második titkára.

Dr. Waldapfel János rendes tanár, az Országos Közoktatási Tanács tagja, a Mathematikai Oktatás Nemzetközi Bizottsága magyarországi albizottságának tagja, az Országos Középiskolai Tanáregyesület és a Szabad Lyceum választmányi és a Magyar Pædagogiai Társaság rendes tagja. Az elmult iskolai évben is az Országos Közoktatási Tanácsban folytatott középiskolai reformtárgyalásokkal kapcsolatos, nagyérdekü tevékenysége miatt állandóan szabadságot élvezett.

Szervánszky Jenő rendes torna-tanár, szolgálaton kívüli honvédfőhadnagy. Jelenleg is katonai kötelezettségének tesz eleget.

B) A katonai szolgálatra bevonult tanárok helyettesítői.

Geduly Olivér a budapesti X. ker. tisztviselőtelepi állami főgimnázium ideiglenes tanára. Miniszteri megbízás alapján tanította a természetrajzot az I., II., V. és VI. osztályban heti 10 órában.

Mende Jenő a budapesti VII. ker. István-úti állami főgimn. rendes tanára. Miniszteri megbízás alapján tanította a mennyiségtant és a rajzoló geometriát a III. osztályban heti 5 órában.

Müller László a budapesti VII. ker. Barcsay-utcai állami főgimnázium rendes tanára. Miniszteri megbízás alapján tanította a mennyiségtant a IV. és az V. osztályban heti 6 órában.

Rónay Kázmér helyettes tanár a budapesti VII. ker. Barcsay-utcai állami főgimnáziumban, a Magyar Grafikusok Egyesületének rendes művésztagja. Miniszteri megbízás alapján tanította a rajzoló mértant a IV., a görögpótló rajzot az V., VI., VII. és VIII. osztályban heti 10 órában.

C) A tanári testület külső tagjai.

Bikár Radivoj gör. keleti szerb lelkész, a gör. kel. szerb vallástan tanára.

Demény Dezső esztergom-főegyházmegyei áldozó-pap, pápai kamarás, a lipótvárosi Bazilika karnagya, a «Zeneközlöny» szerkesztője, a róm. kath. vallástan tanára és a róm. kath. vallású tanulók hitszónoka.

Józan Miklós a székesfőv. unitárius egyház esperes-lelkésze, az unitárius vallástan tanára.

Szabó Károly a református vallástan tanára.

Dr. Schwarz Jakab az izraelita vallástan tanára.

Dr. Kandel Sámuel az izr. vallástan tanára.

Dr. Lobmayer Géza egyetemi tanársegéd, sebész-főorvos, az egészségtan tanára és iskola-orvos az I. félévben. A II. félévben teendőit **Dr. Pekár Mihály** egyetemi magántanár látta el.

Martony Elek és **Steuer Lajos** az ágostai hitvallású evangelikus vallástan tanárai.

AZ INTÉZET TANÁRJELÖLTJEI

az 1915—1916. iskolai évben.

Ösztöndíjas rendes tagok:

Hajdu (Hechtl) János, 1892. nov. 11., Budapest, r. kath., magyar, német, okl.

Husz Béla, 1892. febr. 3., Felka (Szepes m.), ág. ev., természetrajz, földrajz, szakv.

Kováts Gyula, 1890. márc. 30., Budapest, r. kath., latin, görög, okl.

Dr. Lajti István, 1893. febr. 26., Budapest, r. kath., latin, görög, okl.

Marx István, 1892. aug. 18., Bécs, r. kath., történelem, földrajz, szakv.

Dr. Prém Loránt, 1891. nov. 20., Pozsony, ág. ev., magyar, német, szakv.

Zayzon Sándor, 1892. szept. 15., Kolozsvár, ref., történelem, földrajz, szakv.

Rendkívüli tagok:

Begyáts László, 1893. máj. 14., Trencsén, r. kath., latin, görög, szakv.

Fenyvesi Andor, 1892. máj. 5., Sátoraljaujhely (Zemplén m.), izr., mennyiségtan, természettan, szakv.

Kalocsay Ferenc, 1890. okt. 17., Csurgó (Somogy m.), ref., latin, görög, szakv. (1916 januárban bevonult katonai szolgálatra.)

Lánczos Kornél, 1893. febr. 2., Székesfehérvár, izr., mennyiségtan, természettan, szakv.

Magyar László, 1891. jún. 21., Nagymihály (Zemplén m.), g. kath., latin, görög, szakv. (1916 jan. 17-én bevonult katonai szolgálatra.)

Mészáros Othmár Gellért, ciszt. r. áldozópap, 1891. okt. 27., Kiskundorozsma (Csongrád m.), r. kath., magyar, német, okl. (Évközben súlyos betegség miatt eltávozott.)

Dr. Motz Hermann Atanáz, ciszt. r. áldozópap, 1890. dec. 17., Besenyőmajor (Vas m.), r. kath., latin, német, szakv. (Évközben rendfőnöki intézkedés folytán eltávozott.)

Schwalm György, 1891. aug. 20., Pancsova, ág. ev., természetrajz, vegytan, szakv.

Sidon Simon, 1892. okt. 2., Versec, izr., mennyiségtan, természettan, okl.

Összesen volt: ösztöndíjas rendes tag 7; rendkívüli tag 9, az év végén 5.

AZ ELŐADÓ ÉS GYAKORLÓ TANÁROK INTÉZETI MUNKAKÖRE AZ 1915–1916. ISKOLAI ÉVBEN.

Folyó szám	Előadó tanárok	Gyakorló tanárok	Működési kör
1.	**Dr. Pruzsinszky János** igazgató	— —	a gyakorló tanárok vezetése
2.	**Dr. Balázs István*** rendes tanár	— —	— —
3.	**Bielek Dezső** rendes tanár, osztályfő a IV.-ben	— — Kalocsay Ferenc — —	I. oszt. latin IV. « « IV. « német
4.	**Bokor László*** rendes tanár	— —	— —
5.	**Dr. Császár Elemér** rendes tanár, osztályfő a VIII.-ban	Hajdu János Dr. Prém Loránt — —	IV. oszt. magyar VI. « « VIII. « «
6.	**Dr. Császár Ernő** rendes tanár, osztályfő az V.-ben	— — — — Kalocsay Ferenc	I. oszt. magyar II. « « V. « «
7.	**Dr. Cserép József** rendes tanár	— — — — — —	V. oszt. gör.-pótló irod. VI. « görög VIII. « latin
8.	**Dr. Czebe Gyula** rendes tanár, osztályfő a VI.-ban	Dr. Lajti István — — Begyáts László	V. oszt. görög VI. « latin VII. « «
9.	**Dr. Fest Sándor** rendes tanár, osztályfő a VII.-ben	Dr. Prém Loránt — — — — — —	III. o. német V. « « VI. « « VII. « « és magyar
10.	**Juvancz Iréneusz** rendes tanár, osztályfő az I.-ben	— — — — — — — — Sidon Simon — —	I. o. mennyiségtan és rajz. mértan II. « mennyiségtan és rajz. mértan VII. « mennyiségtan I. és II. o. torna

Folyó szám	Előadó tanárok	Gyakorló tanárok	Működési kör
11.	**Dr. Geréb József** középisk. igazgató, osztályfő a II.-ban	— — —	II. oszt. latin VIII. « német VI. és VIII. gör.-pótló irod.
12.	**Kármán Ferenc*** rendes tanár	—	—
13.	**Pályi Sándor** rendes tanár	— Marx István Husz Béla	I. oszt. földrajz III. « « IV. « természetrajz
14.	**Dr. Staud János** rendes tanár, osztályfő a III.-ban	— Kalocsay Ferenc Dr. Motz Athanáz —	III. oszt. magyar « « latin VIII. « filozófia
15.	**Dr. Szabó Dezső** rendes tanár	— — —	III. oszt. történelem VII. « « és gör.-pótló irod. VIII. « történelem
16.	**Szijártó Miklós** középisk. igazgató	— Fenyvesi Andor Lánczos Kornél —	VI. oszt. mennyiségtan VII. « természettan VIII. « mennyiségtan és természettan
17.	**Ujházy László** rendes tanár	— — Zayzon Sándor —	II. oszt. földrajz IV. « történelem V. « « VI. « «
18.	**Dr. Vértesy Dezső** rendes tanár	Kováts Gyula Dr. Lajti István Begyáts László	V. oszt. latin VII. « görög VIII. « «
19.	**Dr. Waldapfel János**** rendes tanár	—	—
20.	**Szervánszky Jenő*** rendes tornatanár	—	—

* Katonai kötelezettségének tesz eleget.

** Tartósan szabadságolva.

AZ 1915—1916. ISKOLAI ÉVBEN FELDOLGOZOTT TANANYAG.

A) Rendes tárgyak.

a) Vallástan. *

I. osztály.

Róm. kath. Tanár: *Demény Dezső.* Heti óra: 2.
Tananyag: A hitről. A parancsolatokról. A malaszteszközökről.
Kézikönyv: Esztergomi kis káté.

Görög-keleti (szerb). Tanár: *Bikár Radivoj.* Heti óra: 1.
Tananyag: Biblia I. és II. része. Ó testamentum: I. Az emberi nem élete Mózes törvényéig. II. Törvény alatti élet. Uj testamentum: I. Jézus Krisztus élete. II. Jézus Krisztus csodatettei. III. Jézus Krisztus tana.
Kézikönyv: Petrovics János: Az ó és új testamentum bibliai története.

Ágost. hitv. evang. Tanár: *Steuer Lajos.* Heti óra: 2.
Tananyag: Az ó-szövetségi könyvek ismertetése.
Kézikönyv: Bereczky: Bibliaismertetés.

Református. Tanár: *Szabó Károly.* Heti óra: 2.
Tananyag: Új-szövetségi bibliai történetek. Bibliaolvasás. Egyházi énekek.
Kézikönyv: Hamar István: Isteni kijelentés.

Izraelita. Tanár: *Dr. Schwarz Jakab.* Heti óra: 2.
Tananyag: Bibliai történet Mózes haláláig. Biblia- és imafordítás a tankönyv szerint.
Kézikönyvek: Dr. Dékány: Bibl. olvasm. I. köt. Imakönyv.

* Teljesség kedvéért közöljük, megjegyezvén, hogy a vallástani tananyagot az illető vallásfelekezetek főhatóságai szabják meg, s a tanítás is azok felügyelete és ellenőrzése alatt áll.

II. osztály.

Róm. kath. Tanár: *Demény Dezső.* Heti óra: 2.
Tananyag: Az ó-szövetségi szentiratok. A zsidók története Krisztus eljöveteléig.
Kézikönyv: Dr. Pokorny Emánuel: Ó-szövetségi bibliai történetek.
Ágost. hitv. evang. Tanár: *Steuer Lajos.* Heti óra: 2.
Tananyag: Az új-szövetségi könyvek ismertetése.
Kézikönyv: Bereczky: Bibliaismertetés.
Református. Tanár: *Szabó Károly.* Heti óra: 2.
Tananyag: Új-szövetségi bibliai történetek. Egyházi énekek. Bibliaolvasás.
Kézikönyv: Hamar István: Isteni kijelentés.
Izraelita. Tanár: *Dr. Kandel Sámuel.* Heti óra: 2.
Tananyag: Izrael története a honfoglalástól a templom pusztulásáig. Biblia- és imafordítás a tankönyv szerint.
Kézikönyvek: Dr. Weiss M: Bibliai olvasmányok. II. kötet. Imakönyv.

III. osztály.

Róm. kath. Tanár: *Demény Dezső.* Heti óra: 2.
Tananyag: Az új-szövetségi szentiratok. Palesztina földrajza. Jézus élete. Az apostolok cselekedetei.
Kézikönyv: Dr. Pokorny Emánuel: Új-szövetségi bibliai történetek.
Görög-keleti (szerb). Tanár: *Bikár Radivoj.* Heti óra: 1.
Tananyag: Gör. kel. katekizmus.
Kézikönyv: Milovánovics Mihály: Gör. kel. katekizmus.
Ágost. hitv. evang. Tanár: *Steuer Lajos.* Heti óra: 2.
Tananyag: Egyháztörténelemből a reformáció előtti kor, a reformáció kora és a magyar egyháztörténelem.
Kézikönyv: Bereczky Sándor: Egyháztörténet.
Izraelita. Tanár: *Dr. Schwarz Jakab.* Heti óra: 2.
Tananyag: A zsidók története a második templom idejében. Biblia- és imafordítás a tankönyv szerint.
Kézikönyvek: Schön Dávid: A zsidók története. I. k. Imakönyv.

IV. osztály.

Róm. kath. Tanár: *Demény Dezső.* Heti óra: 2.
Tananyag: Az egyházi felszerelések, szertartások leírása, jelentése. Az egyházi év felosztása.
Kézikönyv: Dr. Pokorny Emánuel: Szertartástan.
Ágost. hitv. evang. Tanár: *Steuer Lajos.* Heti óra: 2.
Kézikönyv: Bereczky Sándor: Hit- és erkölcstan.

Református. Tanár: *Szabó Károly.* Heti óra: 2.
Tananyag: Keresztyén erkölcstan. Egyházi éneklés. Bibliaolvasás.
Kézikönyv: Szőts Farkas: Keresztyén erkölcstan.

Unitárius. Tanár: *Józan Miklós.* Heti óra: 1.
Tananyag: Konfirmációi káté. Szentlélek. Anyaszentegyház. Bűnbocsánat. Örökélet. Szertartások.
Kézikönyv: Ferencz József: Káté.

Izraelita. Tanár: *Dr. Kandel Sámuel.* Heti óra: 2.
Tananyag: A zsidóság története a talmud befejezésétől az újkorig.
Kézikönyvek: Büchler: A zsidók története. Imakönyv.

V. osztály.

Róm. kath. Tanár: *Demény Dezső.* Heti óra: 2.
Tananyag: A vallástudomány fogalma és fölosztása. Alapvető és ágazatos hittan az apostoli hitvallás 12 ágazata alapján.
Kézikönyv: Demény-Baumann: Katholikus hittan.

Görög-keleti (szerb). Tanár: *Bikár Radivoj.* Heti óra: 1.
Tananyag: A keresztény egyház története. Előzmények; Krisztustól Nagy Konstantinig; Konstantintól a nyugati egyház elszakadásáig; a keleti és nyugati s a protestáns egyházak.
Kézikönyv: Zsivkovics Gergely: Gör. kel. egyháztörténelem.

Református. Tanár: *Szabó Károly.* Heti óra: 2.
Tananyag: A keresztyén egyház története a reformációtól napjainkig. Bibliaolvasás. Egyházi énekek.
Kézikönyv: Bátori: Egyháztörténelem.

Izraelita. Tanár: *Dr. Schwarz Jakab.* Heti óra: 2.
Tananyag: Szemelvények a prófétai könyvekből. A zsidó vallás története az újkorig.
Kézikönyv: Dr. Neumann: Az asszir korszak prófétai könyvei.

VI. osztály.

Róm. kath. Tanár: *Demény Dezső.* Heti óra: 2.
Tananyag: A törvény. Az ember képes Isten akaratát megismerni és végrehajtani. Az erkölcsi jó és rossz. Kötelességeink Isten, önmagunk és felebarátaink iránt.
Kézikönyv: Demény Dezső: Erkölcstan.

Görög-keleti (szerb). Tanár: *Bikár Radivoj.* Heti óra: 1.
Tananyag: Az egy Istenről, a szentháromságról, a teremtő, megváltó és ítélő Istenről.
Kézikönyv: Theodorovics Sebő: Gör. kel. dogmatika.

Ágost. hitv. evang. Tanár: *Martony Elek.* Heti óra: 2.
Tananyag: Egyetemes egyháztörténelem a vesztfáliai békéig.
Kézikönyvek: Bereczky Sándor: A keresztyén egyház története. I. r. Kis Énekeskönyv.

Református. Tanár: *Szabó Károly.* Heti óra: 2.
Tananyag: A keresztyén egyház története a reformációtól napjainkig. Egyházi énekek. Bibliaolvasás.
Kézikönyv: Bátori Gábor: Egyháztörténet.

Unitárius. Tanár: *Józan Miklós.* Heti óra: 1.
Tananyag: Egyháztörténet.
Kézikönyv: Ferencz József: Unitárius Kis Tükör.

Izraelita. Tanár: *Dr. Kandel Sámuel.* Heti óra: 2.
Tananyag: Szemelvények Jeremiás, Ezekiel, Jezsajás és Maleáchi próféták könyvéből. A zsidó vallás története az újkorban.
Kézikönyv: Dr. Frisch: A babyloniai és perzsa korszak prófétai könyvei.

VII. osztály.

Róm. kath. Tanár: *Demény Dezső.* Heti óra: 2.
Tananyag: Egyháztörténelem. Ókor. Középkor. Újkor.
Kézikönyv: Demény Dezső: Egyháztörténelem.

Ágost. hitv. evang. Tanár: *Martony Elek.* Heti óra: 2.
Tananyag: Az egyetemes keresztyén egyház története a vesztfáliai békétől korunkig és a magyar evang. egyház története.
Kézikönyv: Bereczky: Egyháztörténet. II. rész.

Református. Tanár: *Szabó Károly.* Heti óra: 2.
Tananyag: Keresztyén hit- és erkölcstan. Egyházi énekek.
Kézikönyv: Szőts Farkas: Református keresztyén hit- és erkölcstan.

Unitárius. Tanár: *Józan Miklós.* Heti óra: 1.
Tananyag: Erkölcstan.
Kézikönyv: Marton-Péterfy: Az ember jogai és kötelességei.

Izraelita. Tanár: *Dr. Schwarz Jakab.* Heti óra: 2.
Tananyag: A bibliai könyvek összefoglaló ismertetése.
Kézikönyv: Dr. Fényes Mór: A biblia tartalmi és eszmei ismertetése.

VIII. osztály.

Róm. kath. Tanár: *Demény Dezső.* Heti óra: 2.
Tananyag: Isten léte. Az ember. A kinyilatkoztatás. Katholikus egyház.
Kézikönyv: Kemény-Baumann: Kath. apologetika.

Ágost. hitv. evang. Tanár: *Martony Elek.* Heti óra: 2.
Tananyag: mint a VII. osztályban.
Kézikönyv: mint a VII. osztályban.

Református. Tanár: *Szabó Károly.* Heti óra: 2.
Tananyag: Keresztyén hit- és erkölcstan. Egyházi énekek.
Kézikönyv: Szőts Farkas: Hit- és erkölcstan.
Unitárius. Tanár: *Józan Miklós.* Heti óra: 1.
Tananyag: Isten. Ember. Egyház. Confessiók.
Kézikönyv: Ferencz József: Hittan.
Izraelita. Tanár: *Dr. Kandel Sámuel.* Heti óra: 2.
Tananyag: Rendszeres hit- és erkölcstan.
Kézikönyv: Dr. Fényes Mór: Rendszeres zsidó vallás- és erkölcstan.

b) Magyar nyelv.

I. osztály.

Előadó tanár: *dr. Császár Ernő.* Heti óraszám: 5. Összes óraszám: 146.

Olvasmány: *a) Költői:* Rege a csodaszarvasról, Keveháza, Nyalka huszár, Szent László füve (Arany), János vitéz (Petőfi), Hadnagy uram (Gyulai). Nagyrészt könyv nélkül is. — *b) Prózai:* Magyar népmesék: Fehérló fia, Farkas-barkas, A szürke ló, Medve és a farkas, A róka, medve és a szegény ember, Krisztus és a madarak, A Szerencse és az Áldás. Hún mondák és történet: Attila, Isten ostora (a krónikák nyomán), A magyarok bejövetele, A magyarok kalandozása a vezérek alatt, Botond bárdja, Géza fejedelem megtérése, Szent István, Csanád vitéz. A magyar föld és népe, A játszótársak. Görög regék: Apollon, Perseus, Herakles.

Nyelvtan: Az egyszerű mondat és nemei; mondatrészek, beszédrészek; igehajlítás, névszóhajlítás és ragozás (a névszó mint alany, tárgy, határozó, jelző); igenevek; helyesírás, interpunctio gyakorlatilag.

Irásbeli dolgozatok a helyesírás és nyelvtan begyakorlására, közös rövid fogalmazások, önálló rövid reprodukciók szóbeli vázlat vagy kérdések után.

Kézikönyvek: Négyesy László: Magyar olvasókönyv. I. rész. Négyesy László: Magyar nyelvtan. I. rész.

II. osztály.

Előadó tanár: *dr. Császár Ernő.* Heti óraszám: 5. Összes óraszám: 144.

Olvasmány: *a) Költői:* Kont (Garay), Szibinyáni Jank (Arany), Hunyadi (Czuczor), Mátyás anyja (Arany), A keresztútról, Jézus és a nép (Tompa), Egy szegény asszony könyve (Vörösmarty),

A jó öreg kocsmáros (Petőfi), Családi kör, Az ótorony (Arany), Tamás vitéz, A vámosújfalusi jegyző (Tompa), Az obsitos (Garay), Honfidal (Petőfi). A versek többnyire könyv nélkül is. — *b) Prózai:* Nagy-Lajos élete (Küküllei János krónikája nyomán), Nagy-Lajos megsebesülése Aversánál (a dubnici krónikából), Hunyadi János harcaiból (Bonfinius és Heltai nyomán), Mátyás királlyá lesz (Bonfinius után), A kenyérmezei diadal (Jókai), A mohácsi vész (Brodarics után), Lykurgos élete, Solon (Plutarchos), mesék Aesopustól és Fáytól, Az arany trombita (Herczeg Ferenc), Az utolsó szó Istenhez (Eötvös Károly), A rokkant szekér (Mikszáth).

Nyelvtan: Szóképzés, szóösszetétel; jelentéstan; a határozók tana; szórend; az összetett mondat; mellé- és alárendelt mondatok nemei és kötőszavai; mondatok átalakítása; írásjelek.

Irásbeli dolgozatok részint a nyelvhasználat gyakorlására, részint az olvasmányok reprodukálására.

Kézikönyvek: Négyesy László: Magyar olvasókönyv. II. rész. Négyesy László: Magyar nyelvtan. II. rész.

III. osztály.

Előadó tanár: *dr. Staud János.* Heti óraszám: 4. Összes óraszám: 120.

Olvasmány: *a) Prózai:* Budavár eleste (Szalay-Baróti), Eger ostroma (Horváth M.), Egy ostromnap Egerben (Gárdonyi), Fogaras, Gúnyvár (Mikszáth), Zrínyi M. (Kazinczy F.), Buda visszafoglalása (Acsády), Török vendéglátás (Takács S.), Zrínyi Ilona (Jókai), A nagyenyedi két fűzfa (Jókai), Széchenyi István gróf (Jókai), A thermopylai-i csata, A salamisi győzelem (történelmi tájékoztatással; szemelvények Herodotosból), Aristeides (Plutarchos), Coriolanus (Plutarchos után), Mit csinál a gólya? (Kisfaludy K.), Az első magyar komikus (Gyulai Pál), A kötél áztatva jó (Jókai), A kis csizmák (Mikszáth). — *b) Költői:* Dobozi Mihály és hitvese (Kisfaludy S.), Török Bálint (Arany), A szalkai diadal (Vargha Gy.), Szondi (Czuczor), Arszlán pasa (Tompa), Pókainé (Gyulai), Rákócziné (Arany), A bajusz (Arany), Falu végén kurta kocsma (Petőfi), A rab gólya (Arany), Csokonai (Petőfi), A peleskei nótárius a Hortobágyon (Gvadányi), Ének Szent István királyról (régi egyházi), Rákosi szántó (Kisfaludy K.), Hymnus (Kölcsey), Szózat (Vörösmarty), Búcsú (Eötvös J.), A magyarok istene (Petőfi), Mikes (Lévai). A költemények nagy része könyv nélkül is.

Nyelvtan: A magyar nyelvtan rendszeresen, különös tekintettel a magyar nyelv sajátságaira.

Irásbeli dolgozatok: Az olvasmányok anyagának feldolgozása: tartalmi kivonatok, átalakítások, rövid összefoglalások, történeti tények elbeszélése stb.

Kézikönyvek: Négyesy László: Magyar olvasókönyv. III. rész. Négyesy: Rendszeres magyar nyelvtan.

IV. osztály.

Előadó tanár: *dr. Császár Elemér.* Gyakorló tanár: *Hajdu János.* Heti óraszám: 4. Összes óraszám: 125.

Olvasmány: Főolvasmány Arany János Toldija. E mellett: *a)* Mesék, példák, anekdoták a Példák könyvéből, Pesti, Heltai, Haller, Rozsnyai D., Mikes, Péczeli, Vitkovics, Fáy, Czuczor meséiből; elbeszélések: Dardanus (Faludi), A huszti beteglátogatók (Jókai), A szegedi vár (Mikszáth), A fülemile (Arany). *b)* Leírások: Hortobágyi képek (Jókai), Középkori magyar apácák (Beöthy), Az alföld, A Tisza (Petőfi), A falu reggel, A falu este (Gárdonyi Géza). *c)* Erkölcsrajzok, jellemzések: Perikles (Plutarchos), A magyar faj (Hunfalvy J.), Milyen a magyar iparos (Mikszáth), Báró Wesselényi Miklós képe, Wesselényi hamvaihoz (Berzsenyi), Etele, A puszta sír, Szent László, Szigetvár (Vörösmarty), Himfy dalaiból kettő, Pató Pál úr (Petőfi), A salzburgi csapszékben (Szabolcska Mihály), Kullancs úrfi (Jókai), Mátyás deák (Kisfaludy Károly).

Elmélet: Stilisztikai, poétikai és verstani alapvetés az olvasmánnyal és gyakorlatokkal kapcsolatban; a nyelv a stílus szempontjából; a stílus nemei és tulajdonságai; verstan.

Irásbeli dolgozatok: Az olvasott mesék átírása mai nyelvre, az eltérések összeállításával; más mesék szabad átdolgozása; reprodukciók és önálló kisebb dolgozatok adott közös tárgyakról.

Kézikönyvek: Arany Toldija, magyarázta Lehr. Négyesy László: Stilisztika. Négyesy: Verstan.

V. osztály.

Előadó tanár: *dr. Császár Ernő.* Gyakorló tanár: *Kalocsay Ferenc.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 93.

Olvasmányok: Az ifjabb Plinius két levele, Mikes Kelemen Törökországi Leveleiből, Petőfi és Arany levélváltása, A nándorfehérvári győzelem (Heltai), Hunyadi János (Salamon F.), id. Wesselényi Miklós báró (br. Kemény Zsigmond), Az indulatok, különösen a haragról (Aristoteles), Perikles: Athén dicsőségéről (Thukydides); beszédek: A nemzeti védelemről (Kossuth L.), Deák Ferenc első felirati beszéde, Arany János (Gyulai Pál), Emlékbeszéd Kazinczy Ferenc fölött (Kölcsey Ferenc); balladák:

Szilágyi és Hajmási, Kádár Kata (népballadák), Szilágyi és Hajmási (a szendrei névtelentől és Vörösmartytól), Egri nő, Török Bálint, Tetemre hivás, V. László, Szondi két apródja, A walesi bárdok (Arany János). Ezenkívül több, az iskolában számonkért házi olvasmány.

Elmélet: Szerkezettan és retorika.

Irásbeli dolgozatok: Összefoglalások, tartalomkivonatok, leírás, jellemzés, értekezés, beszéd.

Kézikönyvek: Négyesy: Retorika. Greguss-Beöthy: Balladák.

VI. osztály.

Előadó tanár: *dr. Császár Elemér.* Gyakorló tanár: *dr. Prém Loránt.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 93.

Olvasmány: Elemzett, illetőleg ismertetett művek *a)* az epikai költészet köréből: Ilias, Odysseia, Mahá-bhárata, Rámájana, Sáhnáme, Nibelung-ének, Kudrun, Roland-dal, Kalevala; Aeneis, Megszabadított Jeruzsálem, Szigeti veszedelem, Zalán futása, Buda halála; Divina Commedia, Elveszett paradicsom; Két szomszédvár; Toldi-trilógia; Jósika: Abafi; Munkák és napok, Theogonia; Vojtina Ars poeticája; *b)* a lírai költészet köréből: szemelvények a görög lirából; régi magyar egyházi énekek és kuruc dalok, néhány népdal; továbbá nagy költőink lírájából az olvasókönyvek idevágó darabjai, feldolgozásuknál tekintettel mind a műfaji változatokra, mind a lírának nemzeti fontosságára; *c)* a drámai költészet köréből: Shakespeare Coriolanusa és Molièretől A tudós nők. — A magyar líra legszebb darabjaiból húsz könyv nélkül.

Elmélet: Poétika. A költői műfajok és formák ismertetése genetikus alapon.

Irásbeli dolgozatok: Regények, eposzok meséje és szerkezete, tragédiák és vígjátékok cselekménye, egy-egy drámai hős jellemzése, több balladai és lírai költemény méltatása.

Kézikönyvek: Négyesy: Poétika olvasmányokkal. Badics: Magyar irodalmi olvasókönyv. II. kötet.

VII. osztály.

Előadó tanár: *dr. Fest Sándor.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 97.

Irodalomtörténet: A magyar nemzeti irodalom fejlődésének története a legrégibb időktől 1820-ig, különös tekintettel az egyes korszakok műveltségi állapotainak jellemzésére, a kiválóbb írói egyéniségek és irodalmi művek olvasmányokon alapuló ismertetésével.

Olvasmányok: A régibb irodalomból szemelvények, a XVII—XIX. század kiválóbb termékeiből a kijelölt művek egészben (házi olvasmányok iskolai számonkéréssel).

Irásbeli dolgozatok: Irodalom- és művelődéstörténeti értekezések a tárgyalt korszakokról, írókról és műveikről.

Kézikönyv: Beöthy: A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése. I. rész.

VIII. osztály.

Előadó tanár: *dr. Császár Elemér.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 90.

Irodalomtörténet: A magyar nemzeti irodalom fejlődésének története a XIX. században, különösen a kiválóbb írói egyéniségek és irodalmi művek olvasáson alapuló ismertetése.

Kézikönyvek: Beöthy: A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése. II. rész. Segédkönyvek: Badics: Petőfi válogatott költeményei. I—II. rész és Magyar irodalomi olvasókönyv. IV. rész. Szinnyei József: A magyar nyelv.

c) Latin nyelv.

I. osztály.

Előadó tanár: *Bielek Dezső.* Heti óraszám: 6. Összes óraszám: 168.

Olvasmány: Egy római gyermek életét és fejlődését feltüntető latin szöveg (1—16. fejezet) és 200 latin szállóige (az olvasmányi anyaggal és a most folyó világháborúval kapcsolatban).

Nyelvtan: Az olvasmány alapján a declinatiók; a coniugatióknak activum alakjai; igenevek, melléknevek, számnevek, névmások, adverbiumok; a legfőbb præpositiók és a mellérendelő kötőszók; a mondattanból az egyeztetés szabályai.

Irásbeli gyakorlatok: Magyar mondatok fordítása latinra.

Kézikönyv: Geréb-Wirth: Kis latin nyelvkönyv.

II. osztály.

Előadó tanár: *dr. Geréb József.* Heti óraszám: 6. Összes óraszám: 168.

Olvasmány: Az első osztályban megkezdett olvasmányok folytatása: Mare, Naves longæ, Piscator, Navicula, Toga virilis (Marci litteræ), Poetæ recitatio, Sexti carmen (Veris amœnitates), Vesuvii incendium, Marci mors, Domus Romana, Versus Sexti villam commendantes, Publius Sexto suo S. D. Második rész (Quintus története): Triclinium, Quintus, Picturæ

parietinæ, Cenantium nomina et mores, Cicero et Milo, De Orpheo fabula, Aeneæ arma, Quintus et vilicus, Publii domus, Quinti et Titi colloquium, Quintus aprum occidit, Quintus Publio «vale» dicit.

Nyelvtan: Az alaktan kiegészítése; a teljes passivum, coniugatio periphrastica, verba deponentia, tőváltoztató igék, verba impersonalia et defectiva; a participialis és infinitivusos szerkezetek (participium coniunctum et absolutum, accusativus cum infinitivo).

Írásbeli gyakorlatok: Az olvasmányokkal párhuzamosan haladó magyar gyakorlatok latinra fordítása az olvasmányok szókincsének és az alaktani ismereteknek begyakorlására.

Kézikönyv: Geréb-Wirth: Kis latin nyelvkönyv.

III. osztály.

Előadó tanár: *dr. Staud János.* Gyakorló tanárok: *Kalocsay Ferenc* és *dr. Motz Athanáz.* Heti óraszám: 6. Összes óraszám: 186.

Olvasmány. *a)* Quintus történetéből folytatólag: Quintus et vilicus, Publii domus, Quinti et Titi colloquium, Quintus Publio «vale» dicit, Captivi interrogantur, Quintus aciem instruit, Prœlium, Turba, Triumphi descriptio. *b)* Livius-ból: Képek a római köztársaság idejéből: Horatius Cocles, Mucius Scævola, C. Marcius Coriolanus. *c)* Phaedrus-ból: Lupus et agnus, Vacca, capella, ovis et leo, Ranæ regem petierunt. — Magyarból latinra az olvasmányoknak megfelelő szövegek fordítása.

Nyelvtan: Az esetek használata.

Írásbeli gyakorlatok: Magyar mondatok fordítása latinra.

Kézikönyvek: Geréb-Wirth: Kis latin nyelvkönyv. Cserép József: Latin olvasókönyv. Fodor-Roseth: Stilusgyakorlatok a III. o. számára.

IV. osztály.

Előadó tanár: *Bielek Dezső.* Gyakorló tanár: *Kalocsay Ferenc.* Heti óraszám: 6. Összes óraszám: 174 és 12 különóra (Plautus «Captivi» című vígjátéka olvasására).

Olvasmány: *a) Prózai:* 1. Két római ifjú tanulmányútja Görögországban és Déli Itáliában Domitianus császár uralkodásának 8-ik évében: Cantius Sexto valedicit, Sextus iterum in Græciam proficiscitur, Cantii litteræ, Sextus Cantium Athenas invitat, Colloquium (de Leonida), De pictore assumendo, Ratio itinerum, Gratulatio, Delphis, In monte Parnasso, Cantii desiderium, Vesper, Invitatio ad cenam, Inter cenam, Post cenam, Sextus patri suo salutem, Athenæ, Lechæum, In portu Brundisino, Veteres amici, Tarentum, Publius narrat, Viatores rident,

Venusia, Aufidus, Familia coloni, Beneventum, Furculæ Caudinæ, Capua, Ludi scenici, Cales, Formiæ, Fundi, Anxur, Colloquium (de Cæsaris commentariis), Aricia, Inter sepulcra, Salve Roma, Sextus domi. 2. Cornelius Nepos-ból: In insula Salamine, Thermopylæ, Dolus Themistoclis, De Cimone, De Pausania, De Epaminonda, De Pelopida. 3. Cæsar-ból néhány részlet. — *b) Költői:* 1. Plautus-tól Captivi (kihagyásokkal). 2. Phædrus-ból: De Simonide, Poeta. 3. Horatius-ból: Carm. I. 22. 4. Ovidius-ból: Quattuor ætates, Diluvium, Deucalion et Pyrrha, Dædalus et Icarus, Philemon et Baucis. 5. Szállóigék latin költőkből. — Magánolvasmányúl: Phædrus-mesék, Ovidiusból Midas, Cæsarból szemelvények. — A görög kultúra hatása Rómára. A görög és római világ térképe.

Nyelvtan: Az igemódok, igeidők és igenevek mondattana; az összetett mondatok kötőszavai; mellékmondatok beolvasztása; oratio obliqua; sajátosságok a latin névszók használatában; az összes szócsaládok Simonyi Zsigmond Latin Szókönyvéből.

Írásbeli gyakorlatok: Retroversiók; olvasott fejezetek tartalma latinúl.

Kézikönyvek: Fodor Gyula-Székely István: Liber Sexti. II. kötet. Simonyi Zsigmond: Latin szókönyv. Cserép József: Latin Olvasókönyv.

V. osztály.

Előadó tanár: *dr. Vértesy Dezső.* Gyakorló tanár: *Kováts Gyula.* Heti óraszám: 6. Összes óraszám: 184.

Olvasmány: *a) Költői:* Ovidius Fastijából I. 65—284.: Kal. Januariæ, 543—582.: Hercules és Cacus, II. 193—242.: A Fabiusok veszte, III. 181—212.: Nőrablás, II. 385—424.: Lupercalia, V. 475—492.: Lemuria, V. 621—662.: Argei. A Tristiá-ból IV. 10, 1—122: A költő önéletrajza. Catullus-ból c. 2. és 3. — *b) Prózai:* Livius XXI. és XXII. könyve a Kalmár-editio szemelvényeiben: XXI. 1., 2., 4., 18., 22—27. XXII. 1—10., 12—18., 23—27. Helyenként cursorius olvasással összekötve.

Nyelvtani összefoglalások.

Írásbeli gyakorlatok: Fordítások magyarról latinra az olvasmányokhoz szerkesztett szöveg alapján.

Kézikönyvek: Kalmár Elek: Szemelvények Livius művéből. Cserép József: Szemelvény P. Ovidius Naso költeményeiből. Csengeri János: Anthologia Latina, Stílusgyakorlatok és Latin mondattan.

VI. osztály.

Előadó tanár: *dr. Czebe Gyula.* Heti óraszám: 5. Összes óraszám: 160.

Olvasmány: *a) Költői:* Vergilius Aeneiséből: I. é. 1—209.

és II. é. 1—369. sorai. — *b) Prózai:* Sallustius Bellum Catilinæ-ja szemelvényekben: 1—14., 16., 17., 26., 29., 31., 32., 36., 37., 51., 60. és 61. fejezetek. Cicero Catilina elleni I. beszéde.

Írásbeli dolgozatok: Iskolai fordítások magyarról latinra és latinról magyarra az olvasmányokkal kapcsolatban.

Kézikönyvek: Cserép József: Szemelv. Vergilius Aeneiséből és Sallustii Bellum Catilinæ et Jugurthæ. St. David: M. Tullii Ciceronis Orationes selectæ.

VII. osztály.

Előadó tanár: *dr. Czebe Gyula.* Gyakorló tanár: *Begyáts László.* Heti óraszám: 5. Összes óraszám: 154.

Olvasmány: *a) Költői:* Vergilius Aeneiséből a VI. ének 42—155., 264—330., 384—425., 450—476., 679—901.; a VII. ének 37—106., 286—340.; a VIII. 608—731.; a IX. 176—449.; a XI. 532—596. s a XII. 887—951. versei. — *b) Prózai:* Cicero bölcseleti műveiből: Lælius de amicitia, Somnium Scipionis, Tusculanæ disputationes.

Írásbeli dolgozatok: Fordítás latinról magyarra és magyarról latinra.

Kézikönyvek: Cserép József: Szemelvény Vergilius Aeneiséből. Boros Gábor: Szemelvények Cicero bölcseleti műveiből.

VIII. osztály.

Előadó tanár: *dr. Cserép József.* Heti óraszám: 4. Összes óraszám: 109.

Olvasmány: *a) Költői:* Horatius: Carm. I. 1., 3., 4., 10., 11., 18., 22., 24., 34., 38.; II. 2., 3., 6., 7., 10., 13., 15., 17., 18., 20.; III. 8., 23., 30. Epod. 2., 4. A sermókból: sat. I. 1., 9.; II. 8.; epist. I. 4., 7., 20. Könyvnélkül néhány óda. — *b) Prózai:* Tacitus Annaleséből az I. 1—15. és 24—28.; II. 69—73.; XIII. 15—18.; XIV. 3—13.; XV. 60—65. fejezetek.

Írásbeli dolgozatok: Fordítások latinról magyarra és magyarról latinra; 7 iskolai dolgozat és 5 házi feladat.

Kézikönyvek: Cserép József: Horatius válogatott költeményei. Gyomlay Gyula: Szemelvények P. Cornelius Tacitus történeti műveiből.

d) Görög nyelv.

V. osztály.

Előadó tanár: *dr. Czebe Gyula.* Gyakorló tanár: *dr. Lajti István.* Heti óraszám: 5. Összes óraszám: 152.

Olvasmány: Homeros Odysseiájából az I. é. 1—112., a VI. 130—250. és a VII. 78—152. sorai. Könyvnélkül: az I. é. 1—112. és a VI. é. 130—185. sorai.

Nyelvtan: Az olvasmány alapján az epikus nyelv hang- és alaktana.

Írásbeli dolgozatok: A szöveggel kapcsolatban magyarról görögre fordított mondatok.

Kézikönyvek: Csengeri Odysseia-kiadása. Cserép: Homerosi görög nyelvtan.

VI. osztály.

Előadó tanár: *dr. Cserép József.* Heti óraszám: 5. Összes óraszám: 149.

Olvasmány: *a)* Homeros Odysseiájából folytatólag: V. 192—243., 262—281.; VI. 1—197.; XIII. 187—249., 344—440.; XIX. 535—604.; XXI. 359—434. Könyvnélkül is 190 sor. — *b)* Herodotos művéből: Kroisos és Solon, A Pythia erkölcsi tanítása, Kleisthenes lakomája.

Nyelvtan: Az igék alakjainak képzése; az igék osztályozása; a nyelvtani ismeretek kiegészítése.

Írásbeli dolgozatok: Magyar szöveg fordítása görögre.

Kézikönyvek: Homeros Odysseiájának Csengeri János-féle kiadása. Cserép József: Homerosi görög nyelvtan. Geréb József: Görög prózai szemelvények.

VII. osztály.

Előadó tanár: *dr. Vértesy Dezső.* Gyakorló tanár: *dr. Lejti István.* Heti óraszám: 5. Összes óraszám: 150.

Olvasmány: *a)* Homeros: az Ilias I—XXIV. énekének a kézikönyv közölte szemelvényei teljesen, helyenként cursorius olvasással összekötve. A homerosi kérdés és kultura ismertetése. — *b)* Xenophon Apomnemoneumatáiból: II. 1. Nemes életcél.

Írásbeli dolgozatok: Görög szöveg fordítása magyarra.

Kézikönyvek: Csengeri: Homeros Iliasa bő szemelvényekben és a hozzávaló jegyzetek. Geréb József: Görög prózai szemelvények Herodotos, Xenophon és Platon irataiból.

VIII. osztály.

Előadó tanár: *dr. Vértesy Dezső.* Gyakorló tanár: *Begyáts László.* Heti óraszám: 4. Összes óraszám: 108.

Olvasmány: *a)* Sophokles Antigoné-ja teljes szövegében. A görög elegikusokból: Tyrtaios fr. 10. (Bergk), Mimnermos fr. 2., Solon 4., 20. és Theognisból 22 vers. Melos-költőkből: Sappho 2., Alkaios 18., Anakreon 4. fr. és a 6. anakreontikum. —

b) Xenophon Apomn.-ból: Sokrates hatása az ifjuságra: I. 2. 1—18.; 24—26.; 31—48.; 64. Platontól az Apologiának a kézikönyv nyujtotta részletei (1.; 5—10.; 16—17.; 19—20.; 32—33.); Kriton; Phaidon-ból: 1—4.; 11—13.; 63—67. A classicus-kori görög irodalom fejlődésének áttekintése.

Irásbeli dolgozatok: Görögből való fordítások.

Kézikönyvek: Csengeri János: Sophokles Antigoneja. Geréb József: Görög prózai szemelvények. A lyrikusokhoz az iskolai könyvtár példányai használtattak. Segédkönyvek: Jebb: Görög irodalomtörténete. Luckenbach ókori képatlasza, a Kunst und Geschichte.

e) Görög-pótló tárgyak.

V. osztály.

A) Irodalmi olvasmányok. Előadó tanár: *dr. Cserép József.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 87.

Olvasmány: *a) A görög irodalomból:* Válogatott részletek Homeros Odysseiájából és Iliasából (tartalmi kapcsolatokkal), különös tekintettel a szereplő személyek tetteiben és beszédeiben nyilatkozó lélektani jelenségekre s ezek okaira. A homerosi kor világnézetére, erkölcsi felfogására, gondolat- és érzelemvilágára vonatkozó adatok összeállítása; végül a homerosi kérdés ismertetése. Herodotos történeti munkájából: A mű célja, Solon és Kroisos, Kroisos bukása, Arion sorsa, Kheops pyramisa, Kyros ifjusága, halála, Polykrates gyűrűje, Amasis, Aristagoras Spartában és Athénben, A Pythia erkölcsi tanítása s részletek a perzsa háborúkról, tekintettel Herodotos történetírói felfogására. — *b) A magyar irodalomból:* Költői olvasmányok: Tinódi Buda veszéséről s Terek Bálint fogságáról, válogatott részletek Gyöngyösi Kemény János emlékezetéből. Történeti olvasmányok: Válogatott fejezetek Heltai, Kemény J., Bethlen M., Cserei M. és Apor P. munkáiból, a történeti előadás fejlődésének feltüntetésével. Magánolvasmányul: Arany J. Buda halála. — Öt házi dolgozat.

Kézikönyvek: Homeros Odysseiája és Iliasa Gyomlay és Csengeri fordításában. Válogatott olvasmányok Herodotosból, ford. Geréb. Badics: Magyar irodalmi olvasókönyv. I. kötet.

B) Szabadkézi rajz. Tanár: *Rónay Kázmér.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 57.

a) Díszítő elemek vázolása; görög stílusu síkdíszítmények rajzolása és festése; nagyobb kör és szögletes síkformák, hengeres és szögletes testek egyenkénti, majd csoportos távlati rajzolása vázlatszerüen, körvonallal, később a fény és az árnyék feltüntetésével, ceruza, majd toll, szén, végül ecset segítségével. — *b)* Ó-kori jellegzetes műalkotások ismertetése.

VI. osztály.

A) **Irodalmi olvasmányok.** Előadó tanár: *dr. Geréb József.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 81.

Olvasmány: Az I. félévben: a görög lírai költészet fejlődésének ismertetése szemelvényes fordításokban (a politikai és társadalmi élet átalakulása kapcsán az egyéni és közérzés megnyilatkozásának költői formái); szemelvények a klasszikus költői iskola műveiből (hatásuk a nemzeti szellem s a magyar költői nyelv és verselés fejlődésére; a klasszikus versformák meghonosodása a magyar irodalomban). — A II. félévben: Aischylos Leláncolt Prometheus-a, Sophokles Oedipus király, Oedipus Kolonosban és Antigone c. drámái s Euripides Iphigeneia Aulisban c. drámája (a görög dráma eredete, a Dionysos-kultuszhoz való viszonya és főbb irodalmi képviselői; a görög színház és színjátéki szokások ismertetése).

Kézikönyvek: Badics Ferenc: Irodalmi Olvasókönyv. II. k. Sophokles drámái Csiky Gergely fordításában. Aischylos Prometheusa Zilahi Károly fordításában. Euripides drámája Radó Antal fordításában.

B) **Szabadkézi rajz.** Tanár: *Rónay Kázmér.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 62.

a) Magyar díszítő elemek rajzolása és festése s ezekből soros díszítések tervezése; csoportosan összeállított hengeres és szögletes geometriai testek távlati rajzolása (nagyobb és kisebb modellek, nagy gipszedények stb. után). — *b)* Középkori jellegzetes műalkotások ismertetése.

VII. osztály.

A) **Irodalmi olvasmányok.** Előadó tanár: *dr. Szabó Dezső.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 90.

Olvasmány: *a) A görög irodalomból:* Részletek Thukydides történelmi művének I., II., VI. és VII. könyvéből (kapcsolatosan a görög attikai próza kialakulása, Thukydides élete, pragmatikus módszere és művészete), Demosthenes művei közül az olynthosi beszédek és a koszorúról tartott beszéd. *b) A magyar irodalomból:* Részletek Virág Benedek Magyar Századaiból, Horváth Mihály: A pragmatica sanctio története, Szalay László: Nyposztályok Szt.-István idejében, Teleky József gróf: A vaskapui diadal és Hunyadi János jellemzése, Jászay Pál: Magyarország napjai a mohácsi vész után, Kölcseynek a magyar nyelv ügyében tartott beszéde, valamint Széchenyinek a szólásszabadságról és Kossuthnak az országgyűlési teendőkről tartott beszéde.

Kézikönyvek: Szilasi: Szemelvények Thukydidesből. Földi: Demosthenes válogatott beszédei. Badics: Magyar irodalmi olvasókönyv. III. k.

B) **Szabadkézi rajz.** Tanár: *Rónay Kázmér.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 61.

a) Használati tárgyak, ipari eszközök, építészeti részletek ábrázolása ceruzával, tollal, ecsettel; edények, gyümölcsök csendéletszerü festése; kéz és láb rajzolása. — *b)* Ujabbkori jellegzetes műalkotások és a modern művészeti irányok ismertetése.

VIII. osztály.

A) **Irodalmi olvasmányok.** Előadó tanár: *dr. Geréb József.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 55.

Olvasmány: Platon: Sokrates védőbeszéde, Kriton, Gorgias, részletek a Phaidon-ból; részletek Aristoteles Ethikájából. — A görög filozófia fejlődése Aristotelesig. A görög építészet és szobrászat legkiválóbb alkotásai.

Kézikönyvek: Alexander-Gyomlay-Péterfi: Platon és Aristoteles. Zsámboki: A görög művészet kiválóbb alkotásainak ismertetése.

B) **Szabadkézi rajz.** Tanár: *Rónay Kázmér.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 52.

a) Házi eszközök, szerszámfélék, edények, madarak ábrázolása ceruzával, tollal és ecsettel; csendélet-festés; emberi fej rajzolása. — *b)* Magyarországi műalkotások s magyar mesterek ismertetése.

f) Német nyelv.

III. osztály.

Előadó tanár: *dr. Fest Sándor.* Gyakorló tanár: *dr. Préw Loránt.* Heti óraszám: 4. Összes óraszám: 113.

Olvasmány: *a)* Das Schaf und die Schwalbe, Die Wohltaten, Der beladene Esel, Seltsamer Spazierritt, Der Pilger, Die drei Freunde, Die Kinder zu Hammeln. — *b)* Spruch, Der Schütz (Schiller), Die Frösche (Goethe), Der Wettstreit (Herder), Das Riesenspielzeug (Chamisso), Des Knaben Berglied (Uhland).

Nyelvtan: Kiejtés és helyesírás; az olvasmánnyal kapcsolatban az alaktanból coniugatio és declinatio, a mondattanból a szórend elemei; tárgyi szócsoportok; beszédgyakorlatok az olvasmány és a tárgyi szócsoportok kapcsán. A tanítás nagyrészt német nyelven folyt.

Írásbeli dolgozatok a helyesírás begyakorlására és a nyelvtani ismeretek biztosítására.

Kézikönyv: Timár Pál: Német nyelv- és olvasókönyv. I. rész.

IV. osztály.

Előadó tanár: *Bielek Dezső.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 83.

Olvasmány: *a)* Albrecht Dürer, Die Familie Dürer, Die Kirche, Der Acker, Brief an den Grossvater, Rudolfs Abschied von der Heimat, Die Fahrt nach Nürnberg, Der erste Tag im Nürnberger Gymnasium, Stundenplan der Sexta, Rundgang durch die Dürerstadt, Ein Ausflug der Nürnberger Gymnasiasten, Berg und Tal, Dorf und Dorfleute, Der Steinadler, Eine Frühlingslandschaft (Redeübung: Was sehen wir auf dem Hölzelschen Bilde?), Der Reichtum, Gesundheit ist ein grosser Schatz, Der beste Empfehlungsbrief, Die drei Stände, Der Kaufmann und der Schiffer, Die Kornähren, Das seltsame Rezept, Das Mittagessen im Hofe, Die Schildburger und die Kuh (Schwab), Die Uhren zu Basel (Aurbacher), Recht und Freiheit, Die drei Hausräte. — *b)* Spruch (Schiller), In das Stammbuch meinem lieben Enkel Walter von Goethe, Das Bächlein (Goethe), Der betrogene Teufel, Die sechs Wörtchen [első és utolsó versszak] (Rückert), Rat des Vaters an seinen Sohn (Julius Sturm), Wer ist ein Mann? (Arndt), Der biedre Deutsche (Fischart), Mein Vaterland (Hoffm. v. Fallersleben), Auf dem Berge (Eichendorff), Frühlingsglaube: 1915 (Cusig), Das Vaterhaus (Wiedemann), Mutterliebe (Kaulisch), Es regnet (K. Enslin), Abendgebet, Die Glocke, Die grüne Stadt, Die vier Brüder, Der Vogel am Fenster, Schlittenlied, Vergissmeinnicht. — *c)* Sprichwörter und Sprüche.

Nyelvtan: Az alaktan kiegészítése; a præpositiók; coniugatio act., pass; az ú. n. præteritopræsens igék; a mondattan elemei; genitivusszal, dativusszal járó igék.

Írásbeli dolgozatok: Az olvasmányok feldolgozása kisebb mondatokban; beszédgyakorlat írásba foglalása; levél; fordítás magyarból (Eötvös József műveiből).

Kézikönyvek: Timár Pál: Német nyelv- és olvasókönyv. I. k. Schuster-Kelemen: Rudolf Dürers Kinderjahre. Rudolf Dürers Lehrjahre.

V. osztály.

Előadó tanár: *dr. Fest Sándor.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 91.

Olvasmány: *a)* Die drei Zigeuner (Lenau), Der Sänger, Der König von Thule, Der Fischer (Goethe), Der Ring des Polykra-

tes (Schiller), Das Grab im Busento (Platen), Normannenlied (Scheffel). — *b)* Die Nibelungensage, Der grimme Hagen, Aus der Götter- und Heldenwelt, Griechische Sagen.

Nyelvtan: A nyelvtani ismeretek kiegészítése.

Írásbeli gyakorlatok: Az olvasmánnyal kapcsolatos szöveg fordítása magyarról németre, olvasmányok tartalma és magyarázatok reprodukciója németül.

Kézikönyvek: Heinrich: Német balladák. Timár: Német olvasókönyv. II. k. Timár: Rendszeres német nyelvtan.

VI. osztály.

Előadó tanár: *dr. Fest Sándor.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 93.

Olvasmány: *a)* Der Alpenjäger, Der Graf von Habsburg, Der Taucher, Der Handschuh (Schiller), Erlkönig, Mignon (Goethe), Heine dalaiból, Der Cid (Herder). — *b)* Kudrun, Parzival, Lohengrin, Die Sagen von den Schweizer Befreiungskriegen, Tierfabeln (szemelvények), Meier Helmbrecht, Meister Klingsor.

Nyelvtan: A mondattan kiegészítése (a dolgozatjavítás kapcsán).

Írásbeli dolgozatok: Az olvasmányok tartalmának feldolgozása; fordítások magyarról németre.

Kézikönyvek: Heinrich G.: Német balladák. I. k. Heinrich G.: Német tan- és olvasókönyv. III. k. Timár P.: Német olvasókönyv. II. k. Herder: Cid (magy. Hoffmann). Timár P.: Rendszeres német nyelvtan.

VII. osztály.

Előadó tanár: *dr. Fest Sándor.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 89.

Olvasmány: Das Mädchen aus der Fremde, Wilhelm Tell (Schiller), Der Zauberlehrling, Ballade, Dichtung und Wahrheit [szemelvények], Hermann und Dorothea (Goethe).

Írásbeli gyakorlatok: Az olvasmánnyal kapcsolatos szöveg fordítása magyarról németre; olvasmányok és magyarázatok összefoglaló reprodukciója németül.

Kézikönyvek: Heinrich: Német balladák. Goethe: Dichtung und Wahrheit (magy. Tiber). Goethe: Hermann und Dorothea (magy. Weber).

VIII. osztály.

Előadó tanár: *dr. Geréb József.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 79.

Olvasmány: Heidenröslein, Das Veilchen, Gefunden, Mignon,

Iphigenie auf Tauris, Epilog zu Schillers Glocke, Grenzen der Menschheit, Das Göttliche (Goethe), Die Parabel von den drei Ringen, Laokoon XIII—XV. és XVIII. (Lessing), Der Spaziergang, Das Lied von der Glocke (Schiller), néhány költemény a romantikusokból, Was ist Aufklärung? (Kant), Über Lesen und Bücher (Schopenhauer). — Képek a XVIII. és XIX. század irodalmának történetéből.

Irásbeli dolgozatok: Szabad dolgozatok kapcsolatban az olvasmánnyal; fordítás magyarról németre.

Kézikönyvek: Heinrich G.: Német balladák. Heinrich G.: Német tan- és olvasókönyv. III. és IV. kötet. Goethe: Iphigenie auf Tauris (magy. Maywald).

g) Történelem.

III. osztály.

Előadó tanár: *dr. Szabó Dezső.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 93.

Magyarország története a mohácsi vészig. A föld története a magyarok bejövetele előtt. A magyarok eredete, őshazája és költözései. A honfoglalás és a kalandozások. A kereszténység és a királyság megalapítása. Szt. István intézményeinek bomlása és a hűbéri alapon való szervezkedés. Magyarország mint Kelet-Európa nagyhatalmassága. Küzdelem a törökök ellen és az ország hanyatlása 1526-ig. Az ország alkotmánya és intézményei, fejlődésük folytonos szemmeltartásával.

Kézikönyvek: Ujházy: A magyar nemzet történelme. I. k. Mika: Történelmi Olvasókönyv. I. k.

IV. osztály.

Előadó tanár: *Ujházy László.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 98.

Magyarország története a mohácsi vésztől 1867-ig. Magyarország politikai földrajza. Ausztria. Magyarország és Ausztria közjogi viszonya.

Kézikönyvek: Ujházy: A magyar nemzet történelme. II. k. Mika: Történelmi olvasókönyv. II. k.

V. osztály.

Előadó tanár: *Ujházy László.* Gyakorló tanár: *Zayzon Sándor.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 86.

Egyetemes történelem: Az ó-kor története. A keleti népek

kulturális és politikai történelmének ismertetése után a görögök őstörténelmének, műveltségük, állami és gazdasági életük általános fejlődésének tárgyalása. Az ión és dór államalakulás sajátos vonásai. Athén vezető szerepe a görögök kulturális életében és szabadságharcaiban. A hegemoniáért lefolyt küzdelmek és hatásuk a görög nemzeti élet megromlására. A makedón uralom és a hellénizmus. A rómaiak történelméből Itália őstörténelme, a római királyság állami és vallási intézményeivel. A köztársasági Róma belső élete s a rendek küzdelmei, figyelemmel a görög analogiákra és a jogfejlődésre. Róma külső politikája és világuralmának megalapítása. A politikai, szociális és gazdasági ellentétekből származó polgárháborúk. A köztársaság bukása és a császárság megalapítása. A császárság történelme a népvándorlásig.

Kézikönyvek: Ujházy: Egyetemes történelem. I. k. Mika: Történelmi olvasókönyv. III. k.

VI. osztály.

Előadó tanár: *Ujházy László.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 66.

Egyetemes történelem: A középkor története és az újkor történetéből a reformáció s az ellenreformáció kora 1648-ig. Főszempont volt az állami, társadalmi és gazdasági élet fejlődésének megismerése.

Kézikönyvek: Ujházy: Egyetemes történelem. II. k. Mika: Történelmi olvasókönyv. IV. k.

VII. osztály.

Előadó tanár: *dr. Szabó Dezső.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 91.

Egyetemes történelem: Az új-kor története 1648-tól napjainkig.

Kézikönyvek: Ujházy: Egyetemes történelem. III. k. Mika: Történelmi olvasókönyv. V. k.

VIII. osztály.

Előadó tanár: *dr. Szabó Dezső.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 82.

A magyarok története a történeti élet kezdeteitől hazánkban a kiegyezésig. Főszempont volt, az események biztos áttekintésén kívül, a nyugati és a keleti befolyások találkozása hazánkban és az állami élet fejlődése e hatások alatt.

Kézikönyvek: Ujházy: Magyarország oknyomozó története. Mika: Történelmi olvasókönyv. VI. k.

h) Földrajz.

I. osztály.

Előadó tanár: *Pályi Sándor.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 92.

Térkép-olvasás. Magyarország földrajza részletesen, különös tekintettel hegy- és vízrajzára.

Kézikönyvek: Jákó-Ujházy: Földrajz. I. k. Kogutowicz: Középiskolai földrajzi atlasz.

II. osztály.

Előadó tanár: *Ujházy László.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 80.

Ausztria részletes tárgyalása után Európa többi országai. Ázsia és Afrika általános ismertetése.

Kézikönyvek: Jákó-Ujházy: Ó-Világ. Kogutowicz: Középiskolai földrajzi atlasz.

III. osztály.

Előadó tanár: *Pályi Sándor.* Gyakorló tanár: *Marx István.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 69.

Földrajz: Amerika és Ausztrália földrajza, továbbá a sarkvidékek, különös tekintettel a fölfedezésekre.

Math. és fizikai földrajz: A föld mint égitest. A föld forgása és keringése. A nap. A hold. A nap- és holdfogyatkozás. A bolygók. Az állócsillagok. Az üstökösök. A meteorok. A Föld felszine. Világrészek és világtengerek. A szárazföld vízszintes és függőleges tagosultsága. A szárazföld vizei. A tenger. A víz munkája. A légkör, a levegő tulajdonságai. Csapadékok. A víz körútja. Vulkánosság.

Kézikönyvek: Jákó-Ujházy: Az Új-Világ földrajza. Balog Mór: A physikai és mathematikai földrajz alapismeretei.

i) Természetrajz és vegytan.

I. osztály.

Előadó tanár: *Geduly Olivér.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 68.

Növény- és állattan: A virágos növények gyűjtése és konzerválása. Hazai és külföldi gyümölcsök. Virág (beporzás), gyümölcs és termés. A termések csoportositása. A szüret. Must, törköly és seprő. Aratás, hordás, cséplés. A liszt és a kenyér.

Házi emlős állatok. A közönségesebb fenyők. Az ember lakása közelében, a mezőn és az erdőn élő nevezetesebb emlős vadállatok. Nehány tavasszal virító egy- és kétszikű vadnövény. A nevezetesebb gabonafélék: búza, rozs, árpa, zab, kukorica. A nevezetesebb hüvelyes vetemények és takarmánynövények. A tanúlt növények leírása és rajzolása. A növények szervei az összefoglalás kapcsán.

Kézikönyv: Szterényi Hugó: Természetrajz. I. k.

II. osztály.

Előadó tanár: *Geduly Olivér.* Gyakorló tanár: *Schwalm György.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 65.

Növény- és állattan: A virágos növények gyűjtése és konzerválása. Nehány ősszel virító vadnövény. Majmok, tengeri emlősök, erszényes emlősök. A ház körül, a mezőn, az erdőben és a vizeken élő madarak. Csúszó-mászó állatok. Kétéltűek. Halak. Puhatestű állatok. Rovarok (bogarak, lepkék, hártyásszárnyúak, egyenesszárnyúak, recésszárnyúak, kétszárnyúak). Pókok. Százlábúak. Rákok. Férgek. Gyümölcsfák. Erdei fák és bokrok. Konyhakerti, takarmány- és egyéb gazdasági növények. A tanúlt növények leírása és rajzolása. Az összefoglalás alkalmával a növényi és állati életműködések áttekintése.

Kézikönyv: Szterényi Hugó: Természetrajz. II. k.

IV. osztály.

Előadó tanár: *Pályi Sándor.* Gyakorló tanár: *Husz Béla.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 96.

Növénytan: Egyes növények leírása útján a növény szerveinek és a szervek életműködésének ismertetése. A növény testét felépítő anyagok megbeszéléséből kiindulva a növénytan tanításához szükséges kémiai ismeretek tárgyalása. A természetes rendszert követve, egyes növényalakok leírásával a növényi szervezet kialakulásának ismertetése és ez ismertetés kapcsán növénybonctani áttekintés. Az élettanból a növényi élet legfőbb megnyilvánulásai.

Kézikönyv: Szterényi Hugó: Növénytan.

V. osztály.

Előadó tanár: *Geduly Olivér.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 91.

Állattan: Az élet jelenségei. A növényi és állati élet jelenségeiben mutatkozó különbségek és ennek alapján az élőlények csoportosítása a növények és állatok világában. Egysejtű

állatokon az életjelenségek beható megfigyelése, egyes jellemző alakok leírása útján. A természetes rendszert követve, a soksejtű állatok állatköreinek ismertetése, egyes tipikus alakok leírása útján. A gerinces állatok és az ember szervezete behatóbban.

Kézikönyv: Szterényi Hugó: Állattan.

VI. osztály.

Előadó tanár: *Geduly Olivér*. Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 88.

Ásványtan és vegytan: Kémiai előismeretek. Nevezetesebb fémek és nem-fémek. Oxidáció és redukció. Hidrogén, oxigén és nitrogén. A szén. A szén oxidjai. A kén. A kén oxidjai. Kénessav és kénsav. Hidrogénsulfid és karboniumdisulfid. A foszfor. A foszfor oxidjai. A halogén elemek: klór, jód, bróm és fluor. Nátrium, kálium, lithium, kálcium, magnézium és e fémek oxidjai. Szilicium. Aluminium. Az ammoniagáz. A nevezetesebb lúgok: nátrium-, kálium-, lithium-, kálcium-, ammoniumhidroxid. Az ammoniumklorid. A nevezetesebb haloid- és oxisavak: sósav, kénsav, kénessav, salétromsav, salétromossav, foszforsav, foszforossav, szénsav. Haloid- és oxisók; normális só, savanyú só, lúgos só, kettős só. A hat kristályrendszer részletes tárgyalása. A terméselemek mint ásványok. A nevezetesebb fémek és nem-fémek szulfidjai mint ásványok. A nevezetesebb fémek oxidjai mint ásványok. Nehány fém kloridja és fluoridja mint ásvány. Az aluminium oxidjai mint ásványok. A nevezetesebb haloid- és oxisavaknak különböző fémekkel alkotott haloid- és oxisói (kloridok, sulfátok, sulfitok, nitrátok, nitritek, foszfátok, foszfitok, karbonátok). Az ásványsók tüzetes tárgyalása. Kvarc és opál. Különböző szilikát ásványok. Üveg- és porcellángyártás. A szerves kémia elemei. Geológiai alapismeretek.

Kézikönyv: Szterényi Hugó: Ásványtan és chemia.

j) Természettan.

VII. osztály.

Előadó tanár: *Szijártó Miklós*. Gyakorló tanárok: *Fenyvesi Andor* és *Lánczos Kornél*. Heti óraszám: 4. Összes óraszám: 125.

Az egyenletes mozgás s a szabad esés. Kisérletek az Atwood-féle ejtőgéppel. A sebesség s a gyorsulás mérése. A mozgás első törvénye. A tömeg és a sűrűség. A mozgás második törvénye: az erő és a súly mérése. A mozgás harmadik törvénye: az erőparallelogramm; a lejtő s a ferde hajítás. Az egyenletes

körmozgás, a rezgő mozgás; szögsebesség, centripetális gyorsulás. A tömegközéppont. A testek forgása; szöggyorsulás. Az inga. A szabad esés gyorsulásának mérése. A munka, energia, effektus, tehetetlenségi nyomaték. A szilárd testek sztatikája; a deformáció. A folyékony és légnemű testek mechanikája. A hullámmozgás. Hangmagasság, hangszerek. Fényvisszaverődés, fénytörés. Színszóródás. Spektroszkóp. Az interferencia jelensége.

Kézikönyv: Szijártó: Fizika. I. rész.

VIII. osztály.

Előadó tanár: *Szijártó Miklós.* Heti óraszám: 4. Összes óraszám: 115.

A thermométer, a térfogatváltozás, a fajmeleg, a halmazállapot változása. A meleg terjedése, a munka és a meleg, gőzgépek. Az anyag szerkezetére, a melegre s a fényre vonatkozó hypothesisek. A mágnesség. Coulomb törvénye. Az elektrosztatika alapjelenségei, a potencial, a kapacitás, a sűrítők. Ohm törvénye, az áram különböző hatásai. Elektromagnetizmus és indukcio. Elektromos rezgések. Drótnélküli táviró. Tesla-féle áramok.

Kézikönyv: Szijártó: Fizika. II. r., 2. kiadás.

k) Mennyiségtan.

I. osztály.

Előadó tanár: *Juvancz Iréneusz.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 88.

Tárgykör: Budapest és az ország egyszerűbb statisztikai viszonyai. Tér- és súlymértékek. Időszámítás.

Formális anyag: Alapműveletek egész és tizedes számokkal.

Kézikönyv: Arany-Szijártó-Dietz: Számtan.

II. osztály.

Előadó tanár: *Juvancz Iréneusz.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 100.

Tárgykör: Magyarország lakosságának megoszlása anyanyelv és foglalkozás szerint. Mezőgazdasági munkákra vonatkozó számítások. Egyszerűbb kereskedelmi számítások.

Formális anyag: Egyenes és fordított arányosság. Ezeknek grafikus ábrázolása. Hármasszabály. Százalékszámítás. Korlátolt pontosságú szorzás és osztás.

Kézikönyv: Arany-Szijártó-Dietz: Számtan.

III. osztály.

Előadó tanár: *Mende Jenő.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 92.

Tárgykör: A kereskedelmi élet fontosabb számításai: súlylevonások, engedmények, nyereség-veszteség, adó stb. Tőke gyümölcsöztetése: kölcsönadás, takarékpénztárba tevés, kötvények s részvények vásárlása útján. Az értékpapírok jövedelmezőségének megítélése. Kötvények, részvények, váltók tőzsdei forgalma. A hazai és fontosabb külföldi érmek.

Formális anyag: Százalékszámítás. Kamatszámítás (kamatok tőkésítése). Discont. Egyszerű és összetett arányos osztás. Aranyra és ezüstre vonatkozó számításmódok.

Kézikönyv: Arany-Szijártó-Dietz: Számtan.

IV. osztály.

Előadó tanár: *Müller László.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 88.

Algebra: Egyszerű grafikonok készítése. Algebrai kifejezések ábrázolása. A négy alapművelet pozitív egész, tört és negatív számokkal. Elsőfokú egyenletek egy ismeretlennel. Arányok és viszonyok.

Kézikönyv: Arany-Szijártó: Algebra.

V. osztály.

Előadó tanár: *Müller László.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 91.

Algebra: Az elsőfokú egyismeretlenű egyenletek megoldásával kapcsolatban a mult évi anyag áttekintése. Egyenletek több ismeretlennel. Négyzetgyök és köbgyök. A másodfokú egyenletek megoldása.

Geometria: A rajzoló geometriában tanultak összefüggő áttekintése: a háromszög, négyszög és sokszög fontosabb tulajdonságai. Egybevágóság. Hasonlóság. Területek számítása.

Kézikönyvek: Arany-Szijártó: Algebra. Wagner: Geometria.

VI. osztály.

Előadó tanár: *Szijártó Miklós.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 122.

Algebra: Két- és többismeretlenű egyenletrendszer. Másodfokú egyenlet. Köbgyökvonás. Negativ- és törtkitevős hatvány. Logarithmus.

Geometria: A háromszög nevezetes pontjai. Szabályos húr- és érintő sokszög, továbbá a kör kerülete és területe.

Szögfüggvények. Derékszögű háromszög megoldása. Az általános háromszög megoldása.

Kézikönyvek: Arany-Szijártó: Algebra. Wagner: Geometria.

VII. osztály.

Előadó tanár: *Juvancz Iréneusz.* Gyakorló tanár: *Sidon Simon.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 95.

Algebra: A logarithmus. A logarithmus-görbe ábrázolása, a logar-léc használata. Geometriai sor. Kamatos-kamat és járadékszámítás. Kölcsönök.

Geometria: A síkbeli trigonometria részletesen. A térmértan alapjai.

Kézikönyvek: Arany-Szijártó: Algebra. Wagner: Geometria.

VIII. osztály.

Előadó tanár: *Szijártó Miklós.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 68.

Algebra: A kapcsolástan elemei. Newton binomiális tantétele.

Geometria: A gömb és részeinek köbtartalma. A mathematika főbb pontjainak áttekintése.

Kézikönyvek: Arany-Szijártó: Algebra. Wagner: Geometria.

l) Rajzoló geometria.

I. osztály.

Előadó tanár: *Juvancz Iréneusz.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 86.

Tárgykör: A síkidomok: háromszög, négyszög, sokszög és kör és a belőlük alakított egyszerű díszítmények rajzolása.

Formális anyag: A tárgyalt elemek, síkidomok elemezése (egyenes, szög, szögmérés) és tulajdonságai; kerületük és területük kiszámítása.

Kézikönyv: Szuppán-Szirtes: Planimetriai alaktan.

II. osztály.

Előadó tanár: *Juvancz Iréneusz.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 85.

Tárgykör: A kocka, hasáb, gúla, henger, kúp, a szabályos testek hálózatának és axonometrikus képének s belőlük képezett díszítményeknek rajzolása.

Formális anyag: A tárgyalt testek szemléltetése és elemezése (élek, lapok, élszög), felszíne és térfogata. Az egyszerűbb testeknek hálózatukból való előállítása.

Kézikönyv: Szuppán-Szirtes: Stereometriai alaktan.

III. osztály.

Előadó tanár: *Mende Jenő.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 60.

Tárgykör: A síkidomok ábrázolása méreteik szerint. Földmérési eszközök megismertetése. A helyszínrajzolás megbeszélése. Területek felmérése és rajzolása.

Formális anyag: Síkidomok összeillősége, hasonlósága. Síkidomok szerkesztésére vonatkozó geometriai tételek.

Kézikönyv: Fodor-Wagner: Constructiv planimetria.

IV. osztály.

Előadó tanár: *Rónay Kázmér.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 59.

Tárgykör és formális anyag: A körre vonatkozó szerkesztések, érintők, két kör viszonya. Az ellipsis, parabola és hyperbola főbb tulajdonságai és szerkesztése.

Kézikönyv: Fodor-Wagner: Constructiv planimetria.

m) Filozófiai propædeutika.

VIII. osztály.

Előadó tanár: *dr. Staud János.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 86.

Bevezetés: A gimnáziumi tanulmányok csoportosítása és a filozófiai propædeutika szerepe a tanulmányok végén. A filozófia fogalma, feladata és felosztása.

Psychologia: A testi és lelki jelenségek egybevetése. A lelki jelenségek csoportosítása. Az érzetek; a psychophysika elemei. A képzetek. Associatio és reproductio. Gondolkodás és beszéd. Az érzelmek és osztályozásuk. Indulat és szenvedély. Szükség és vágy. Ösztön. A mozgások. Akarat és cselekedet. Az akarat szabadságának kérdése. Álom és alvás. Lelki betegségek. Tömegpsychologiai jelenségek.

Logika: Ítélet. Fogalom. Következtetés. A logikai módszerek tana vázlatban.

Kézikönyv: Dr. Kornis Gyula: A pszichológia és logika elemei középiskolák számára.

n) Szépirás.

Szünetelt.

o) Testgyakorlás.

I. osztály.

Tanár: *Juvancz Iréneusz.* Heti óraszám: 1. Összes óraszám: 29.

A legegyszerűbb rendgyakorlatok, svéd szabad- és szergyakorlatok.

II. osztály.

Tanár: *Juvancz Iréneusz.* Heti óraszám: 1. Összes óraszám: 27.

A legegyszerűbb rendgyakorlatok, svéd szabad- és szergyakorlatok.*

B) Rendkívüli tárgyak.

a) Művészettörténet.

VII—VIII. osztály.

Előadta *dr. Geréb József* a január—áprilisi időszak szombat délutánjain.

1. Az építészet története, az építészeti stilusok kifejlődése az ókortól a jelenkorig. — 2. A szobrászat legkiválóbb alkotásai az ókortól a jelenkorig. Mind a két művészet ismertetése képek, plasztikus rekonstrukciók és falra vetített diapozitiv képek bemutatásával történt.

b) Egészségtan.

VIII. osztály.

Tanította: az I. félévben *dr. Lobmayer Géza,* a II. félévben *dr. Pekár Mihály.*

* A tornatanár katonai szolgálata miatt a III—VIII. osztályokban szünetelt a torna tanítása.

C) Természetrajzi, vegytani és természettani gyakorlatok.

I. A IV. osztály növénytani gyakorlatai.

E gyakorlatok *Pályi Sándor* tanár és *Husz Béla* gyakorló tanár vezetése alatt összesen 15 kedden d. u. 3—5 óráig két csoportban folytak, s egybe voltak kötve tanulmányi kirándulásokkal, — így 1916 március 22-én az egyetem botanikus kertjébe. A gyakorlatok kiterjedtek növényélettani (csiráztatási és tenyésztési), bonctani (a sejtre és részeire, sejtszövetekre és szövetrendszerekre vonatkozó) és rendszertani megfigyelésekre és kisérletekre, az összes idevágó jelentősebb ismeretanyag bevonásával; igen nagy számban voltak mikroszkópiai gyakorlatok főleg a virágtalan növények sok fajának vizsgálatára, megfelelő rajzok készítésével egybekötve. A kirándulásokon a virágos növények megismerése volt a cél.

II. Az V. osztály állattani gyakorlatai.

A *Geduly Olivér* tanár vezetése alatt hetenként egyszer tartott állattani gyakorlatokon kevés kivétellel részt vett az egész osztály. A természetrajzi helyiségben részben nagyobb állatok (hal, béka, kigyó stb.) boncolását, részben szabadszemmel meg nem figyelhető parányi állati élőlények (planktoni szervezetek) mikroszkópos vizsgálatát végezték a növendékek, s e belső munkát kisebb kirándulásokkal egészítették ki.

III. A VI. osztály vegytani gyakorlatai.

E 10 tanulótól látogatott, *Geduly Olivér* tanár vezetése alatt hetenként egyszer tartott gyakorlatok az elemző vegytan elemeiben s néhány fontosabb elem és vegyület előállításában való jártasság elsajátítását célozták.

IV. A VII. és VIII. osztály természettani gyakorlatai.

Szijártó Miklós igazgató vezetése alatt hetenként egyszer a VII. osztályból 28 s a VIII-ból 20 tanuló dolgozott a fizikai laboratoriumban. Amazok a mechanika, hang- és fénytan, utóbbiak a hőtan s a mágnesség és elektromosság tana körébe vágó méréseket és kisérleteket végeztek, melyek az 1913—14. évi Értesítőben részletesen voltak ismertetve.

D) Kirándulások.

Miniszteri rendelet régen nem szerzett akkora örömet tanulóknak és tanároknak egyaránt, mint a kirándulásokat szervező leirat. A nagy világháború okozta szorongó érzésnek, itt-ott fájdalomnak és bánatnak ellensúlyozására nem képzelhető hathatósabb eszköz és ellenszer, mint a végtelen nagy szabad természetnek fölkeresése, megfigyelése és tanulmányozása. Igaz örömmel ragadjuk meg az alkalmat, hogy a tanári testület nyolc tanárának készséges ügyszeretetéért és ügybuzgóságáért a nagyszámú szülők nevében e helyen is köszönete, mondjunk. Elsősorban a természetrajz és földrajz tanárainak, kik közül *Pályi Sándor* hat izben, *Geduly Olivér* 18 izben vezetett kirándulást, mindig összekötve az édeset a hasznossal. A növendékek közül némelyek bejárták a Naphegy, Gellérthegy-Jánoshegy, Zúgliget, Disznófő, Svábhegy, Istenhegy, Farkasvölgy, Guggerhegy, Pálvölgy, Rózsadomb, a Népliget tájékait, ahol megfigyelhették a korán fakadó fák rügyezését és barkás virágzatokat, továbbá áttekintést nyerhettek a Budai hegységről, megszemlélték a Kis Gellérthegy bányáiban a dolomitmészkő elmállásával képződő kőport. Megfordultak a tudományegyetem füvészkertjében és áttekintést nyertek annak rendszertani része fölött; tanulmányozták az üvegházak növényvilágát. Egyszer elmentek a Római fürdőkhöz, ahol az Aquincummenti édes vizek vízinövényeit figyelték meg és gyüjtötték. Pestszentlőrinczen megtekintették a kavicsbányákat a fizikai földrajzi tanulmány kapcsán, Budafokon a Duna mentén és Kistétényben a fensikon a tavaszi flórát tanulmányozták. Nagy érdeklődéssel nézték a Duna soroksári ágát, az erzsébetfalvai zsilipet és a csepelszigeti homokbuckákat és futóhomokot. A Lágymányos többszörös fölkeresése alkalmat szolgáltatott az édesvizi fauna (halak, gőték, békák, vízi csigák, rovarok, piócák stb.) gyűjtésére. Az I. és II. osztály kis növendékei az igazgató és Geduly tanár vezetése mellett megtekintették a Mezőgazdasági Múzeum erdészeti, vadászati és halászati tárait. Ugyancsak ők többször fölkeresték a Népligeten túl fekvő Epreserdőt, ahol egy mocsár állatvilágának tanulmányozására kínálkozott alkalom. A tavaszi flóra tanulmányozására Budafok és Kistétény is nyujtott alkalmat. A nagyobb növendékek többször egésznapi kirándulásokat is rendeztek Budaörsre (Törökugrás, Csikihegyek), ahol tavasszal virító növényeket (ibolya, kankalin, hérics, fürtösgyöngyike, kökörcsin stb.) gyüjtöttek, továbbá Szentendrére (Csikóvár, Bucsinapatak, Dömörkapu). Nagyobb kirándulások végső állomása volt még Pomáz—Csobánka—Kiskevély—Nagykevély—Békásmegyer, máskor Zebegény, Garam-

kövesd, Dobogókő, Kamaraerdő. Az intézetből már kilépő félben álló nyolcadik osztály növendékei érdeklődéssel gyönyörködtek a kőbányai Siemens-féle kábelgyár nagyszerűségében és elrándultak a Ganz-féle vasöntődébe *Szijártó Miklós* tanár vezetése mellett. A tanulók kirándulásait vezették még *Czebe Gyula* három ízben, *Császár Ernő* kilenc ízben, *Fest Sándor* négy ízben, *Juvanecz Iréneusz* öt ízben, *Szabó Dezső* tíz ízben és az igazgató három alkalommal vett részt a kirándulásban. Összesen 57 kirándulást tettünk. Az egész intézetnek egy teljes napot igénybe vett hajókirándulását április 11-én rendeztük *Ercsibe*, ahol az ezüstös Dunának hullámai mellett egy honfiszem pihen. Elzarándokoltunk *Báró Eötvös József* sírjához. Egy felejthetetlen napnak emlékével tértünk vissza otthonunkba.

A gimnáziumi ifjúságról külföldön is, nálunk is, sokan azt állították és állítják, hogy a nem csekély számú abstrakció, a sok nyelvvel és irodalommal való foglalkozás, a multnak és régmultnak tanulmányozása a fiatalokat «weltfremd»-ekké és «gegenwartfremd»-ekké teszi, vagyis bizonyos korlátozottságot idéz elő, úgy hogy az örökös tanulmányozó szobában való tartózkodás, a könyvekkel való túlságba vitt egyoldalú foglalkozás, a konkrét világnak kerülése meggátolja azt, hogy a gimnáziumból a modern életviszonyokhoz simulni képes emberek kerüljenek ki. Az iskola igyekszik ezen a bajon segíteni. Ma már nem csupán és nem kizárólag foglalkozunk növendékeink szellemi kiképzésével, hanem rajta vagyunk, hogy testileg is kedvezően fejlődjenek és igazi tudatára ébredjenek a normálisan fejlődő organizmus nagy értékének, s megismertetjük velük a higiéna és orvosi tudományok alapelveit és kivezetjük őket, amikor csak lehetséges, az Isten nagy templomába: abba a szép és végtelen, szinte korlátlanul szabad nagy természetbe, amely maga a legfelségesebb poiema lévén, fölötte áll minden emberalkotta műalkotásnak. Egyébként is: Natura duce nunquam aberrabimus.

A M. KIR. TANÁRKÉPZŐ-INTÉZETI GYAKORLÓ-FŐGIMNÁZIUM TANULÓINAK NÉVSORA

az 1915—1916. iskolai évben.

A rövidítés magyarázata: ö. d. = ösztöndíjas.

I. osztály.

	Arszenievits Géza	1905. júl.	23.	Budapest, ág. ev.
	Bajor István	1906. febr.	8.	Budapest, izr.
	Balog Tamás	1905. nov.	2.	Budapest. izr.
	Bedő Andor	1906. máj.	10.	Budapest, ref.
5	*Dietz Miklós*	1905. okt.	21.	Budapest, izr.
	Faragó István	1906. febr.	5.	Sopron, r. kath.
	Gárdos István	1906. ápr.	19.	Budapest, izr.
	Gesztesi Béla	1905. márc.	17.	Budapest, izr.
	Halász Andor	1905. júl.	11.	Budapest, r. kath.
10	*Heinrich István*	1905. máj.	21.	Budapest, r. kath.
	Jablonkay István	1905. jan.	22.	Budapest, r. kath.
	Jármai Gyula	1906. márc.	11.	Budapest, izr.
	Jármay Elemér	1905. okt.	10.	Budapest, ág. ev.
	Keményffi János	1905. okt.	13.	Budapest, izr.
15	*Kommer László*	1905. jún.	13.	Budapest, r. kath.
	Kőrösy Ferenc	1906. máj.	20.	Budapest, izr.
	Lickl Géza	1905. márc.	30.	Budapest, r. kath.
	Mandl Gyula	1905. júl.	7.	Budapest, izr.
	Masirevich György	1905. jún.	27.	Budapest, gör. kel.
20	*Melichár Antal*	1906. jan.	26.	Budapest, r. kath.
	Milos Endre	1905. szept.	3.	Apárdpuszta (Fejérm.), r. k.
	Neményi Endre	1906. ápr.	22.	Budapest, izr.
	Pályi Károly	1905. jan.	6.	Budapest, r. kath.
	Rappai György	1906. febr.	24.	Budapest, izr.
25	*Szabó Imre*	1906. márc.	1.	Mezőberény, ref.
	Szilágyi György	1905. ápr.	24.	Zombor, ref.
	Szobotka Pál	1906. febr.	4.	Budapest, izr.
	Takács Endre	1905. okt.	20.	Budapest, r. kath.
	Vámbéry György	1905. febr.	23.	Budapest, ref.
30	*Waigand Ferenc*	1905. aug.	21.	Budapest, r. kath.
	Zádor Béla	1905. jún.	24.	Budapest, izr.
	Zsengeri László	1905. aug.	22.	Passau, izr.

Magántanuló:

Montag János 1905. jún. 28. Budapest, izr.

Vizsgálatlanul maradt magántanulók:

Bobula Georgina 1905. ápr. 24. Budapest, r. kath.
Bobula János 1906. márc. 28. Budapest, r. kath.

Kiléptek:

Grisza Gábor 1905. júl. 27. Budapest, ág. ev.
Hervey Jenő 1905. júl. 29. Budapest, izr.

II. osztály.

Baracs János 1905. márc. 16. Budapest, izr.
Cserny József 1904. okt. 25. B.-Medgyes (Vasm.), r. k.
Dezsényi Ferenc 1904. nov. 7. Budapest, izr.
Déry György 1904. júl. 2. Budapest, izr.
5 *Dominich Vilmos* (ö. d.) 1904. jún. 11. Losoncz (Nógrádm.), r. k.
Ervin Pál 1904. aug. 8. Budapest, izr.
Geréb István 1905. márc. 15. Rákospalota (Pestm.), izr.
Govrik Tivadar 1904. jún. 28. Tót-Aradácz, r. kath.
Hajdú János 1904. szept. 19. Budapest, izr.
10 *Heim Ernő* 1904. jún. 29. Budapest, r. kath.
Hlavács Kornél 1905. febr. 4. Győr, ág. ev.
Hönich Miklós 1905. júl. 1. Budapest, izr.
Janovics András 1904. máj. 23. Budapest, izr.
Jármay Géza 1904. márc. 23. Budapest, ág. ev.
15 *Karai Gusztáv* 1904. okt. 17. Köröstarcsa (Békésm.), á.ev.
Kasselik László 1904. jan. 1. Budapest, r. kath.
Kirchner Sándor 1904. jún. 30. Pozsony, r. kath.
Kramer Andor 1904. dec. 2. Budapest, izr.
Kultsár Miklós 1904. szept. 22. Budapest, r. kath.
20 *Ledofsky István* 1905. jan. 25. Budapest, izr.
Lossonczy Tamás 1904. aug. 12. Budapest, ref.
Major Ottó 1904. febr. 17. Budapest, izr.
Mayer György 1905. márc. 23. Budapest, izr.
Nagy Jenő 1905. aug. 16. Budapest, izr.
25 *Nékám Sándor* 1905. okt. 10. Budapest, r. kath.
Rosenberg Gábor 1904. jún. 8. Budapest, izr.
Rózsahegyi László 1904. júl. 5. Budapest, r. kath.
Schranz Dénes 1904. júl. 10. Budapest, r. kath.
Siklóssy István 1904. júl. 22. Budapest, r. kath.
30 *Simon Ferenc* 1904. máj. 27. Bicske (Fehér m.), izr.
Stern József 1904. aug. 29. Budapest, izr.
Szádeczky-Kardoss Jenő 1904. okt. 23. Andrásfalva, ref.
Téglás Sándor 1905. ápr. 9. Budapest, ref.

	Tömöry Miklós	1904. júl.	9.	Budapest, r. kath.
35	*Tuzson János*	1903. szept.	8.	Selmeczbánya, ref.
	Vas Lajos	1904. nov.	29.	Budapest, izr.
	Gr. Zichy Dezső	1904. máj.	25.	Tészak, r. kath.
	Zimnic Károly	1904. jún.	23.	Freistadt (Szilézia), ág. ev.
	Zsilinszky Antal	1905. jan.	3.	Budapest, ág. ev.

Magántanuló:

	Gara István	1904. jún.	7.	Budapest, izr.

III. osztály.

	Aujeszky László	1903. aug.	23.	Budapest, r. kath.
	Bikár Iván	1903. márc.	29.	Zombor, gör. kel.
	Br. Brandenstein Gyula	1904. márc.	22.	Budapest, r. kath.
	Braun Pál	1903. szept.	28.	Budapest, r. kath.
5	*Dáni Szabolcs*	1903. okt.	29.	Budapest, r. kath.
	Elek Szilárd Pál	1903. máj.	8.	Budapest, izr.
	Fleischl Gyula	1904. márc.	3.	Budapest, izr.
	Frankl Ervin	1903. okt.	27.	Budapest, izr.
	Freund György	1902. nov.	18.	Nagybecskerek, izr.
10	*Fürst Andor*	1903. júl.	6.	Balmazujváros, izr.
	Genthon István	1903. aug.	18.	Budapest, r. kath.
	Groák Gyula	1903. okt.	6.	Budapest, izr.
	Grűn György	1903. febr.	3.	Budapest, izr.
	Hajdufy Károly	1903. febr.	19.	Szabadka, r. kath.
15	*Halászy István*	1903. dec.	6.	Budapest, ág. ev.
	Hoffmann Lipót Béla	1903. júl.	1.	Baja, r. kath.
	Illos Endre	1902. dec.	31.	Budapest, r. kath.
	Kaiser Emil	1903. júl.	6.	Ságodbekeháza, izr.
	Klug Nándor	1903. máj.	29.	Budapest, ág. ev.
20	*Marton Endre*	1904. jan.	26.	Budapest, izr.
	Péchy László	1902. dec.	21.	Budapest, r. kath.
	Rudan Pál	1903. jún.	10.	Budapest, r. kath.
	Schmidl Ernő	1904. márc.	13.	Budapest, r. kath.
	Simon-Milch György	1903. nov.	5.	Budapest, izr.
25	*Streitman Jenő*	1903. jún.	3.	Jászberény, r. kath.
	Szinyei Merse Lajos	1903. júl.	15.	Szinye, r. kath.
	Szirmai Zsolt	1903. júl.	25.	Budapest, r. kath.
	Szomjas György	1903. szept.	24.	Budapest, r. kath.
	Szomjas Lajos	1902. szept.	7.	Budapest, r. kath.
30	*Szőke Zoltán* (ö. d.)	1903. dec.	29.	Nagyvárad, r. kath.
	Szűcs Miklós	1903. okt.	18.	Budapest, izr.
	Vas György	1903. ápr.	3.	Budapest, izr.

Magántanuló:

	Vermes Géza	1903. máj.	19.	Budapest, izr.

IV. osztály.

	Beér Bertalan	1902. márc.	1.	Budapest, izr.
	Beifeld György	1902. ápr.	11.	Budapest, izr.
	Boros Ernő	1903. jan.	17.	Budapest, ág. ev.
	Csécsi-Nagy Miklós	1902. febr.	9.	Budapest, ref.
5	*Dezsényi Pál*	1903. ápr.	8.	Budapest, izr.
	Dick Endre	1902. aug.	15.	Budapest, izr.
	Dörschug Tibor	1902. ápr.	14.	Budapest, r. kath.
	Erdey Tibor	1902. okt.	27.	Budapest, r. kath.
	Fuchs Pál	1902. nov.	2.	Budapest, izr.
10	*Gazdy Tibor*	1902. okt.	16.	Budapest, r. kath
	Gál Endre	1902. jún.	10.	Budapest, izr.
	Ivády Sándor	1903. máj.	1.	Budapest, r. kath.
	Jablonkay Géza	1902. okt.	28.	Budapest, r. kath.
	Jankovich Lajos	1901. márc.	29.	Budapest, r. kath.
15	*Jellinek Henrik Gedeon*	1902. ápr.	17.	Budapest, izr.
	Lukáts Tibor	1902. jan.	17.	Budapest, r. kath.
	Malonyay Dezső Tamás	1902. okt.	25.	Budapest, r. kath.
	Marinovich László	1902. szept.	7.	Csömör (Pestm.), r. kath.
	Marton György	1902. júl.	28.	Budapest, izr.
20	*Morvay Pál*	1902. júl.	25.	Budapest, ref.
	Nánássy Ferenc	1902. jún.	6.	Budapest, r. kath.
	Pályi István	1902. júl.	4.	Budapest, r. kath.
	Pályi Sándor	1902. febr.	12.	Budapest, r. kath.
	Ritoók Zsigmond	1901. dec.	9.	Budapest, ref.
25	*Rudnai Guidó*	1902. dec.	12.	Budapest, izr.
	Sándor Miklós	1902. okt.	17.	Budapest, izr.
	Sándor Tibor	1902. máj.	27.	Budapest, unitárius.
	Schranz András	1902. szept.	4.	Budapest, r. kath.
	Sebestyén György	1903. aug.	17.	Budapest, izr.
30	*Siklóssy József*	1902. okt.	27.	Budapest, r. kath.
	Somogyi-Tóth József	1901. ápr.	13.	Kecskemét, ref.
	Stamberger Bódog	1902. okt.	15.	Kassa, izr.
	Szádeczky-Kardoss László	1902. máj.	20.	Liptó-Andrásfalu, ref.
	Sztrókay László	1902. máj.	27.	Budapest, ág. ev.
35	*Takács Ervin*	1902. júl.	2.	Budapest, r. kath.
	Vass László (ö. d.)	1902. okt.	28.	Budapest, r. kath.
	Wolfinger Andor	1902. dec.	25.	Budapest, izr.
	Zoltán Béla	1902. aug.	2.	Verseg (Pestm.), r. kath.

Magántanulók:

Gara György	1902. szept.	10.	Budapest, izr.
Br. Kohner Miklós György	1903. ápr.	29.	Budapest, izr.
Br. Korányi László	1902. okt.	13.	Budapest, r. kath.

V. osztály.

	Ascher László	1901. márc.	23.	Budapest, r. kath.
	Baumgarten Edgar	1901. máj.	13.	Budapest, izr.
	Bikár Sztanoje	1901. szept.	5.	Zombor, g. kel.
	Br. Brandenstein Béla	1901. márc.	17.	Budapest, r. kath.
5	*Bujanovics Gyula*	1902. jan.	13.	Uszfalva, r. kath.
	Darányi György	1901. okt.	6.	Budapest, ref.
	Fábri József	1901. dec.	6.	Budapest, r. kath.
	Gaszner Tibor	1901. júl.	17.	Budapest, r. kath.
	Gyérey Zoltán	1901. dec.	5.	Budapest, r. kath.
10	*Hattyasy Dezső*	1901. jún.	15.	Budapest, r. kath.
	Hedry Árpád	1901. ápr.	1.	Budapest, r. kath.
	Heinrich Gábor	1901. máj.	31.	Budapest, r. kath.
	Ignotus-Veigelsberg Pál	1901. júl.	1.	Budapest, izr.
	Janovics Ferenc	1901. dec.	2.	Budapest, r. kath.
15	*Kopics Imre*	1901. okt.	15.	Budapest, r. kath.
	Kovács József	1901. szept.	14.	Budapest, r. kath.
	Kövess István	1901. decz.	17.	Budapest, r. kath.
	Lederer Andor	1901. okt.	24.	Budapest, izr.
	Lónyay Ferenc	1900. okt.	31.	Budapest, ref.
20	*Lukachich Aladár*	1901. dec.	1.	Budapest, r. kath.
	Major Ervin	1901. jan.	26.	Budapest, izr.
	Mészáros Károly (ö. d.)	1900. nov.	3.	Budapest, r. kath.
	Neményi Albert	1901. okt.	12.	Budapest, izr.
	Pál István	1902. ápr.	11.	Máramarossziget, r. kath.
25	*Popper György*	1901. nov.	2.	Budapest, izr.
	Ráskai László	1901. aug.	27.	Budapest, izr.
	Riesz György	1901. szept.	24.	Budapest, izr.
	Sándor György	1901. máj.	11.	Budapest, izr.
	Steffanits Pál (ö. d.)	1901. ápr.	28.	Budapest, r. kath.
30	*Székely Andor*	1901. dec.	3.	Budapest, izr.
	Sziklás Endre	1901. nov.	5.	Budapest, izr.
	Szinyei Merse György	1901. máj.	15.	Budapest, r. kath.
	Takácsy Szilárd	1901. dec.	5.	Tövisegyházpuszta, r. k.
	Tóthvárady-Asbóth Miklós	1902. márc.	6.	Budapest, r. kath.
35	*Varjassy József*	1901. nov.	21.	Budapest, r. kath.
	Wolfner László	1901. márc.	16.	Budapest, izr.
	Zemplényi László	1901. jún.	8.	Bia (Pestm.), r. kath.

Magántanuló:

	Bobula Ida	1900. febr.	27.	Budapest, r. kath.

Vizsgálatlanul maradt:

	Br. Perényi Zsigmond	1901. máj.	16.	Budapest, r. kath.

VI. osztály.

	Altai Kornél	1901. márc.	27.	Budapest, izr.
	Altstädter László	1900. okt.	23.	Budapest, izr.
	Baracs Sándor	1900. nov.	17.	Budapest, izr.
	Bikár Vazul (ö. d.)	1900. jún.	10.	Zombor, gör. kel.
5	*Corzan-Avendano Béla*	1900. máj.	19.	Budapest, r. kath.
	Dezsényi Gyula	1900. okt.	9.	Budapest, izr.
	Farkass Róbert	1900. ápr.	25.	Budapest, unit.
	Gothárd Zsigmond	1900. okt.	9.	Budapest, unit.
	Groák Béla	1901. aug.	23.	Budapest, izr.
10	*Jankovich István*	1899. dec.	19.	Budapest, r. kath.
	Jármai Sándor	1900. márc.	29.	Budapest, izr.
	Kallós László	1900. márc.	5.	Budapest, izr.
	Kármán László	1900. ápr.	6.	Budapest, izr.
	Br. Kohner István	1900. aug.	7.	Budapest, izr.
15	*Kozma Jenő*	1900. júl.	10.	Rákoscsaba, ág. ev.
	Kúnos István	1901. márc.	9.	Budapest, izr.
	Lipthay Imre	1900. nov.	10.	Budapest, r. kath.
	Lossonczy Antal	1900. júl.	24.	Budapest, ref.
	Madarász Gyula	1900. febr.	8.	Budapest, r. kath.
20	*Malonyay István*	1900. máj.	19.	Budapest, r. kath.
	Marinovich Marcel (ö. d.)	1900. nov.	23.	Budapest, r. kath.
	Meller Vilmos	1899. szept.	9.	Budapest, izr.
	Neumann István	1900. jún.	16.	Budapest, izr.
	Pályi Gyula (ö. d.)	1900. márc.	10.	Trencsén, r. kath.
25	*Pischinger Tibor*	1900. jún.	1.	Budapest, r. kath.
	Pulszky Géza	1900. jún.	13.	Zsebefalva, ág. ev.
	Reiner Ede	1900. máj.	12.	Kispest, r. kath.
	Rihmer László	1900. febr.	8.	Budapest, r. kath.
	Rubinek Tibor	1900. okt.	2.	Budapest, r. kath.
30	*Rudan László*	1900. jan.	20.	Budapest, r. kath.
	Schay Géza	1900. máj.	26.	Bécs, ág. ev.
	Seligmann György	1900. júl.	31.	Budapest, izr.
	Söpkéz Sándor	1900. ápr.	26.	Budapest, r. kath.
	Strasser Béla	1901. febr.	28.	Budapest, izr.
35	*Szentgyörgyi László*	1900. márc.	6.	Budapest, ref.
	Szilasi Jenő (ö. d.)	1900. márc.	6.	Budapest, izr.
	Tarjányi Ákos	1900. máj.	30.	Budapest, ref.
	Tóthvárady-Asbóth András	1900. nov.	19.	Budapest, r. kath.
	Török Sándor	1900. dec.	13.	Budapest, izr.
40	*Vészi Gábor*	1900. máj.	6.	Budapest, izr.
	Vörösváry Ákos	1900. máj.	13.	Budapest, r. kath.

Kilépett:

	Benedicty Béla	1900. aug.	4.	Tápiószele (Pestm.), ág. ev.

VII. osztály.

	Bolváry-Zahn Ferenc	1899. dec.	10.	Budapest, r. kath.
	Czakó István	1899. máj.	17.	Budapest, r. kath.
	Fried Richárd	1898. nov.	30.	Trencsén, izr.
	Grauer Miksa Pál	1899. jún.	20.	Budapest, izr.
5	*Hajdufy Bertalan*	1899. aug.	15.	Szabadka, r. kath.
	Halászy Tibor	1899. máj.	26.	Budapest, ág. ev.
	Hatvany Géza	1899. dec.	25.	Budapest, ref.
	Hecht Olivér	1899. júl.	16.	Budapest, izr.
	Hedry László	1898. okt.	5.	Budapest, r. kath.
10	*Hevesi Ödön*	1900. jún.	14.	Budapest, r. kath.
	Horváth Attila	1899. jan.	27.	Budapest, r. kath.
	Hunké Lajos	1899. aug.	18.	Budapest, r. kath.
	Ivády Gábor	1898. nov.	10.	Budapest, r. kath.
	Juhász Andor	1899. aug.	1.	Budapest, izr.
15	*Kapy Rezső*	1899. jún.	28.	Budapest, r. kath.
	Kirchner József	1899. dec.	17.	Budapest, r. kath.
	Komor János	1900. febr.	3.	Budapest, izr.
	Lukachich Sándor	1900. jan.	7.	Budapest, r. kath.
	Makay Miklós	1899. júl.	30.	Budapest, r. kath.
20	*Pajor Ferenc*	1899. okt.	16.	Budapest, izr.
	Br. Pongrácz Tasziló	1899. febr.	1.	Budapest, r. kath.
	Pulszky Imre	1898. febr.	27.	Budapest, ág. ev.
	Rácz László (ö. d.)	1900. febr.	16.	Bécs, r. kath.
	Rózsavölgyi László	1900. jan.	12.	Budapest, izr.
25	*Sándor Zoltán*	1900. márc.	1.	Medgyes, unit.
	Siklóssy Pál	1899. júl.	16.	Budapest, r. kath.
	Simon Gábor	1899. dec.	21.	Budapest, izr.
	Stamberger Imre	1899. jún.	19.	Kassa, izr.
	Szászy István	1899. dec.	1.	Budapest, ref.
30	*Szilasi Imre*	1900. jan.	12.	Budapest, izr.
	Szirmai Olivér	1899. okt.	22.	Budapest, izr.
	Sztrókay Pál	1899. szept.	12.	Budapest, ág. ev.
	Temesváry Miklós	1899. aug.	4.	Budapest, izr.
	Torkos Ferenc	1899. nov.	7.	Budapest, ág. ev.
35	*Tuzson Ferenc*	1899. júl.	29.	Vihnyepeszerény, ref.
	Vörösváry Zoltán	1899. ápr.	2.	Budapest, r. kath.
	Wolfner András	1898. dec.	22.	Budapest, izr.

Magántanuló:

Gr. Ambrózy Lajos Gobert	1897. okt.	29.	Bars-Kisfalud, ág. ev.

VIII. osztály.

	Barca József	1898. márc.	2.	Budapest, r. kath.
	Becsky Ödön	1898. jún.	13.	Budapest, r. kath.
	Belatiny Iván	1898. máj.	22.	Budapest, r. kath.
	Berczik Sándor	1898. márc.	26.	Budapest, r. kath.
5	*Bricht László*	1898. máj.	27.	Budapest, izr.
	Erőss Arisztid	1898. jún.	20.	Budapest, ref.
	Gál László (ö. d.)	1898. júl.	25.	Nagyabony, izr.
	Galster László	1898. febr.	8.	Budapest, r. kath.
	Göllner Lajos	1898. szept.	24.	Budapest, ág. ev.
10	*Heinrich Tibor*	1898. nov.	3.	Budapest, r. kath.
	Henrich Jenő	1899. ápr.	5.	Petrozsény, ág. ev.
	Kelemen Endre	1899. febr.	7.	Kistapolcsány, izr.
	Br. Korányi Sándor	1899. márc.	19.	Budapest, r. kath.
	Küszler István	1898. máj.	13.	Budapest, izr.
15	*Lipthay László*	1898. jún.	16.	Budapest, r. kath.
	Magyary-Kossa István	1898. okt.	21.	Budapest, ref.
	Mandl Félix	1898. dec.	16.	Bécs, izr.
	Marsovszky Endre	1898. ápr.	15.	Csabdi, r. kath.
	Pacher Béla (ö. d.)	1898. júl.	30.	Budapest, r. kath.
20	*Pályi Gyula* (ö. d.)	1898. ápr.	6.	Budapest, r. kath.
	Publik Andor	1898. márc.	5.	Szabadka, r. kath.
	Radnai György	1898. máj.	20.	Budapest, izr.
	Ranschburg Endre	1898. aug.	22.	Budapest, izr.
	Rottmann Jenő	1898. júl.	27.	Budapest, r. kath.
25	*Sándor Jenő*	1898. szept.	8.	Medgyes, unit.
	Stromszky Dénes	1899. febr.	8.	Budapest, ág. ev.
	Szabó Sándor	1899. febr.	17.	Budapest, r. kath.
	Szilágyi Kálmán	1899. febr.	24.	Budapest, izr.
	Szomjas József	1898. jún.	14.	Budapest, r. kath.
30	*Torma Domokos*	1898. febr.	16.	Budapest, r. kath.
	Tóth Elemér	1898. júl.	25.	Dunaharaszti, ref.

Magántanulók:

Bukovinszky Péter	1899. febr.	2.	Budapest, ág. ev.
Gróf Hadik Endre	1899. febr.	19.	Budapest, r. kath.

Kiléptek, illetőleg a Ludovika-akadémiába fölvétettek:

Bede Ödön	1898. máj.	4.	Pécs, unit.
Zsedényi Gábor	1898. febr.	26.	Budapest, ág. ev.

AZ IFJÚSÁGI KÖRÖK MŰKÖDÉSE.

A) A Báró Eötvös József Onképzőkör.

A *Báró Eötvös József Önképzőkör* az 1914/15-iki iskolai év kényszerű szünetelése után idén újra megkezdhette működését *dr. Császár Elemér* tanárelnök vezetése alatt. Az ifjúság részéről elnök *Pacher Béla* VIII.; alelnök *Belatiny Iván* VIII.; titkár *Barca József* VIII.; jegyzők *Tóth Elemér* VIII. és *Szászy István* VII.; pénztáros *Juhász Andor* VII.; ellenőr *Göllner Lajos* VIII. o. tanulók voltak. Noha az önképzőkör életében mindkét osztály (VIII. és VII.) ezúttal első ízben vett részt és így gyakorlatuk e téren teljesen hiányzott, nemcsak egészen simán indult meg és minden zökkenő nélkül folyt le a kör munkássága, hanem a sors kedvezéséből tagjaink között olyan nagy számmal találkoztak ez évben komoly törekvésű, érett, tehetséggel megáldott ifjak, hogy ezt az esztendőt méltán sorolhatjuk Önképző-körünk sikerekben leggazdagabb évei közé. Az üléseken bemutatott dolgozatok és elhangzott szavalatok között nem egy volt, mely az önképzőköri színvonalat messze meghaladva, szinte irodalmi vagy művészeti értékre emelkedett s nemcsak a kör tagjainak, hanem a vezető tanárnak is komoly élvezetet szerzett. Örömmel emeljük ki a kör két legnagyobb buzgalmú, legértékesebb tagjának munkásságát: *Gál Lászlóét*, aki minden irányban, költeményeivel és novelláival, szavalataival és a szavalatok szakszerű beható bírálatával kivált, s *Pacher Béláét*, aki szintén több irányban, mint költemények és becses irodalomtörténeti dolgozatok szerzője, értékesítette tehetségét. Szereplésüket több ízben jegyzőkönyvi dicsérettel tüntette ki a kör. Ugyanők voltak a körtől kitűzött pályakérdések és szavalóversenyek győztesei is. A novellára kitűzött pályadíjat *Gál László*, az irodalomtörténeti kérdés megoldásának jutalmát *Pacher Béla* nyerte el, a verspályázat díját megosztva ketten,

a szavaló versenyben az I. díjjal *Gált*, a II.-kal *Pachert* jutalmaztuk. Kívülük *Szászy István* és *Siklóssy Pál* tüntek ki, előbbi a filozófia nehéz kérdéseit iparkodott társai számára megérthetővé tenni, utóbbi a külföldi irodalmak jeleseinek működését méltatta.

Az Önképző-kör rendes üléseit hetenként tartotta s ezeken a tagok jobbára irodalomtörténeti és könnyebb esztétikai kérdésekkel foglalkozó dolgozatokat s novellákat meg verseket mutattak be, valamint szavalókészségükről tettek tanúságot. Azonkívül két ízben rendezett a kör az egész ifjúság bevonásával díszgyűlést: március 15-én megünnepelte a nagy nap 68-ik évfordulóját s május 1-én nemzetünk múlt esztendei dicsőséges küzdelmének emlékét újította föl.

B) Gyorsírókör.

Iskolánk Gyorsírókör-e egy és fél évi szünetelés után a lefolyt év második felében ujból megalakúlhatott, hogy a felsőbb osztályok tanulóinak alkalmat adjon a gyorsírás gyakorlására. A kör munkáját *Pályi Sándor* tanárelnök vezette. Az 1916 február 15-én tartott alakuló ülés az ifjúság részéről megválasztotta: elnöknek *Szászy István* VII. oszt., társelnöknek *Horváth Attila* VII. oszt., titkárnak *Szilasi Imre* VII. oszt. és jegyzőnek *Pályi Gyula* VI. oszt. tanulókat. A kör tagjai összejöveteleiken előadásokat tartottak a gyorsírás egy-egy kérdéséről és versenyeket rendeztek. De különösen fontos volt a körnek az a munkássága, amellyel a gyorsírás rendszeres tanítását igyekezett pótolni azzal, hogy a kezdőknek és haladóknak egy-egy, heti 1 órás tanfolyamot rendezett. A kezdők tanfolyamát *Rácz László* VII. oszt., a haladók tanfolyamát *Szászy István* VII. oszt. tanuló vezette a tanár-elnök felügyelete alatt és útmutatása szerint. A kezdők három hónap alatt annyira elsajátították a gyorsírás alapfokát, a népszerű gyorsírást, hogy irni és olvasni tudtak, sőt az évzáró versenyben is részt vettek lassú diktátum sikeres leírásával. A haladók átvették a rövidítések tanát, az iskolai gyorsírást, szintén szép sikerrel, a miről az évzáró versenyen tettek tanuságot.

A kör évzáró közgyülését 1916 május 31-ikén tartotta, amelyen az elnök kegyeletesen megemlékezett az intézet egykori tanítványának és a gyorsírókör egyik legbuzgóbb tagjának, titkárának, majd elnökének: *Pless Ferenc* egyetemi hallgatónak hősi haláláról. A közgyűlés a jegyzőkönyvben örökítette meg emlékét. Az évzáró írásversenyeknek a közgyülésen kihirdetett eredménye a következő volt:

I. A kezdők szépírási versenyén résztvettek 12-en.

Kifogástalan dolgozatot készítettek: *Beifeld György*, *Sándor Miklós* IV. oszt. és *Szinyei Merse György* V. oszt. tanulók. Dicséretet érdemlő szép dolgozatot készítettek: *Beer Bertalan*, *Pályi István*, *Schranz András* és *Sztrokay László* IV. oszt. tanulók. A többi dolgozat is mind elfogadható volt.

II. A kezdők 30 szótagos versenyében résztvettek 9-en.

Teljesen hibátlanúl írtak: *Schranz András* és *Sztrokay László* IV. oszt. tanulók. Dicsérettel említendő *Pályi István* és *Sándor Miklós* IV. oszt. tanulók dolgozata. A többi résztvevő dolgozata is elfogadható jó volt.

III. A haladók helyesírási versenyében, amelyben a feltétel a rövidítések helyes alkalmazása volt, résztvettek 7-en.

Dicséretes dolgozatokat készítettek: *Kunos István* VI. oszt., *Pályi Gyula* VI. oszt. és *Sándor György* V. oszt. tanulók. A többi résztvevő is jó vagy elfogadható dolgozatot készített.

IV. A haladók 60 szótagos versenyében résztvettek 7-en.

Dicséretes dolgozatot készítettek: *Pályi Gyula* VI. oszt. és *Sándor György* V. oszt. tanulók. A többi dolgozat is jó vagy elfogadható volt.

V. A haladók 90 szótagos versenyében résztvettek 5-en.

Dicséretes dolgozatot készített *Pályi Gyula* VI. oszt. tanuló. Ezenkivül elfogadható volt két dolgozat, el nem fogadható kettő.

VI. A haladók 120 szótagos versenyében résztvettek 5-en.

Dicséretes dolgozatot készítettek: *Kapy Rezső* és *Rácz László* VII. oszt. tanulók. Ezenkivül elfogadható volt két dolgozat, el nem fogadható egy.

VII. A haladók 150 szótagos versenyében résztvettek 4-en.

Dicséretes dolgozatot készített *Kapy Rezső* VII. oszt. tanuló. A többi három dolgozat is jó vagy elfogadható volt.

STATISZTIKAI KIMUTATÁSOK.

I. A tanulók számának alakulása az iskolai év folyamán.

	Részletezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
		osztályban								
Nyilvános tanuló	az iskolai év folyamán fölvétetett	34	39	32	39	38	42	37	33	294
	az iskolai év folyamán magántan. lett	—	—	—	1	—	—	—	—	1
	« « « « önként kimaradt	2	—	—	—	—	1	—	2	5
	« « « « kizáratott	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	« « « « meghalt	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	az osztályvizsgálatról elmaradt	—	—	—	—	1	—	—	—	1
	osztályvizsgálatot tett	32	39	32	38	37	41	37	31	287
Magántanuló	felvétetett	3	1	1	2	1	—	1	2	11
	osztályvizsgálatot tett	1	1	1	3	1	—	1	2	10
	Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók összes létszáma	33	40	33	41	38	41	38	33	297

II. Az osztályvizsgálatot tett nyilv. tanulók megbetegedései.

Megbetegedések száma	nem fertőző, könnyű	135	130	102	111	212	134	179	87	1090
	« « súlyos (6 napnál tovább tartó)	24	11	14	7	7	7	4	4	78
	fertőző (járványos)	3	4	3	3	—	1	1	—	15

III. A tanulók megoszlása kor szerint.

Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók közül	1906-ban született	11	—	—	—	—	—	—	—	11
	1905 « «	22	10	—	—	—	—	—	—	32
	1904 « «	—	29	4	—	—	—	—	—	33
	1903 « «	—	1	25	5	—	—	—	—	31
	1902 « «	—	—	4	33	3	—	—	—	40
	1901 « «	—	—	—	3	32	4	—	—	39
	1900 « «	—	—	—	—	3	35	6	—	44
	1899 « «	—	—	—	—	—	2	27	8	37
	1898 « «	—	—	—	—	—	—	4	25	29
	1897 « «	—	—	—	—	—	—	1	—	1
	1896 « «	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Összesen	33	40	33	41	38	41	38	33	297

IV. A tanulók megoszlása honosság és a szülők (v. gyámok) állandó lakóhelye szerint.

	Részletezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
		osztályban								
Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók	összes száma	33	40	33	41	38	41	38	33	297
	Ezek közül magyar honos volt:									
	1. magyarországi illetőségű	33	39	33	41	38	40	38	33	295
	2. horvát-szlavonországi illetőségű	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	boszniai illetőségű	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	külföldi honos volt	—	1	—	—	—	1	—	—	2
	száma, akiknek szülője (v. gyámja) állandóan Budapesten lakott	33	37	31	39	35	41	36	33	285

V. Az osztályvizsgálatot tett nyilv. és magántanulók megoszlása törvényhatóságonként szülőik (v. gyámjuk) magyarországi állandó lakóhelye szerint.

Magyar anyaország	*A)* Vármegyék:									
	Bars	—	—	—	—	—	—	1	—	1
	Békés	—	1	—	—	—	—	—	—	1
	Győr	—	—	—	—	—	—	1	—	1
	Pest-Pilis-Solt-Kiskun	—	2	1	2	1	—	—	—	6
	Sáros	—	—	—	—	1	—	—	—	1
	Tolna	—	—	—	—	1	—	—	—	1
	Torontál	—	—	1	—	—	—	—	—	1
	Vármegyék együtt	—	3	2	2	3	—	2	—	12
	B) Városok: Budapest	33	37	31	39	35	41	36	33	285
	Vármegyék és városok együtt	33	40	33	41	38	41	38	33	297

VI. Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók megoszlása szülőik (v. gyámjuk) foglalkozása (társadalmi állása) szerint.

	Részletezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
		osztályban								
A szülők (v. gyámok) közül	nagybirtokos, nagybérlő (1000 kat. holdon felül)	2	3	3	3	3	3	3	2	22
	középbirtokos és bérlő (100—1000 kat. holddal)	—	—	1	—	—	—	—	1	2
	kisbirtokos, kisbérlő (100 kat. holdon alul)	—	—	—	1	—	—	—	—	1
	egyéb őstermelő (feles, majoros, kertész, halász)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	gazdasági tisztviselő	—	—	—	—	1	—	—	—	1
	egyéb gazdasági segédszemély (földműves, napszámos, gazdasági cseléd)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	nagyiparos, bánya-nagyvállalkozó	—	1	2	1	2	1	2	3	12
	kisiparos, bánya-kisvállalkozó	—	—	—	—	—	—	1	—	1
	ipari v. bányászati tisztviselő	1	2	—	1	—	2	—	2	8
	egyéb ipari v. bányászati segédszemély (előmunkás, segéd, munkás stb.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	nagykereskedő, nagyvállalkozó	3	3	2	1	2	2	4	1	18
	kiskereskedő, kisvállalkozó	1	1	—	—	—	—	—	—	2
	kereskedelmi v. közlekedési tisztviselő	6	5	3	5	3	2	2	1	27
	egyéb keresk. v. közl. segédszemély (altiszt, segéd, szolga)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	köztisztviselő (a papok, tanárok és tanítók kivételével)	7	4	7	9	9	7	7	7	57
	pap, tanár, tanító	5	5	3	4	3	4	4	6	34
	másféle értelmiségi (orvos, ügyvéd, közjegyző, gyógyszerész, orsz. képv. stb.), ilyeneknél alkalmazott segéd, irnok stb.	6	12	7	13	10	12	6	7	73
	közhivatalban alkalmazott vagy másféle értelmiségi altiszt vagy szolga	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	katonatiszt (honvédtiszt, csendőrtiszt)	1	2	1	—	2	2	2	1	11
	katonaaltiszt (honvédaltiszt, csendőraltiszt)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	tőkés, járadékos, háztulajdonos	—	—	—	—	1	—	—	—	1
	nyugdíjas tisztviselő, vagy az értelm. körébe számítható egyéb nyugdíjas	—	—	2	1	2	2	3	—	10
	magánzó vagy eltartásos	1	2	2	2	—	4	4	2	17
	egyéb és ismeretlen foglalkozású	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	árvaházi, szeretetházi tanulók	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Összesen:	33	40	33	41	38	41	38	33	297

VII. Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók megoszlása vallás szerint.

	Részletezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
		osztályban								
Az osztályvizsgálatot tett tanulók	összes száma	33	40	33	41	38	41	38	33	297
	Latin szertartású róm.kath. vallású volt	11	13	17	18	22	15	16	17	129
	Görög « « « « «	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Református vallású volt	4	4	—	5	2	3	3	3	24
	Ágostai hitv. ev. « «	2	5	2	2	—	3	5	4	23
	Görög keleti « «	1	—	1	—	1	1	—	—	4
	Unitárius « «	—	—	—	1	—	2	1	1	5
	Izraelita « «	15	18	13	15	13	17	13	8	112

VIII. Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók megoszlása anyanyelv szerint.

Az oszt. vizsg.-t tett tanulók közül	magyar anyanyelvű volt	33	39	32	41	37	40	38	33	293
	német « «	—	1	—	—	—	—	—	—	1
	szerb « «	—	—	1	—	1	1	—	—	3
	horvát « «	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	nem magyar anyanyelvű volt	—	1	1	—	1	1	—	—	4

IX. Az oszt.-vizsg.-t tett tanulók megoszlása nyelvismeret szerint.

Az oszt. vizsg.-t tett magy. anyanyelvű tanulók közül	csak magyarul tudott	7	11	5	12	4	2	6	4	51
	más nyelven is «	26	28	27	29	33	38	32	29	242
	németül « «	25	26	26	28	31	38	30	29	233
	tótul « «	—	—	1	—	3	1	2	1	8
	oláhul « «	—	—	—	—	—	1	—	—	1
	szerbül (horvátul) «	—	1	—	—	1	—	—	—	2
	angolul « «	1	1	1	3	4	6	4	6	26
	franciául « «	—	2	10	10	20	14	13	15	84
	arabul « «	—	—	—	1	—	—	—	—	1

X. Ismétlők; a görög-pótló tárgyak tanulói; magaviselet és mulasztások.

	Részletezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
		osztályban								
Az osztályvizsgálatot tett	nyilvános és magántanulók közül:									
	ismétlő volt	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	a görög-pótló tárgyakat tanulta	—	—	—	—	19	28	24	17	88
	nyilvános tanulók közül:									
	magaviseletből 1 osztályzatot kapott	30	37	26	38	33	31	33	31	259
	« 2 osztályzatot kapott	2	2	6	—	4	10	4	—	28
	« 3 osztályzatot kapott	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	« 4 osztályzatot kapott	—	—	—	—	—	—	—	—	* —
	nyilvános tanulók közül:									
	egy órát sem mulasztott	—	3	—	5	6	2	6	2	24
	csak igazoltan «	32	36	32	33	31	39	31	29	263
	igazolatlanul «	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	az ezen tanulók által:									
	igazoltan mulasztott órák száma	2369	2220	2020	1575	1602	1562	1677	982	14007
	igazolatlanul « « «	—	—	—	—	—	—	—	—	—

* Magántanuló volt 10.

XI. Az osztályvizsgálatot tett tanulók általános előmenetele.

	Részletezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
		osztályban								
A) A nyilv. és magántanulók közül minden rendes tantárgyból	jeles osztályzatot kapott	8	9	6	9	5	6	9	5	57
	legalább jó « «	17	13	14	18	14	12	10	7	105
	legalább elégséges osztályzatot kapott	8	17	12	14	19	23	17	21	131
	egy tárgyból elégtelen « «	—	—	1	—	—	—	2	—	3
	két « « « «	—	1	—	—	—	—	—	—	1
	több « « « «	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Összesen	33	40	33	41	38	41	38	33	297

B) **A rendkívüli tantárgyak a VIII. o. egészségtan kivételével szüneteltek.**

XII. Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók osztályzatai.

Tantárgy	I. osztály					II. osztály					III. osztály				IV. osztály				V. osztály				VI. osztály				VII. osztály				VIII. oszt.			
	jeles	jó	elgs.	elgt.	ment.	jeles	jó	elégs.	elgt.	ment.	jeles	jó	elgs.	elgt.	jeles	jó	elgs.	elgt.	jeles	jó	elgs.	elgt.	jeles	jó	elgs.	elgt.	jeles	jó	elgs.	elgt.	jeles	jó	elgs.	elgt.
Vallástan	18	11	4	—	—	19	18	3	—	—	15	13	5	—	23	12	6	—	16	18	4	—	14	18	9	—	15	15	8	—	18	12	3	—
Magyar nyelv	15	16	2	—	—	13	19	8	—	—	9	13	11	—	21	15	5	—	19	16	3	—	16	12	13	—	11	16	11	—	12	11	10	—
Latin nyelv	12	15	6	—	—	15	14	11	—	—	11	10	11	1	19	12	10	—	13	6	19	—	10	11	20	—	9	8	19	2	7	15	11	—
Görög nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	4	4	—	7	6	—	—	6	4	4	—	8	4	4	—
Görög-pótló irodalom	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	9	—	—	6	15	7	—	6	10	8	—	6	9	2	—
Görög-pótló rajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	4	9	—	7	8	13	—	10	8	6	—	7	7	3	—
Német nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	15	5	—	20	15	6	—	13	18	7	—	15	13	13	—	13	19	6	—	13	13	7	—
Történelem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	13	9	—	13	21	7	—	10	20	8	—	14	17	10	—	9	15	14	—	11	7	15	—
Földrajz	20	12	1	—	—	10	15	15	—	—	15	14	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Természetrajz	25	6	2	—	—	15	23	2	—	—	—	—	—	—	24	13	4	—	17	18	3	—	16	22	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Természettan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	14	11	—	13	9	11	—
Mennyiségtan	22	9	2	—	—	16	15	8	1	—	10	10	13	—	17	15	9	—	8	18	12	—	11	17	13	—	13	14	11	—	10	13	10	—
Rajzoló geometria	19	11	3	—	—	15	17	7	1	—	10	11	12	—	23	14	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Filozófiai propedeutika	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	11	11	—
Szépírás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Testgyakorlás	28	4	—	—	1	28	11	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	33					40					33				41				38				41				38				33			

A rendkívüli tantárgyak a VIII. o. egészségtan kivételével szüneteltek.

Észrevétel: A rendes tárgyak közül a szépírás s a III.—VIII. osztályokban a tornázás az egész 1915—1916-iki iskolai év folyamán szünetelt.

ÉRETTSÉGI VIZSGÁLAT A HÁBORÚ MÁSODIK ÉVÉBEN.

Érettségi vizsgálatra jelentkezett április 15-én idei VIII. osztályunk 31 növendéke (Bede Ödön és Zsedényi Gábor t. i. még december hóban fölvétetett a Ludovika Akadémiába) és két magántanuló, összesen 33 jelölt.

Ezek közül a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 48,230/1916/V. számú rendelete értelmében május 14-ikén (483. iktató szám alatt) 24 növendék kapott érettségi bizonyítványt a VIII. osztályról szóló bizonyítványa alapján, u. m.:

1. Barca József
2. Becsky Ödön
3. Belatiny Iván
4. Berczik Sándor
5. Bricht László
6. Erőss Arisztid
7. Gál László
8. Galster László
9. Göllner Lajos
10. Heinrich Tibor
11. Küszler István
12. Lipthay László
13. Magyary-Kossa István
14. Mandl Félix
15. Marsovszky Endre
16. Pályi Gyula
17. Publik Andor
18. Radnai György
19. Ranschburg Endre
20. Rottmann Jenő
21. Sándor Jenő
22. Szomjas József
23. Torma Domokos
24. Tóth Elemér

Ezekről a bizonyítványokról áttekintést nyújt a következő táblázat:

A V. K. M. 48,230/1916/V. sz. r. alapján érettségi bizonyítványt kapott	Jelesen érett	Jól érett	Érett
24	8	4	12

A megmaradt 9 jelölt (7 nyilvános és 2 magántanuló) rendes érettségi vizsgálatának *írásbeli* része lefolyt 1916 május 18., 19. és 20. napjain. A tételek a következők voltak:

a) A *magyar* nyelv és irodalom köréből: Vörösmarty és Arany mint epikusok. (Párhuzam eposzirói működésük között.) Az eredmény volt: 1 jeles, 3 jó, 5 elégséges.

b) A *latin* nyelvi tétel: Fordítás latinból magyarra: Vergilius Aeneisének III. énekéből a 435—460. sor. Az eredmény volt: 1 jeles, 6 jó, 2 elégséges.

c) A *mennyiségtan* köréből:

1. Valaki 25,000 K-t tesz takarékpénztárba s ez időponttól kezdve minden év elteltével 400 K-val szaporítja a betétét. Mekkora tőkéje lesz az illető egyénnek 15 év elteltével, ha a takarékpénztár a kamatok kamatját $4\frac{1}{2}$ %-kal számítja?

2. Ólomból öntött egyenes körkúp oldalvonala $o = 12$ cm, alapkörének átmérője pedig $d = 16$ cm. E körkúpból olyan egyenes gúlát faragunk ki, melynek alapja a körkúp alapjába írható szabályos tízszög, s amelynek magassága egyenlő a körkúp eredeti magasságával. A lefaragott ólomból mekkora sugarú ólomgolyót önthetünk? Az eredmény volt: 5 jeles, 1 jó, 3 elégséges.

A *szóbeli* érettségi vizsgálatot *dr. Wittmann Ferenc* műegyetemi ny. r. tanár, tanárképzőintézeti h.-igazgató úr elnöklete alatt 1916 június hó 2-án tartottuk meg. Ez alkalommal vizsgálatot tettek a következők:

1. Henrich Jenő
2. Kelemen Endre
3. Br. Korányi Sándor
4. Pacher Béla
5. Stromszky Dénes
6. Szabó Sándor
7. Szilágyi Kálmán

és a két magántanuló:

8. Bukovinszky Péter
9. Gróf Hadik Endre

Az eredményt a következő táblázat mutatja:

A rendes, első ízben tett, teljes érettségi vizsgálaton					
érettségire bocsáttatott	az irásb. dolgozatokat legalább elégséges eredménnyel készítette el	szóbelire bocsáttatott	a szóbeli vizsgálat alapján		
			jelesen érett	jól érett	érett
9	9	9	1	6	2

ÖSZTÖNDIJAS ÉS JUTALMAZOTT TANULÓK AZ 1915—1916. ISKOLAI ÉVBEN.

I. Az intézetünkhöz kötött ösztöndíj- és jutalomdíj alapítványoknak rendelkezésre álló kamatait az 1915—16. iskolai évben a következők kapták:

1. Az *Egyesült Budapest-fővárosi takarékpénztár* millenniumi alapítványának ösztöndíj-kamatait (200 K) az alapító takarékpénztár adományából *Pályi Gyula* VIII. o. tanuló élvezte. (Az alapító tkpt. végzése 1912. nov. 28-án 1367. sz. alatt kelt.)

2. A *Strauss Antal-féle alapítvány* 100 koronát tevő jutalomdíját a tanári-kar egyhangú jelölése alapján az igazgató *Gál László* VIII. o. növendéknek adományozta.

3. A *Brüll Ármin-féle ösztöndíj-alapítvány* kamatait 320 korona összegben a Pesti izr. hitközség előljárósága ez idén is *Szilasi Jenő* VI. oszt. tanulónak adományozta. (Végzése 1916. május 18-án 3823. sz. a. kelt.)

4. A *Volf György-féle jutalomdíj-alapítvány* kamataiból 3 db. körmöci aranynak megfelelő 36 K összeget a tanári kar ajánlására a tanárképző-intézet igazgatójának alapszabályszerű jóváhagyásával *dr. Prém Loránt* rendes tanárjelölt kapta meg; továbbá az alapítólevél értelmében egy darab körmöci aranyat, illetőleg ennek megfelelő 12 K összeget a tanári kar — Törökbálint község iskolaszékének kijelölése alapján — *Czinszky Ferenc*-nek, az ottani elemi iskola VI. oszt. tanulójának adományozott, mint aki társai közt a magyar nyelvben legnagyobb előmenetelt tanusított.

5. A *Kármán Mór nevére tett alapítvány* kamataiból Kármán Mór «Pedagogiai dolgozatok» című két kötetes munkájának ebben az iskolai évben két példányát adtuk ki, és pedig: *Dr. Orsovai M. Fülöp* ciszt. rendi tanárnak, aki a mult iskolai évben volt intézetünk rendkivüli tagja és a folyó évben sub auspiciis regis doktorrá avattatott, a második példányt *Kováts Gyula* ez évi ösztöndíjas rendes tanárjelöltnek.

6. A *Dr. Havas Ernő-féle 2400 K ösztöndíj-alapítvány* kamatait a tanári testület 108 K összegben *Pacher Béla* VIII. o. növendéknek adományozta.

7. A *dr. Waldapfel János* tanár által felajánlott Kármán Mór: Pedagogiai dolgozatok c. munkának egy példányát a tanári testület *Zayzon Sándor* ösztöndíjas rendes tanárjelöltnek ítélte oda.

8. A *Havas Ernő-féle jutalomkönyv-alapítványból*, amely csak minden második évben kerül kiosztásra, ez idő szerint ugyancsak *Pacher Béla* VIII. o. tanuló kapta meg Gyulai Pál «Kritikai dolgozatok» és «Bírálatok» c. munkáit, mint olyan növendéke az intézetnek, aki a legjobb magyar nyelvi dolgozatot készítette.

II. **Külső ösztöndíjat** élvezett:

1. *Gr. Löwenburg-féle ösztöndíjat* (600 K): *Steffanits Pál* V. o. tanuló. (Ő cs. és ap. kir. Felségének Bécsben 1912. júl. 17-én kelt legkegyelmesebb adományából: Vall. és Közokt. Min. 1912. júl. 30-án kelt 99,452. sz. r.)

2. *Kincstári Mária Terézia-féle ösztöndíjat* (240 K): *Marinovich Marcel* VI. o. tanuló. (M. kir. Pénzügymin. adományából, 1912. aug. 14-én 2904. sz. r.)

3. *Budai és váci Mária Terézia-féle ösztöndíjat* (240 K): *Rácz László* VII. o. tanuló. (Vallás- és Közokt. Miniszt. adományából, 1914 május 15-én kelt 51,941. sz. r.), úgyszintén 1915. évi 21,790 sz. r.-tel 240 koronát *Mészáros Károly* V. o. növendék.

4. *Belánszky-féle ösztöndíjat* (210 K): *Szőke Zoltán* II. oszt. tanuló. (A váczi káptalan 2663/1913. sz. a. kelt adományából, melyet a Vall. és Közokt. Min. 188,175/1913. sz. r. tudomásul vett.)

5. *Balla Athanáz-féle ösztöndíjat* (300 K): *Bikár Vazul* VI. o. növendék. (Vallás- és Közokt. Miniszt. 1915. évi jan. 29-én kelt 167,814/V. sz. r. a.)

6. *Horvát-Szlavonországból* származó tanulóknak adandó nevelési kedvezményből (500 K): *Dominich Vilmos* II. oszt. növendék. (Horv.-Szlavon. Min. 1914. évi szept. 2-án 360. eln. sz. a. kelt r.)

7. A *Verbiczy-féle alap* terhére 120 K tanulmányi segélyt nyert *Pályi Gyula* VI. o. növendék, továbbá 100 K tanulmányi segélyt *Vass László* IV. o. növendék (Vallás- és Közokt. Miniszt. 38,752/1916./V. sz. a. kelt rendelettel).

III. **Jutalomkönyvek.** Az *igazgató adományából: Szászy István* VII. oszt. tanuló Gyulai Pál: Emlékbeszédek két kötetét, *Malonyay Dezső Tamás* IV. o. és *Pályi István* IV. o. tanulók Riedl Frigyes: Arany János c. művének egy-egy példányát kapták, mint olyan növendékei az intézetnek, kik példás, kifogástalan viselkedésükkel és ezen fölül még tiszta jeles tanulmányi eredményükkel az intézet elismerését vívták ki maguknak.

Geduly Olivér tanár adományából a természetrajz iránti érdeklődésük s az év folyamán tett kiváló haladásuk jutalmául: *Jankovich István* VI. oszt. tanuló Scheid: Chemisches Experimentierbuch II. kötetét, *Marinovich Marcell* VI. oszt. tanuló ugyanezen könyv I. kötetét, *Heinrich Gábor* V. oszt. tanuló Schmeil: Lehrbuch der Zoologie, *Geréb István* II. oszt. tanuló Schmeil: Lehrbuch der Botanik, *Zsilinszky Antal* II. o. tanuló Berge: Schmetterlingsbuch, *Jármay Elemér* I. o. tanuló Brehm: Az állatok világa. VII. kötet és *Szilágyi György* I. oszt. tanuló: Brehm: Az állatok világa. I. kötet c. műveket kapták.

ISKOLÁNK ÉS A HÁBORÚ.

A múlt iskolai évi Értesítő «Iskolánk a háború évében» cím alatt beszámolt intézetünk életének mindama mozzanatairól, melyek nálunk a háború következtében előállottak. A f. é. jan. 29-én kelt 14,092/916. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteriumi magas rendelet értelmében a most lefolyt iskolai év történetéből is kiragadjuk s külön fejezetben állítjuk itt össze az intézeti épületre, az intézeti tanárságra és a növendékeinkre vonatkozó adatokat, amelyek a háborúval összefüggésben állanak.

I. Az intézeti igazgató utánjárásának sikerült elérnie, hogy a háború első éve elmultával a mindenek fölött álló fontos katonai érdekek sérelme nélkül ez évre már visszanyertük otthonunkat s visszatérhettünk Trefort-utcai épületünkbe. Az 1915. év aug. 27-én távozott el végképen hajlékunk falai közül a katonaság. Az egész intézetnek nevében hálás lélekkel mondunk köszönetet *dr. Csupor József* székesfővárosi tanácsos urnak, aki ügyünket felkarolta, valamint *dr. Szilágyi Lajos* vezérkari százados urnak, aki a katonaságot máshol helyezte el.

1914 július 26-tól volt itt valóban szokatlan világ, nyüzsgött-zajgott a gyermekhad egykori derüs otthonában keményléptű, komoly férfiak és férfiakká komolyodott rózsásarcú ifjak hajnaltól estig elfoglalt, fáradhatatlan, hangos tömege.

A csöndessé vált épületen ugyancsak meglátszott, hogy nem múzsahajlék volt, hanem kaszárnya. A folyosók és termek festése tönkrement, ablaktáblák összetörtek, lakatok megrongálódtak, kulcsok egytől-egyig elvesztek, az udvar a tábori konyháktól és sátraktól teljesen föl volt dúlva. Csak a fizikai és természetrajzi szertárak maradtak bántatlanul s a tanári könyvtárból is mindössze nehány könyv kallódott el. Mintegy negyedfél heti alapos tisztítás, javítás, fölújítás után volt udvarunk és épületünk iskolai célra használhatóvá tehető. A rettenetesen megrongált szomszédos bérhelyiségekbe egyáltalán be se mentünk. Pedagógiai okokból sem. Fegyelemnek és egészségnek egyaránt kárára volt az oda való átjárás.

Elkészülvén a gyökeres helyreállítás és átalakítás fáradságos nagy munkája, kijelöltük és berendeztük az osztálytermeket, helyükre állítottuk és leszögeztük a padokat s szeptember 20-án kezdetét vehette a tanítás. Nem úgy, mint tavaly, amikor a Ho-

ránszky-utcai székesfővárosi főreáliskola hatalmas épületében délutánonként 3 órától ½8-ig tanítottunk, a téli esték korán ránkboruló sötétségében lámpafény mellett, hanem délelőtt 8-tól 1-ig.

Iskolaépület volt az is, ahol tavaly tanítottunk, általában tehát megfelelő helyünk volt. De milyen más hangulat, mennyivel különb helyzet, milyen emelkedett érzés és egyúttal házias fesztelenség oldotta itt le a szívekről és lelkekről az idegen szálláson tavaly ránehezült békókat. De nem szabad igazságtalanoknak lennünk: az ideiglenes otthonért is köszönet illeti meg vendégfogadó, szállásadó gazdánkat, a székesfővárost és a főreáliskola igen tisztelt tanári testületét.

A régi otthonban lassanként, legalább sok részben, igyekeztünk visszaállítani a régi kereteket. A megelőző évben szünetelt az összes osztályokban a torna, a felső négy osztályban a görögpótló rajz, a legalsó két osztályban a szépírás tanítása, teljesen szüneteltek az összes szokásos rendkívüli tantárgyak, hallgatott máskor tevékeny önképzőkörünk és nem indulhatott meg egyéb ifjúsági köreink működése sem. Másképen lett sok minden az idén. Egyik bejáró óraadó tanár, *Rónay Kázmér* vezetése mellett nagy kedvvel megindultak s az év végéig rendben folytak a rajzórák. Az I. és II. osztály kedves kis csapatját erős fegyelemre szoktatta, fürgeségre s az egy közösség keretében való együttes mozdulatok szabatosságára nevelte önkéntes vállalkozással egyik buzgó intézeti tanárunk, *Juvancz Irenéusz* heti 1—1 tornaórában. Új életre kelt és örvendetes, sikeres működést fejtett ki az egész év folyamán *dr. Császár Elemér* tanár vezetése mellett a «Báró Eötvös József-önképzőkör». A VII. és VIII. osztályosok számára megtarthatta megint a szokásos művészettörténeti előadásait *dr. Geréb József* igazgató, *Pályi Sándor* tanár irányítása mellett megalakult és buzgón működött a Gyorsírókör. Csak a III.—VIII. osztály tornatanítása volt kénytelen még szünetelni. Azonban 57 kirándulás pótolta némileg a fegyelmező, erősítő testi nevelés kényszerű hiányát. Elmaradtak az I. és II. osztály szépírás órái, s az I. és II. osztály mathematika-tanítása is heti 4—4 óra helyett heti 3—3 órára volt korlátozva. A többi rendkívüli tárgy közül csak az egészségtan taníttatott a VIII. osztályban. Angol és francia nyelv, szabadkézi rajz, zene és ének egyelőre várja a nyugalmasabb, jobb idők visszatértét.

Látnivaló tehát, hogy a háború első évéhez képest többoldalú és élénkebb lett az iskola munkája. És a tavalyinál valamivel hosszabb időre is terjedt. Tavaly már május 22-én végződött az iskolai év, az idén jún. 3-án fejeződött be az I—VII. osztályok szorgalmi ideje, magas miniszteri rendelet folytán. Tavaly is, bár nagyjából elvégeztük (némely osztály egy-két tárgya leszámításával) a tantervben megszabott tananyagot, mégis lényeges csorbát szenvedett a tananyag nem egy részének begyakoroltatása s így

a tanítás eredménye mélység és intenzitás dolgában tagadhatatlanul alatta maradt a tanterv követelte szabályszerű mértéknek. Rövidíteni kellett a tananyagon az idén is, mert hiszen épületünk helyreállítási munkálatai miatt csak szeptember 20-án kezdhettük és már június 3-án befejeztük a tanítást. A szorgalmi idő tehát egy teljes hónappal, több mint 100 órával, rövidült meg osztályonkint. Egy, január hóban kelt miniszteri rendelet jó eleve figyelmeztette az intézeteket, hogy a tantárgyak legfontosabb részeit április 15-ig végezzék el, s ehhez az utasításhoz iskolánk is szorosan alkalmazkodott, de természetesen a tananyag teljessége s a begyakorlás hathatóssága szempontjából a tanterv követelményeivel szemben ezúttal is maradt fönn kívánni való. Az idő rövidségén kívül még egy akadálya volt az anyag teljes és kívánatos elvégzésének, főleg a VIII. osztályban. Damokles kardjaként ott lebegett az abituriensek feje fölött az az izgató tudat, hogy a katonasághoz időnek előtte kell majd bevonulniok ; kíváncsian és türelmetlenül lesték a besorozottak érettségijére vonatkozólag várható miniszteri intézkedést. Ezen osztály 33 növendéke közül kettő (Bede Ödön és Zsedényi Gábor még december havában élt azzal a kedvezménnyel, hogy belépett a Ludovika-akadémia első évfolyamába, s a Honv. Min. 1916 jan. 6-án kelt 81. eln. sz. rendelete alapján az első félév végével megkapta a VIII. osztályról szóló bizonyítványt. A megmaradt 31 tanuló közül 25-nek kellett megjelennie sorozáson és közülök 24 be is vált. Ezek az ifjak május közepén a 48,230. V. sz. vallás- és közoktatásügyi miniszteri magas rendelet folytán VIII. osztályos bizonyítványukkal egyidőben s az abban foglalt érdemjegyek alapján mindjárt érettségi bizonyítványhoz is jutottak. Mindössze 7-en maradtak a rendes érettségi vizsgálatra, meg két VIII. osztályos magántanuló. Természetes, hogy amikor a VIII. osztályban ilyen nagy események történtek, nehezebb dolog volt közös feladatok kitűzésével, közösen kötelező eljárással együtt tartani és együtt foglalkoztatni, oktatni és nevelni az osztály összes tagjait, sőt még a következő két felső osztály növendékeire is átragadt a szokatlan izgalom láza. Itt jegyezzük meg, hogy a szokás szerint már április havában befizetett vizsgálati díjat a miniszteri rendeletre való tekintettel visszafizettük a hadi érettségi bizonyítványos jelölteknek.

A fővárosban való megélhetés nehézségei s a háborús események izgalmai a szülőkben is megérlelték azt az élénk óhajt, hogy az év minél előbb véget érjen s a növendékek vidékre távozhassanak. Ez okból mély köszönettel vette intézetünk is a tanévet megrövidítő miniszteri rendelkezést.

Amíg a mi kis iskolai világunkban minden rendkívüli megszakítás nélkül, türelmes igyekezettel és szerető biztatással folyt a tanítás és nevelés munkája, addig ott kinn, országunk határain túl, tovább tartott nemzetünk élet-halálharca és még ma is meg-

újult hévvel tart a birodalmak és népek halálos tusakodása. Lassan-lassan elmúlt a borzalmas hosszúra nyúló világháborúnak második nehéz esztendeje is, változó szerencsével, óriási áldozatokkal, mérhetetlen gyásszal, idegkínzó izgalmakkal, de másrészt nemes nagy emberi erények, hősiesség, áldozatkészség, önfeláldozás, tettekben nyilvánuló hazaszeretet megnyilatkozásával.

II. Hadbavonult tanártársaink, akik a nagy mozgósításkor Királyunk Ő Felsége parancsára siettek a zászló alá, nem jutottak vissza elhagyott munkakörükbe azóta sem. Legmesszebb került el tőlünk *Bokor László* rajztanár, aki ezidőszerint krasnojarski orosz fogságából küld nekünk olykor-olykor egy szűkszavú hírt magáról. Édes atyja temetése után rövid időre itt időzött *Kármán Ferenc* tanártársunk, aki a háború eleje óta mint tüzérhadnagy, majd meg előléptetése óta mint tüzérfőhadnagy egy dalmáciai erődben állomásozik. Szabadságon volt és fölkeresett bennünket *Szervánszky Jenő* tornatanár, aki több harctéren fordult meg a két év alatt és most is ott van a fronton. *Dr. Balázs István* (egykori szolgálatonkívüli huszárfőhadnagy) előbb mint hídfőparancsnok, majd mint Fuhrpark-Kommandant itt teljesít szolgálatot a fővárosban, Kőbányán. Helyük betöltése, kipróbált munkaerejük pótlása jelentékeny nehézségekkel járt, annyival inkább, mert a reformmunkálatok által igénybe vett kartársunkat, *dr. Waldapfel Jánost* is két évi szabadságának egész ideje alatt helyettesítették a testület tagjai, másrészt meg minden intézetben annyira el vannak foglalva az itthonmaradt tanárok, hogy a bejáró óraadók egyenkint csak csekélyszámú órák ellátására vállalkozhatnak.

A múlt iskolai évi Értesítő föntemlített cikkének tanusága szerint ismételten egymást váltották fel hadbavonult kollégáink helyettesei. Akkoriban még *dr. Szabó Péter* halála is súlyosbította a helyzetet. Négy bejáró mathematika-tanár kezdte az év elején a helyettesítést, de kettőjüket más két bejáróval kellett fölváltani az év folyamán, úgy hogy a háború első évében hat idegen mathematikus segített ki nálunk. Köztük első helyen kell említenünk *dr. Beke Manó* egyetemi nyilv. rendes tanár urat, aki az első félév négy hónapján keresztül heti két órában, külön díjazás nélkül, önkéntes ajánlkozással, szíves volt a VI. osztály mathematikai oktatását vezetni. Fogadja ez alkalommal is intézetünk hálás köszönetét ő is, valamint *Rados Ignác* középisk. c. igazgató úr és a (miniszteri megbízás alapján itt működött) többi tanár: *Jeanplong Győző*, *Juvancz Iréneusz*, *Selényi Pál* és *Ujj Gyula*.

Valamivel kedvezőbben alakult e tekintetben a helyzet a lefolyt 1915/16. tanév folyamán. Néhai dr. Szabó Péter helyébe *Juvancz Ireneusz*, a VI. ker. áll. főreáliskola r. tanára rendeltetvén ide szolgálattételre, a bevonult Balázs István természetrajzi órái egy részének ellátására *Geduly Olivér*, a tisztviselőtelepi X. ker. áll. főgimn. helyettestanára, a fogoly Bokor László rajzóráinak

ellátására *Rónay Kázmér*, budapesti VII. ker. Barcsay-utcai áll. főgimn. helyettestanár, Kármán Ferenc óráinak ellátására *Müller László*, budapesti VII. ker. Barcsay-utcai és *Mende Jenő*, István-úti áll. főgimn. rendes tanárok nyertek megbízást. Ezen a négy bejáró óraadón kívül, akik nagyrészt jelöltjei voltak annak idején intézetünknek, más külső segítségre nem volt szükségünk.

Természetes, hogy a heti óráik számában nyilvánuló s az említett helyettesítésekből származó nagyobb elfoglaltságon és a szünetelő tornatanítást pótló kirándulások vezetésén felül a háború mindkét évében az is szaporította a tanári testület teendőit, főleg az igazgatóét és az osztályfőnökökét, hogy irányítaniok és szervezniök kellett a háborúval kapcsolatos sokféle gyüjtést, árusítást és egyéb iskolai mozgalmat. Ezt készségesen s szívesen tették. A legfontosabb gyüjtőakciókról, amelyek közül a legfigyelemreméltóbb volt tavalyi növendékeink «Hadikölcsön-alapítvány»-a, az idén pedig intézetünk legsajátabb új alkotása, «A Rokkant Katonák Fillér-alapja», itt lejjebb, jelen cikk keretében, növendékeink lelkes áldozatkészségéről szóló szakaszunkban lesz majd szó bővebben. A tanári testület még a múlt évben 930 koronát gyűjtött a háborúba vonultak családtagjainak segélyezésére, részt vett a Hadikölcsön-jegyzésben és 50 koronát küldött az Egyetemi hallgatókat segítő akció részére.

Valamint e gyüjtésekkel és szervezésekkel kapcsolatban, akként a különböző tantárgyak körén belül is számtalan alkalmat talált a tanári testület egyrészt arra, hogy példát nyujtson a számos segélyakció méltó fölkarolásában, másrészt meg arra, hogy kiemelje, megvilágítsa s a nevelés és jellemfejlesztés érdekében értékesítse mindazokat a kapcsolatokat, amelyek a gimnázium tananyaga és napjaink nagy eseményei között tanulságos megbeszélések kiindulópontjául és szívet nemesítő nevelőeszközökül önként kínálkoznak. Főleg a történelem és az irodalmi órák nyujtottak erre anyagot, de nemkülönben a földrajz s a természetrajz és természettan számos fejezete is. Osztályonként s tárgyanként minduntalan nem egy közvetlen, meleg szívből fakadó szó esett, nem egy a múltba vagy jelenbe messze bevilágító gondolat villant meg, mely hatékony emlékként fog élni növendékeink legmaradandóbb ifjúkori benyomásai között. Évnyitó és évzáró beszédeiben ezt a háborús hátteret tartotta szem előtt az igazgató is, s ennek a szemszöge alatt formulázta meg gondolatait és intelmeit, melyekkel az ifjúság elé lépett. A háború eseményeinek jegyében folyt le idén a március tizenötödiki ünnepély, valamint a gorlicei áttörés első évfordulóján rendezett május elseji ünnep. Ez utóbbi alkalommal *dr. Szabó Dezső* tanár igen világos és alapos előadásban bemutatta a kárpáti nagy harcok fázisait s ezzel mély bepillantást nyujtott ifjainknak a mai hadviselésbe és a Kárpátok sziklabástyáinak és szoros útjainak történelmi múltjába.

A legutóbbi két év folyamán az intézet tanárai tartottak nyilvános hadielőadásokat is. Az 1914/15. évi szabadoktatási munkásság keretében a Máv. északi főműhely-telepén *Pályi Sándor* három előadást tartott az angol és német gyarmatokról; *dr. Szabó Dezső* ugyanott 12 előadást a háborús országok történelméből; *Ujj Gyula* bejáró tanár szintén ott egy előadást «A háború és a pénz» címmel. Az 1915/16. iskolai évben, 1915 decemberében, *dr. Czebe Gyula* tanár tartott előadást az akkori hadi és külpolitikai helyzet kapcsolatai fölhasználásával «A mai görögség» címen az Erzsébet-Népakadémiában. A háborús irodalom termékei közül felemlítjük az igazgatónak a múlt évi Értesítőben s külön is megjelent «Vér és vas éve» c. cikkét, mely az 1914 június 28-a és július 25-e között a nyilvánosság előtt lejátszódott eseményeket, a világháború létrejöttének és közvetlen kitörésének egyes fáziseit ismertette, továbbá *dr. Geréb József* igazgatónak az Egyetemes Philologiai Közlönyben megjelent két ismertetését: O. Crusius «Mannhaftigkeit und Bürgersinn. Stimmen der Alten» c. kis (görögből németre fordított) chrestomathiájáról, EPhK. 39. (1915) 757. l. és u. o. Wilamowitz—Moellendorff «Reden aus der Kriegszeit» c. műve III. és IV. füzetéről, u. o. 40. (1916) 190. l.

Bielek Dezső tanár a háború kezdetén a vallás- és közoktatásügyi minisztérium számvevőségénél dolgozott kisegítőként s ugyanakkor tagja lett a könyvküldeményeket felülvizsgáló bizottságnak.

III. Tavaly csak két (1896. és 1897. évfolyambeli) növendékünket vitt el a katonaság az iskola padjairól, akik hadi érettségi bizonyítványt kaptak. Az idén 1898-ban született ifjaink közül 24 nyolcadik osztályos vált be. Neveik az érettségi vizsgálatról szóló cikkünkben olvashatók. Kívülük egy VII. osztályos is: *Fried Richárd*, aki még az évvégi vizsgálatok előtt megkapta VII. osztályú bizonyítványát.

Az intézetnek régebbi növendékeire vonatkozó megbízható adatok lehetőleg teljes összegyüjtését és közlését későbbi időre kell halasztanunk, mivel számos egyes adat ma még nem minden kétségtől ment, biztos értesülésen alapul — s a teljesség is alig érhető el. Most is egy-két helyreigazítást kell tennünk azokon az adatokon, melyeket a tavalyi Értesítőben értesüléseink alapján jóhiszeműleg hoztunk nyilvánosságra.

Így meg kell említenünk *Fialka Béláról*, hogy miután öt sebbel borítva napokon át eszméletlenül feküdt, haláláról már édesatyját is értesítették; azonban csodálatos módon életben maradt s bár ma súlyosan rokkant, mégis van remény arra, hogy képes lesz még az életben tovább is valami működést kifejteni. *Bányai Géza* okl. tanár, a báró Eötvös József-kollegiumnak volt kiváló növendéke, kinek halálhíre érkezett annak idején a szülői házhoz, ezidőszerint orosz fogoly. Szintúgy orosz fogságban van *Moravcsik Gyula* is.

Tudomásunkra jutott több kitüntetés, melyeket örömmel jegyzünk föl. Egyiket *Wekerle Géza* kapta: a nagy ezüst érmet a már tavaly elnyert kis ezüst érem mellé. A másik nagy ezüst érem *Karap Jenő* mellét díszíti, aki 1912-ben tett jeles érettségit s mint tüzérhadapród hősiesen vitézkedett, amíg csak térdlövést nem kapott, melyből nemrég épült föl hosszabb gyógykezelés után. Nagy ezüst érmet szerzett az olasz harctéren *Badics István* is. Kiváló katonai kitüntetésben részesült *dr. Csèrna István* orvos, intézetünknek egykori igen jeles növendéke, továbbá *Pfeiffer Ferenc* tartalékos főhadnagy, akinek vállát lőtték át. — *Dr. Hainiss Elemér* és *dr. Boda Dezső* szintén részesültek katonai kitüntetésben.

Fájdalmas veszteségeink sorát még a mult évben egykori kedves növendékünk és derék jelöltünk, *Bartoniek Emil* nyitotta meg. Azóta szintén fájdalmas és — szomorú, de egészen hiteles — újabb veszteségek érték az intézetet. Még a mult év júniusában vettük hírét *Engel Pál* hősi halálának. Ez ifjú nyolc éven át volt intézetünknek értelmes, kötelességtudó és művészi képességekkel megáldott növendéke, kinek emlékezetét híven őrizzük. Az 1915/16. iskolai évben pedig már ötszörös gyász szakadt ránk, két egykori jelöltünk s három, pár évvel ezelőtt érettségizett növendékünk hősi halálával.

Az egész magyar tudományos világ gyászában osztozunk, midőn kivesszük részünket a *dr. Zemplén Győző* műegyetemi ny. r. tanár hősi halála fölött országszerte érzett fájdalomból. A fiatal magyar fizikusok e legkiválóbbika, ez európai jelentőségű tudós intézetünknek egykor jelöltje volt, így hősi halála, mely az ő alkotásokban gazdag s további terméseket igérő tudós és ragyogó, harmonikus emberi életének az olasz harctéren ez év júniusában véget vetett, nekünk is fájdalmas büszkeségünk; nemes emlékét mi is méltó kegyelettel őrizzük. Másik kitünő s igen tehetséges jelöltünket vesztettük az ugyanezen évben és hóban hősi halált halt *dr. Lőrincz Jenő*ben. A középiskolai tanításban oly igen ügyes és kiváló ifjú tanár a legkitünőbb katona volt, mellét a kis és nagy ezüst vitézségi éremen kívül a Signum Laudis és a III. osztályú katonai érdemkereszt díszítette. A júniusi orosz támadások halottja lett. Becsület s tisztelet emlékének.

Báró Harkányi István f. évi március 18-án az orosz harctéren halt hősi halált egy fejlövés következtében, kötelességtudással és bátorsággal végzett megfigyelő szolgálat közben. Nemrég, két évvel ezelőtt még növendékünk volt: példaképe mindenkor a becsületes kötelességteljesítésnek s a kifogástalan, szerény magaviseletnek, csak mélytüzű szeme jelezte önérzetét és kiváló tehetségét. *Pless Ferenc* a katonai állomáshelyén dúló járványnak lett áldozata f. é. május 22-én. Rövid két évvel ezelőtt még nagyon kiváló tanítványunk volt ő is. Már a kisebb osztályokban kitünt eleven képzelete később, különösen az Önképző Körben, dicséretes

tevékenységre ösztönözte ; majd idealizmusa a tanári pályára vitte s még egyetemi éveiben azon kitüntetés érte, hogy Beöthy Zsolt asszistensnek vette maga mellé az egyetem esztétikai múzeumában. *Király János* f. é. június 26-án esett el a galiciai harctéren Balince községnél járőrlovaglás közben, ellenséges golyótól fején találva. Ügyes, derék, főleg a testgyakorlatok és sport iránt érdeklődő s azokban sikereket elért növendéke volt az intézetnek. Vele az 1914 június havában érettségizett növendékeink közül már most a harmadik vesztette el fiatal életét a haza szolgálatában. Nekünk is kedves s szeretettel őrzött emlékű halottaink ők.

Legujabban értesültünk arról, hogy *Lehótzky Zoltán* shrapnelltől egyszerre két helyen sebesült meg. Egy mult évi tanárjelöltünk, akit csak névszerint ismertünk : *dr. Márton György*, rendkivül veszedelmes fejlövést szenvedett, amely az agy kérgét is érintette, de fölépült.

Egész szívvel osztozunk azon növendékeink gyászában, kiknek családját is csapásokkal sujtotta ez az ítéletidő. Édesatyjukat vesztették *Tömöry Miklós* II. o. és *Szőke István* III. s *Morvay Pál* IV. osztályú növendékek, többen testvérüket vagy közeli rokonukat.

Tanuló ifjúságunk nemes tettekben adta bizonyságát a nagy időket megértő jó szívének s buzgó, hazafias áldozatkészségének. A múlt évi Értesítő alapján összefoglalásként közöljük, hogy növendékeink 1914/15-ben a háborúval összefüggő célokra, még pedig a lábadozó betegek tanuló otthona javára, a hadbavonultak szegény gyermekeinek karácsonyfájára, a Magyar szent korona országainak Vörös Kereszt Egylete javára, tárgyi adományokon fölül, 1847 K 18 fillért adakoztak a magukéból. Az 1915/16. iskolai év e tekintetben még sokkal nagyobb eredményeket mutat föl. A harctereken küzdő hős katonák karácsonyára 1263 koronát juttattak el a Hadsegélyező Hivatalhoz. A Budapesti Önkéntes Mentőegyesület számára 1194 koronát gyüjtöttek. A kárpáti falvak fölépítésére szánt május 1-i gyüjtés 477 koronát eredményezett. A negyedik hadikölcsönre 102 növendék több mint 30,000 K-t jegyzett. És — amit legelső helyen kellett volna megemlítenünk — megszervezték az igazgató buzdítására és útmutatása szerint a «*Rokkant Katonák Filléralapja*»-t. Az utasítás úgy szólott, hogy a fiúk a saját zsebpénzükből vonjanak el naponként 1—2—5 fillért és ezzel jelezzék mélységes hálájukat és meleg érdeklődésüket örökké tiszteletreméltó, derék hős katonák iránt, akik érettünk küzdöttek s testi épségüket áldozatul hozták a haza szent ügyéért. Az igazgató lelkükbe igyekezett vésni a növendékeknek a nagy tartozás tudatát, melynél fogva az iskolából kilépve is mint felnőtt polgárok, férfi, sőt öreg korukban is lekötelezetteknek érezzék magukat megrokkant vitézeinkkel szemben és ép ez okból életük végéig folytassák az adakozást. Mert nem az a helyes, hogy egyszerre,

egyetlen alkalommal nagyobb összeget juttassanak erre a célra ; igazán csak úgy teljesíthetik ebben az irányban kötelezettségüket, ha szünet nélkül, állandóan, élethossziglan támogatják rokkant katonáinkat és megnyerik ezen mozgalomnak minél több magyar ember szívét és adakozó készségét. Az 1915. év december havában szegődtek ifjaink e cél szolgálatába s 1916 május haváig hat hónapon át hatszor 214, azaz 1284 koronát adtak össze megtakarított zsebpénzükből a Filléralap javára. A havonkénti összegek beküldettek az Az Est c. napilap kiadóhivatalának, mely a lap hasábjain a nyilvánosság előtt nyugtázta azokat. Ezt az új alapot e helyt is ifjúságunk jószívének gondjába ajánljuk. Itt is megemlítjük, hogy a Nm. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr a tavalyi Értesítőben részletesen ismertetett Hadikölcsön-alapítvány alapítólevelét helybenhagyta s köszönetét nyilvánította az ifjúságnak nemes áldozatkészségéért. Gyüjtöttek továbbá a növendékek (legbuzgóbban a III. osztály) kb. 500 darab postai hadibélyeget a Hadsegélyző Hivatal számára és 453 darab könyvet a hadban álló katonaság lelki fölüdítése céljából.

A nyilvánosság előtt hangversenyekkel nem szerepelt intézetünk sem a múlt, sem a lefolyt évben. Pedagógiai okokból is kívánatosnak látszott ugyanis, hogy az amúgy is rendkívül erős, kívülről jövő s kifelé irányító, szétszóró hatásokkal szemben ifjúságunk figyelmét mi tovább elszórakozni ne engedjük, hanem lehetőleg összpontosítsuk s belsőleg mélyítsük.

Az 1915. év nyarán, a nagy szünetben önzetlen hazafias munkát végzett a Vörös Kereszt Egyletek Hadifoglyokat Gyámolító és Tudósító Hivatalánál Czakó István, akkori VI., az idén VII. oszt. növendékünk, ki erről elismerő iratot is kapott.

Ifjúságunk komolysága, gondolkozása, érzülete és viselkedése általán méltó volt az időkhöz. Nem tagadható azonban, hogy az a nagyobbhangú dévajság, hellyel-közzel hetyke könnyelműség, melyet ország-világszerte megfigyelnek az ifjúságnak főleg azon részében, melyre az életbe nem remélt korai kilépés int, nálunk is (igaz, itt-ott csak, ritka esetekben) észrevehető volt. Biztos, hogy felnőttebb ifjaink a legtágabb értelemben vett környezet, a főváros meggondolást érdemlő hatását tükrözik lelkükben, de egyszersmind összefügg e jelenség azzal a körülménnyel is, hogy a házi ellenőrzés számos helyen kissé lazább lett a rendesnél, minthogy az apák s felnőtt testvérek vagy távoli harctereken voltak, vagy itthon roskadoztak megsokasodott teendők súlya alatt, a család nőtagjai közül pedig sokan jótékonycélú intézményeknél voltak elfoglalva. Ismételjük : ez a baj megvolt, — de szórványosan. Egyébként nemcsak a jó tanulók tanusítottak még a szokottnál is nagyobb érdeklődést és mélyebben járó megértést különösen történeti anyag iránt, hanem a közepes és közepesen aluli tanulók is s főleg ők, nagyobb buzgóságot és tettrekészséget tanusítottak. A mon-

dottak jellemzésére szolgáljon azon közlés, hogy a magaviseleti jegyek az idén a legszigorúbb elbírálás mellett jóval kedvezőbb arányt mutatnak jó és szabályszerű között (jó : 259, szabályszerű : 28) a mult évhez képest, amikor bizonyos fokú elnézés mellett is «jó : 241, szabályszerű : 43 volt» az eredmény (nyilvános tanulók száma : 1914/15-ben 284, 1915/16-ban : 287), sőt kedvezőbbet még a háború előtti 1913/14-ikinél is, amikor 284 nyilvános tanuló közül jó volt : 250, szabályszerű : 34.

Az intelmeket és buzdításokat növendékeink fogékony lélekkel szívlelték meg s a legnemesebb altruizmusnak és a leglelkesebb hazafias készségnek adták állandó tanujeleit, valóságos nemes versengéssel buzgólkodtak minden jótékonysági mozgalom érdekében, boldogok voltak, ha az igazgató vagy osztályfő részéről ilyen célú megbízásokat kaphattak. Az Önképzőkör március 15-iki és május 1-i ünnepélyén a szavalatok, valamint egyéb dolgozataik is jórészt aktuális vonatkozásúak voltak s a Himnusz és a Szózat elszavalása tán soha nagyobb hatást nem tett, mint épen ebben a rendkívüli korban.

A már fönt említett okokból, távollét és nagyobb elfoglaltságnál fogva a szülők látogatása az osztályfőknél és szaktanároknál a háború két évében a szokottnál gyérebb volt. A tanári testület azonban változatlanul buzgón gondozta az órákon kívül is a növendéksereget, így az üdülésre szánt óraközi szünetek alatt. Nem egy kis tanítványunk arcán láttuk lebegni az édes apát vagy édes testvért féltő aggódás felhőjét.

A háború eseményei és a háború irodalma iránt élénk érdeklődést tartott ébren a szülői ház s a megfelelő kapcsolatok és vonatkozások feltüntetésével az iskola is, azonban sikerült ezt az érdeklődést úgy irányítani, hogy megmaradt a helyes mederben. Összefoglalólag örömmel állapíthatjuk meg, hogy a munkától, a szellemi gyarapodástól értékeket nem vont el a háború, megvoltak az idén is a mi vas akaratú, buzgó növendékeink, akik a rendes munka becsületes végzésén felül a maguk külön «magán szorgalmi»-ját a humaniora vagy reália köréből egyaránt végezték. Romboló hatása a jellemekre sem volt ; ellenkezőleg : ifjúságunk érzése mélyült, akarata acélozódott és megható módon nyilvánult tettekben is az önzetlenség magasztos erénye.

Tanulóink létszáma jelentékeny változást vagy hullámzást nem mutat. A háború előtt, az 1913/14. év végén volt összesen vizsgálatot tett nyilvános és magántanuló : 297, 1914/15 végén : 295, a most lefolyt évben : 297. Másképen áll persze a dolog tanárjelölteinkkel. A hadbaszólítás feltünően megapasztotta számukat. Az 1913/14. év végén 30 jelöltje volt az intézetnek, 1914/15-ben ugyanakkor már csak 13-an voltak összesen, az idén pedig évvégére szintén csak 12-en maradtak.

ADATOK AZ INTÉZET 1915—1916. ÉVI TÖRTÉNETÉHEZ.

A tanügyi kormányzat és iskolánk. A Nm. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr 1915 október 9-én 63,864/1915/IV. sz. a. kelt rendelete akként módosította a M. kir. Tanárképzőintézet eddigi szervezeti szabályzatát, hogy az intézet igazgatója, Mélt. *dr. Petz Gedeon* úr ezután csak a tanárképzéssel kapcsolatos felügyeleti és intézkedési jogot gyakorolja, a középiskolai adminisztrációval kapcsolatos jogok gyakorlására pedig Mélt. *dr. Wittmann Ferenc* úr neveztetik ki igazgató-helyettesnek. Hálával és köszönettel jegyezzük fel dr. Petz Gedeon úrnak eddig tapasztalt beható érdeklődését s nemes tettrekészségét iskolánk ügyeiben, de örömmel azt is, hogy új közvetlen előljárónktól eleve is ugyanazt remélhettük. Dr. Wittmann Ferenc úr a középiskolai tanárképzés régi munkása, tanárok és jelöltek igazi jóakarója, intézetünknek is számos alkalommal kipróbált híve. Az intézet igazgatója okt. 25-én hivatalos iratban, majd pedig a tanári testület egy küldöttsége élén melegen üdvözölte őt új hivatalos köre elfoglalásakor, kifejtve, hogy működése elé itt mindenki a legnagyobb bizalommal néz. Figyelmét s gondoskodását nem is vonta meg iskolánktól. Számos ízben jelent meg rendes tanítási órákon, jelen volt az összes próbatanításokon s az I. félévi és évvégi összefoglalások nagy részén, s ő volt érettségi vizsgálatunk elnöke is.

Többször látogatást tett iskolánkban Mélt. *dr. Fináczy Ernő* úr, az Orsz. Közoktatási Tanács elnöke is, rendes, főleg szombati tanítási órákon s az I. félévi összefoglalásokon. Észrevételeinek és szakavatott megjegyzéseinek igen nagy hasznát láttuk.

Kármán Mór halála. Mély gyász borult iskolánkra, midőn okt. 14-én reggel az a szomorú hír érkezett hozzánk, hogy *Kármán Mór* a hajnali órákban váratlanul és hirtelen elköltözött az élők sorából. Iskolánk szervezője és szellemi alapvetője volt, élete és működése miránk is dicsőséget hozott ; ez annyira átment a köztudatba, hogy fejtegetni e helyen nem szükséges (l. Értesítőnk elején az emlékezetéről szóló előadást). Kegyeletünk jeléül gyászjelentést küldtünk szét, gyászba borult családjának jegyzőkönyvileg

és élőszóval is kifejeztük mélyen érzett bánatunkat. A magyar tanügy nagy halottjának földi hamvait okt. 16-án este ide hoztuk az intézet épületébe, melynek tágas tornacsarnoka óriási gyászteremmé alakult: itt állították fel díszes ravatalát, elárasztva a gyászoló családnak, a tudós intézményeknek, a jóbarátoknak és tisztelőknek koszoruitól. Okt. 18-án d. e. folyt le a gyászszertartás, melyen *dr. Fischer Gyula* főrabbi a vallás nevében, *dr. Fináczy Ernő* a budapesti tudományegyetem és a Paedagógiai Társaság nevében, *dr. Négyesy László* az Országos Középiskolai Tanáregyesület nevében, végül *dr. Császár Elemér* iskolánk nevében mondottak mélyen meghatott búcsúszavakat a nagy elköltözötthöz. A rendkívüli számú gyászoló gyülekezetet tornacsarnokunk be sem fogadhatta; sokan csak a gyászzsolozsmák szomorú zengzeteit hallgatták a folyosókon. Három volt közoktatásügyi miniszter, két államtitkár, a tudomány és a közélet rendkívül sok igen kiváló képviselője jelent meg a gyászszertartáson.

Iskolánknak számosan fejezték ki részvétüket, így a kolozsvári M. kir. Tanárképzőintézet igazgatósága — *Schneller István* igazgató e tömör, jellemző szavai megérdemlik, hogy idézzük őket: «Kármán Mór a tanárképzés ön- és céltudatos szervezésében és pedig a nemzeti konszolidáció érdekében, a munkások elseje volt» —, a budapesti Kir. József-műegyetem s az ugyanottani Kir. Magy. Tudományegyetem rektora, a debreceni Tanári Kör, a budapesti Kereskedelmi Akadémia, az Orsz. Rabbiképző-intézet, valamint számos középiskola s magánosok.

Az intézet és a Gyakorlógimnáziumi Egyesület együttesen Kármán Mór emlékének hódolással ülte meg ez év május 16-át. Kármán emlék-ünnepélyt rendeztek az intézet aulájában, amelyen *dr. Petz Gedeon* úr, tanárképzőintézeti igazgató megnyitó beszédével, majd *dr. Geréb József* igazgató, az egyesület titkára emlékbeszéddel rótta le adónkat Kármán Mór megdicsőült szellemének. Díszes és megértő közönség volt tanúja ezen megindult hangulatú, nemes ünnepi aktusnak, s jelen volt a Kármán-család majd minden tagja. A Kármán Mór életének s tevékenységének utolsó 18 évével foglalkozó nagy emlékbeszéd ezen Értesítő vezető cikkeként olvasható.

A tanári testület személyi ügyei. A Nm. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr 8101/1916/V. sz. a., 1916 január 25-én kelt rendeletével tudatta Ő cs. és ap. kir. Felségének azon legmagasabb elhatározását, mellyel *dr. Pruzsinszky János* középiskolai igazgatót, ki az intézet igazgatójának teendőit 1914 december 28-i megbizatása óta ellátta, a Tanárképzőintézeti gyakorló-főgimnázium igazgatójává a VI. fizetési osztályba a legkegyelmesebben kinevezni méltóztatott. Febr. 5-én a tanári testület egyeteme *dr. Geréb József* igazgató ékesszóló tolmácsolásával, a tanárjelöltek pedig *dr. Prém Loránt* szavaival adtak kifejezést őszinte örömüknek a királyi ki-

nevezésen s legjobb kívánságaiknak az ügykör betöltéséhez. Az ifjúság küldöttségének szónoka *Pacher Béla* VIII. o. tanuló volt. Az igazgatót közéletünk számos kitünősége is üdvözölte kinevezése alkalmából.

Dr. Waldapfel János r. tanárt a Nm. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr 1915 június 4-én 56,139/1915/V. sz. a. kelt rendeletével az 1915/16. tanévre is fölmentette a tanítás kötelezettsége alól. Tartós szabadságát ez évben is a folyamatban lévő középiskolai reformmunkálatoknak szentelte.

Dr. Fest Sándor és *Bielek Dezső* szolgálattételre beosztott r. tanárok a 87,572/1915/V., illetve 87,573/1915/V. sz. a. rendelet alapján a VIII. fizetési osztály 3. fokozatába léptek elő gyakorló-főgimnáziumi rendes tanárokká az intézet tanárainak létszámában. Egy-egy üresedésben lévő mennyiségtan-természettani és latin-görög nyelvi tanszék teendőinek ellátásáról az 1915 augusztus 27-én 70,985/1915/V. sz. a. kelt miniszteri rendelet akként intézkedett, hogy szolgálattételre áthelyezte a IX. fizetési osztály 1. fokozatában meghagyása mellett *Juvancz Iréneusz* r. tanárt a VI. ker. Bulyovszky-utcai állami főreáliskolából s beosztotta, egyidejüleg a IX. fiz. osztály 2. fokozatába állami középiskolai rendes tanárrá kinevezéssel, *dr. Czebe Gyulát*, az Orsz. Nőképző Egyesület leánygimnáziumának r. tanárát. E két kartársunk áthelyezése mindenfelé őszinte örömet és megelégedést keltett, főleg azért is, mert egy-két lusztrummal előbb a gyakorló-főgimnáziumnak igen előnyösen ismert, kiváló tanárjelöltjei voltak. *Dr. Balázs István* r. tanár a Nm. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr 40,385/1916/V. sz. a. rendelete alapján a VII. fizetési osztály 3. fokozatába lépett elő.

A hadbavonultak közül három rendes tanár óráinak ellátására az 1915 szept. 3-án kelt 94,824/1915/V. sz. miniszteri rendelet óradijasokúl alkalmazta az 1915/16. tanévre *Müller László* VII. ker. Barcsay-utcai áll. főgimnáziumi r. és *Rónay Kázmér* ugyanottani h. és *Geduly Olivér* okl., X. ker. Tisztviselőtelepi áll. főgimnáziumi h. tanárt, majd az okt. 14-én kelt 106,945/1915/V. sz. rendelet *Mende Jenő* VII. ker. István-úti áll. főgimnáziumi r. tanárt. Készörömest megragadjuk az alkalmat, hogy kartársainknak nagyon buzgó és sikeres közreműködésükért e helyen is köszönetünket nyilvánítsuk.

Dr. Császár Elemér r. tanár a Nm. vall. és közokt. Miniszter Úr 101,567/1915/III. sz. a. rendelete alapján megbízást nyert a magyar irodalomnak az Országos m. kir. Képzőművészeti Főiskolán való tanítására.

Kormányképviselői tisztet töltöttek be a miniszterium megbízásából *dr. Császár Elemér* a sárospataki ref. főgimnázium érettségi vizsgálatain, *Bielek Dezső* pedig a felsőlövői ág. evang. tanítóképző intézet képesítő vizsgálatain.

A tanárjelöltek gyakorlati képzése. Az iskolai év folyamán összesen 16 tanárjelölt vétetett föl, — köztük ismét 2 cisterci-rendű áldozópap. Ezen utóbbi körülmény ismét élénken bizonyítja, mily lankadatlanúl buzgólkodik *dr. Békefi Remig* zirci apátúr rendje jelöltjeinek továbbképzésén, emit az igazgatóhoz intézett köszönő és ajánló sorai még ékesebben is bizonyítanak. A rendes ösztöndíjas tagok száma év végéig ugyanaz maradt (7), a rendkívüliek száma azonban év közben leapadt katonai szolgálatra bevonulás (2) vagy egyéb okú távozás, tanári szolgálatra alkalmazás (2) miatt 5-re.

A jelöltek huzamosabb hoszpitálás után részben rendszeresen tanítottak s ezek közül egyesek ú. n. «próbatanítás»-t is tartottak, amelyeken *dr. Wittmann Ferenc* úr, tanárképző-intézeti igazgató-helyettes, továbbá az intézet igazgatója s az összes tanárok és tanárjelöltek jelen voltak. A sorozat nem lehetett hosszú ez évben. *Dr. Prém Loránt* a VI. o.-ban tartott nagypublikumos előadást a magyarból, *Zayzon Sándor* történelemből az V. o.-ban, *Husz Béla* természetrajzból a IV. o.-ban s *Kováts Gyula* latinból az V. o.-ban. A referálás és megbeszélés a szokott módon a következő, heti értekezleten történt, amely alkalommal szakreferensekként szerepeltek *Kováts Gyula* a magyar nyelvi, *dr. Prém Loránt* a történelmi, *Marx István* a természetrajzi és *dr. Lajti István* a latin nyelvi tanításhoz.

Az ellenőrző és osztályozó értekezleteken, általán minden oly iskolai munkában, mely reájuk tanulságos lehetett, részt vettek.

A tanárjelölteknek hivatásuk föladataiba bevezetését, valamint iskolánk hivatásával, irányával, szellemével s életével megismertetését ez évben az igazgató végezte.

A tanulmányok s a nevelés menete. Munkánk szempontjából rendkívüli jelentőségű volt, hogy épületünk fölszabadult. A katonaság, melynek 1914 július 26. óta szakadatlanúl laktanyául szolgált, távozott belőle s tanári karunk és tanulóseregünk elfoglalhatta végre megszokott, kedves, egy teljes iskolai év nehéz senyvedései között sajnosan nélkülözött helyét. A helyreállítás munkája, minthogy a katonaság csak 1915 aug. 27-én hagyta el végképen az épületet, hosszú időt vett igénybe. Igy évmegnyitó ünnepélyünket csak szeptember 11-én rendezhettük, s évi munkánkat csak szept. 20-án kezdhettük meg. A teljesen rendbe hozott iskolai épületben normális viszonyok között, délelőtti órákban folyt a tanítás. A Szentkirályi-utcai bérelt helyiséget nem vettük igénybe, amiből kifolyólag ezrekre rugó költségkímélés lesz lehetséges (az épület egy részét különben a Nm. vall. és közokt. Miniszter Úr 132,701/1915 sz. rendeletével átengedte a Szabad Lyceumnak). A tanszékek közül kettő betöltetett, hadbavonult tanárainkat kipróbált erők helyettesítették: így a munka legfőbb kereteinek épsége

biztosítva volt. Sőt lehetővé vált az is, hogy az előző évben szünetelésre kárhoztatott tanulmányok újra megindúlhattak. Így a rajztanítást egyetlen osztály sem nélkülözte már az idén ; a rendszeres tornatanítás is némi életet mutatott : Juvancz Iréneusz tanár t. i. önkéntes vállalkozással az I. és II. o. tanulóit heti 1—1 órában gyakorolta. Ezen utóbbi ponthoz helyén való itt megjegyeznünk, hogy a III—VIII. o. tanulóit tanári karunk buzgó készséggel kárpótolta az elvesztett tornaórákért azon vall. és közokt. miniszteriumi, 130,480/1915/V. sz. rendelet értelmében, mely a szünetelő tornatanítást pótló félnapos iskolai kirándulásokat ajánlotta. Volt összesen 57 kirándulás. Tanulók és tanárok egyaránt üdvös hatását érezték e bölcs intézkedésnek : a testek egészségesebbek s a lelkek frissebbek lettek. Ifjúságunk egy része különben folytatta sportolását s a Budapesti Korcsolyázó Egylet korcsolyapályáján hockey-csapatba tömörülve szerepelt. A jövő évi tornatanítás egyébként — részben legalább — már most biztosítottnak mondható, amennyiben az ez évi július hóban tartandó testnevelési tanfolyamra, melynek résztvevői a tornatanárokban mutatkozó hiányt lesznek hivatva pótolni, intézetünkből résztvevőlü jelentkezett Juvancz Iréneusz tanár. Nem hiányzott, legalább a VIII. o. tanulói számára, az egészségtani tanfolyam sem, melynek vezetését az I. félévben *dr. Lobmayer Géza*, majd az ő konstantinápolyi magyar vöröskeresztes misszióban részvétele miatt helyetteként a II. félévben *dr. Pekár Mihály* vezetett. A Nm. vall. és közokt. Miniszter Úr 139,890/1915/V. számú, 1915 dec. 9-iki rendelete megengedte azt is, hogy *dr. Gerébb József* igazgató ez évben ismét megtartsa művészettörténeti előadásait : így a VII. és VIII. osztályú növendékek a szokott január—áprilisi periódusban a művészi élvezés és értésbe beavatás jótéteményét nyerték. Természetrajzi gyakorlatokat tartottak a IV. o. tanulóival *Pályi Sándor* tanár, *Husz Béla* gyakorló tanár segítségével, továbbá a II., V. és VI. o. tanulóival *Geduly Olivér* tanár, természettanit a VII. o. 28 és a VIII. o. 20 tanulójával *Szijártó Miklós* igazgató. E gyakorlatokat számos, a szabadba, tudományos intézetbe és gyárba tett tanulmányi kirándulás egészítette ki. Működéséhez fogott egyszersmind a «Gyorsíró-kör», mely a tanítást *Pályi Sándor* tanár felügyelete alatt két derék diák és ügyes gyorsíró (*Rácz László* és *Szászy István* VII. o. tanulók) vezetése alatt végezte a maga kebelében, s az idén már dolgozott ifjúságunk «Báró Eötvös József Önképző Kör»-e is *dr. Császár Elemér* tanár vezetése mellett. (A munka e részéről, a legutóbb említett három működési területről külön beszámolók szólanak.) A munka tehát nagyjában kedvezőbb terjedelmet mutat a tavalyinál.

Az évi munka menetét semmi különösebb esemény nem zavarta. Az I. félév egy rendes évihez hasonlított ; a II.-ban azon-

ban a menet gyorsítását tette kötelességünkké azon 14,090/1916/V. sz. a. január 29-én kelt vall. és közokt. miniszteri rendelet, mely a felsőbb osztályokban a tananyag lehető befejezését ápr. 15-ére kívánta, majd az egész évnek a rendesnél korábbi — a tavalyinál azonban mindenesetre későbbi — zárását azon 51,586/1916/V. sz., 1916 május 9-én kelt másik rendelet, mely szerint az I—VII. osztályok számára a tanév, az összes, a tanulók körüli teendők beleértésével, június 3-án befejeződjék. Iskolánk növendékserege e napon csakugyan megkezdte pihenőjét, — ismét egy oly év után, mely tömérdek gond és izgalom súlyos terhét hozta ránk a kötelességteljesítés nagy, s most még fokozottan tudatos munkája mellé, amelynek azonban ily módon s ily eredménnyel végzéséért nem lehetünk eléggé hálásak az isteni gondviselésnek. Növendékeink előmenetele kielégítő, komolyságuk, kitartó törekvésük méltó az időkhöz.

Összefoglalásokat tartottunk végzett tananyagunkból január hó végén és az évzártakor is, amelyeken az érdeklődő szülők nagy számán kívül *dr. Wittmann Ferenc* úr, tanárképzőintézeti h.-igazgató mindkét alkalommal is, az I. félévben pedig *dr. Fináczy Ernő* úr, a pedagógia egyetemi ny. r. tanára jelent meg körünkben. A háborús viszonyok, VIII. osztályos ifjaink nagy részének (31 közül 24-nek) besoroztatása s a bevonulás időpontja (május 29-e) hozta magával, hogy a VIII. o. összefoglalásait már május 10., 11. és 12. napjain megtartottuk. A besorozott ifjak a három napon át folytatott osztályvizsgálat után megszerzett VIII. osztályú bizonyítványaik alapján éretteknek nyilváníttattak. Azóta mind kiképzés alatt van. Kétségtelenül folytatói lesznek ők is az egész magyar fiatalság s közelebbről iskolánk katonatagjai fényes erényeinek, éretteknek fognak bizonyúlni — sajnos, egyelőre — nem további tanulmányokban, hanem ifjúságukat s erejüket szinte meghaladó, kemény próbára tevő élet-halál küzdelemben. A be nem sorozott VIII. osztályú ifjak (7 rendes és 2 magántanuló) május 18., 19. és 20-án írásbeli, június 2-án pedig szóbeli érettségi vizsgálatot tettek. (Erről külön fejezet szól.) Katonai szolgálatra bevált egy VII. o. növendék is az 1898-as évfolyamból, *Fried Richárd*, kinek a miniszteri rendelkezés értelmében az évzárást megelőzőleg kiadtuk osztálybizonyítványát. Ő ennek alapján elvégezte a Barcsay-utcail ál. főgimnáziumban tartott érettségire előkészítő tanfolyamot. Itt említjük meg, hogy iskolánkban ily előkészítő tanfolyam nem rendeztetett.

Ifjúságunk lelki életének finomítására s jellemének nemesbítésére kettős gondunk volt ez évben is. Az eredmény itt is kielégítő; ahol baj mutatkozott, ott a szülői házakkal egyetértve eléje vágtunk a gyom fölburjánzásának. A vallásos érzület ápolása s a vallástani oktatás az egyházi hatóságok intézkedései szellemében haladt. Az évvégi vizsgálatok a r. kath. vallástanból *dr. Kováts*

Kálmán apátplébános, érseki biztos jelenlétében, az izraelita vallástanból *dr. Fényes Mór* elnöklete alatt a VIII. o.-ban május 11-én, az I—VII. o.-ban május 25-én, a református vallástanból pedig ugyancsak május 25-én tartattak meg az intézet épületében.

Iskolai ünnepélyek. Iskolai évünk ünnepélyes nyitásán és zárásán kívül két nagy napot ültünk meg ez évben, az utóbbiakat az életre kelt s szépen virágzó ifjúsági Önképzőkör rendezésében: márc. 15-ét, a magyar ifjúság tüneményes történeti szereplésének legragyogóbb napját, s május 1-ét, a szövetséges seregek s ebben nem utolsó sorban a magyarság hadi dicsőségének legfrissebb koszorútermő, szabadító nagy napját, az 1915. évi diadalmas támadó hadjárat kezdő napjának első évfordulóját. Április 11-ét azzal ünnepeltük meg, hogy növendékeinket kivezettük Br. Eötvös József sírjához Ercsibe, ahol *Császár Ernő* tanár beszédet tartott, *Gál László* VIII. és *Szászy István* VII. o. tanulók pedig szavaltak. Egy szabadnapunkat viszont, március 8-át arra használtuk fel, hogy eleget téve *Molnár Viktor* elnök még az év elején hozzánk intézett felszólításának, Uránia-előadást rendezzünk tanulóinknak. *Dr. Sebestyén Károlyné* urnő Belgium c. darabjába vezettük őket, — utolsó felvonását a szerzőnő maga volt kegyes felolvasni —, s szép élvezetet és tanulságokat szereztünk nekik.

A főbb ünnepségek lefolyása ez volt:

1. 1915 szept. 11-én az ifjúság felekezetek szerint isteni tiszteleteken vett részt tanári vezetés alatt, majd az intézet tornacsarnokában összegyülekezett növendékseregnek (két osztályhoz, az I. és II-hoz, «itthon» először) alkalmi beszédet intézett az igazgató.

2. 1916 márc. 15-én az ifjusági Önképzőkör tartott ünnepélyt, programmján szerepeltek: *Pacher Béla* elnöki megnyitója, zárószava és saját költeménye, *Gál László* szavalatai (Petőfi: Nemzeti dal Csatadal) és ünnepi beszéde, szavalatok a következő ifjaktól: *Szászy István* (Arany: Magányban), *Szilasi Imre* (Tompa: Uj Simeon) és *Czakó István* (Vargha Gy.: Magyar katonáinkhoz).

3. 1916 május 1-én ült ünnepünkön tartalmas előadásban, mely a nagy esemény előzményeit s jelentőségét világos elrendezésben tárta föl hallgatósága előtt, *dr. Szabó Dezső* tanár adózott az ész és erő együttes, diadalmas művének; az ifjúság köréből pedig közreműködtek: *Gál László* (Szavalta a Himnuszt), *Szászy István* (a Szózatot), *Szilasi Imre* (Lévay Korszerü dal-át), *Szirmai Olivér* (Gyóni-verseket).

4. 1916 június 3-án hálaadó istentiszteletek után ismét összegyültünk intézetünk tornacsarnokában, ez alkalommal már *évzáró ünnepélyre*. Az igazgató beszédet intézett a növendékekhez s kiosztotta közöttük a jutalomdíjakat és emlékkönyveket.

Intézetünk jóltevői. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium több értékes tárgyat (így még 1915 június 9-én Br. Eötvös József

keretbe foglalt arcképét, továbbá Bodor László kolozsvári preparátor 24 drb növénytani preparátumát) és több kötetnyi munkát (közte Kármán Mór Ungarisches Bildungswesen-ét, Budai Árpád Római felirattanát, Pál Alfréd Bosznia-Herczegovina c. és Vikár Béla Hullervo énekei c. művét) adományozott iskolánknak, de magánosok is fölkerestek adományukkal, így az intézet volt növendéke, *Fleischl Pál* Versuch einer Theorie der Produktion c. művét, *Siklóssy József* IV. o. növendék pedig ritka érdekes őzbak fejét ajándékozta az intézetnek. Iskolánk egyik jóltevője azonban maga fiatalságunk, mely tavaly 1121 K 21 fillér összegű Hadikölcsön-alapítványt tett. A Nm. vallás- és közokt. Miniszter Úr 1915 nov. 30-án, 129,773/1915/VIII. a. sz. a. kelt rendeletével az alapító-levelet jóváhagyta s az alapítványt létesítő ifjúságnak köszönetét fejezte ki. Az alapítvány kamatai ösztöndíj alakjában minden második évben kerülnek kiosztásra.

ÉRTESÍTÉS AZ 1916—1917. ISKOLAI ÉVRE.

Az **iskolai beiratásokat** 1916 szeptember elsején folytatjuk, de kizárólag az intézetnek eddigi növendékei számára.

A **javító-vizsgálatokat** szeptember 2-án d. e. 11 órakor tartjuk meg.

Az V. osztályba lépő növendékek írásbeli nyilatkozatot mutatnak be, melyben atyjuk vagy helyettese kijelenti, hogy **görög nyelvet** tanulnak-e vagy a **görög nyelvet helyettesítő tantárgyakat.**

A Gyakorló-főgimnázium növendékei 10 korona **fölvételi díjon** kívül ifjúsági könyvtárra, évvégi Értesítőre, kirándulásokra stb. 10 K-t, összesen 20 K-t fizetnek. A rendkívüli tárgyakra nézve külön intézkedés történik a tanév folyamán.

A rendes tandíj első félévi részlete legkésőbb december 1-ig, a második félévi legkésőbb május 1-ig fizetendő, még pedig a posta-takarékpénztárba olyan befizetési (csekk) lapokkal, melyeket a tanulók *Dr. Császár Ernő* tandíjkezelő tanár úrtól kapnak.

Az **új iskolai év megnyitását,** melyen kizárólag csak a tanári testület és az ifjúság vesz részt, intézetünk tornacsarnokában **1916 szeptember 5-én** reggel nyolc órakor tartjuk meg.

Másnap reggel nyolc órakor minden tanuló magával hozza fölvételi lapját és a megelőző évi bizonyítványát.

Ha bármi oknál fogva a személyes megjelenés lehetetlen volna, azt a mulasztást, ha csak lehet, előzetesen, de mindenesetre meg kell okolni, mert három napon túl az illető hiányzó és nem jelentkező növendék helyét más tanulóval töltjük be.

A jövő 1917—18. iskolai évre az I. osztályba való fölvétel kizárólag csak 1917. június havában történhetik.

Budapest, 1916 június havában.

Az intézet igazgatója.

TARTALOM.

Lap

Értekezések:

Kármán Mór emlékezete. *Geréb Józseftől* _ _ _ _ _ _ _ _ _ 3
Adalékok Paraspondylos Zotikos életviszonyaihoz s a várnai csatáról szóló költeményéhez. *Czebe Gyulától* _ _ _ _ _ 27

Iskolai értesítő:

A M. kir. Középiskolai Tanárképzőintézet gyakorló-főgimnáziumának tanári személyzete az 1915—1916. iskolai év végén 48
Az intézet tanárjelöltjei az 1915—1916. iskolai évben _ _ _ 51
Az előadó és gyakorló tanárok intézeti munkaköre az 1915—16. iskolai évben _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ 52
Az 1915—1916. iskolai évben feldolgozott tananyag _ _ _ _ 54
A m. kir. tanárképzőintézeti gyakorló-főgimnázium tanulóinak névsora az 1915—1916. iskolai évben _ _ _ _ _ _ _ _ 85
Az ifjúsági körök működése _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ 93
Statisztikai kimutatások _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ 96
Érettségi vizsgálat a háború második évében _ _ _ _ _ _ 102
Ösztöndíjas és jutalmazott tanulók az 1915—16. iskolai évben 104
Iskolánk és a háború _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ 107
Adatok az intézet 1915—1916. évi történetéhez _ _ _ _ _ 117
Értesítés az 1916—1917. iskolai évre _ _ _ _ _ _ _ _ _ 125

2002

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

Kiadja a m. kir. tanárképző-intézeti gyakorló-főgimnázium.